

Національний університет водного господарства та природокористування
Навчально-науковий інститут економіки та менеджменту
Кафедра менеджменту та публічного врядування

*Пояснювальна записка
до кваліфікаційної магістерської роботи*

магістр
(рівень вищої освіти)

на тему:

**УДОСКОНАЛЕННЯ РЕАЛІЗАЦІЇ
ДЕРЖАВНОЇ ПОЛІТИКИ СОЦІАЛЬНОГО
ЗАХИСТУ НА РЕГІОНАЛЬНОМУ РІВНІ**

Виконала: студентка 2 курсу, групи ДСз-21м
спеціальності 281 «Публічне
управління та адміністрування»
освітньої програми
«Державна служба»

Максiмцева Олена Iванiвна

Керівник: к.е.н., доцент кафедри менеджменту
та публічного врядування

Антонова Світлана Євгеніївна

Рецензент:

Рівне – 2024

Форма № Н-9.01

Національний університет водного господарства
та природокористування
(повне найменування вищого навчального закладу)

Навчально-науковий інститут економіки та менеджменту
Кафедра менеджменту та публічного врядування
Рівень вищої освіти магістр
Спеціальність 281 «Публічне управління та адміністрування»
(шифр і назва)

ЗАТВЕРДЖУЮ
Завідувачка кафедри
менеджменту та публічного
врядування
_____ (Л.Х. Тихончук)
“ ” _____ 2024 року

З А В Д А Н Н Я
НА КВАЛІФІКАЦІЙНУ РОБОТУ СТУДЕНТУ
Максiмцевiй Оленi Iванiвнi
(прізвище, ім'я, по батькові)

1. **Тема роботи:** Удосконалення реалізації державної політики соціального захисту на регіональному рівні

Керівник роботи: к.е.н., доцент Антонова С.Є.
(прізвище, ім'я, по батькові, науковий ступінь, вчене звання)

затверджені наказом вищого навчального закладу від “ 13 ” листопада 2024 року С №-1487

2. **Строк подання студентом роботи «16» грудня» 2024 року**

3. **Вихідні дані до роботи:** нормативно-правові акти, розпорядження органів виконавчої влади та місцевого самоврядування, статистичні дані, підручники, посібники, монографії, періодичні видання.

4. **Зміст розрахунково-пояснювальної записки (перелік питань, які потрібно розробити)** 1. Теоретичні засади реалізації політики соціального захисту на регіональному рівні. 2. Сучасний стан реалізації політики соціального захисту 3. Удосконалення реалізації державної політики соціального захисту на регіональному рівні.

5. **Перелік графічного матеріалу (з точним зазначенням обов'язкових креслень)** 1. Мета, завдання, предмет та об'єкт дослідження. 2. Загальні засади державного регулювання безпечності харчових продуктів та захисту споживачів. 3. Теоретичні основи реалізації політики соціального захисту населення в Україні. 4. Сучасний стан розвитку соціального захисту в Україні. 5. Фінансове забезпечення реалізації політики соціального захисту. 6. Висновки. 7. Інноваційні інструменти ефективної реалізації соціального захисту населення

6. Консультанти розділів проекту (роботи)

Розділ	Прізвище, ініціали та посада консультанта	Підпис, дата	
		завдання видав	завдання прийняв
Розділ 1	Антонова С.Є., доцент	04.11.24	17.11.24
Розділ 2	Антонова С.Є., доцент	18.11.24	01.12.24
Розділ 3	Антонова С.Є., доцент	02.12.24	15.12.24

7. Дата видачі завдання «04» листопада 2024 року.

КАЛЕНДАРНИЙ ПЛАН

№ з/п	Назва етапів магістерської роботи	Строк виконання етапів	Примітка
1.	Вступ Розділ 1. Теоретичний розділ	04.11.24- 17.11.24	
2.	Розділ 2. Аналітичний розділ	18.11.24- 01.12.24	
3.	Розділ 3. Проектування, обґрунтування, оптимальні рішення, їх впровадження	02.12.24- 15.12.24	
4.	Перевірка випускної кваліфікаційної роботи на наявність текстових збігів, оформлення презентації, документів та підготовка до захисту	16.12.24- 22.12.24	

Студент (ка)

(підпис)

О.І. Максимцева
(прізвище та ініціали)

Керівник магістерської роботи

(підпис)

С.Є. Антонова
(прізвище та ініціали)

Звіт подібності

метадані

Заголовок

Maksimtseva Olena Ivanivna Publichne upravlinnia ta administruvannia.doc

Автор

Максимцева Олена Іванівна

Науковий керівник / Експерт

Максимцева Олена Іванівна

підрозділ

National University of Water and Environmental Engineering

Тривога

У цьому розділі ви знайдете інформацію щодо текстових спотворень. Ці спотворення в тексті можуть говорити про МОЖЛИВІ маніпуляції в тексті. Спотворення в тексті можуть мати навмисний характер, але частіше характер технічних помилок при конвертації документа та його збереженні, тому ми рекомендуємо вам підходити до аналізу цього модуля відповідально. У разі виникнення запитань, просимо звертатися до нашої служби підтримки.

Заміна букв		2
Інтервали		0
Мікропробіли		6
Білі знаки		0
Парафрази (SmartMarks)		194

Обсяг знайдених подібностей

Коефіцієнт подібності визначає, який відсоток тексту по відношенню до загального обсягу тексту було знайдено в різних джерелах. Зверніть увагу, що високі значення коефіцієнта не автоматично означають плагіат. Звіт має аналізувати компетентна / уповноважена особа.

21.56%

21.56%

КП 1

14.92%

14.92%

КЦ

25

Довжина фрази для коефіцієнта подібності 2

24351

Кількість слів

194614

Кількість символів

Подібності за списком джерел

Нижче наведений список джерел. В цьому списку є джерела із різних баз даних. Колір тексту означає в якому джерелі він був знайдений. Ці джерела і значення Коефіцієнту Подібності не відображають прямого плагіату. Необхідно відкрити кожне джерело і проаналізувати зміст і правильність оформлення джерела.

10 найдовших фраз

Колір тексту

ПОРЯДКОВИЙ НОМЕР	НАЗВА ТА АДРЕСА ДЖЕРЕЛА URL (НАЗВА БАЗИ)	КІЛЬКІСТЬ ІДЕНТИЧНИХ СЛІВ (ФРАГМЕНТІВ)	
1	https://lpnu.ua/sites/default/files/2024/radaphd/28077/disertacyagren-1505-na-druk.pdf	486	2.00 %
2	https://lpnu.ua/sites/default/files/2024/radaphd/28077/disertacyagren-1505-na-druk.pdf	133	0.55 %
3	https://lpnu.ua/sites/default/files/2024/radaphd/28077/disertacyagren-1505-na-druk.pdf	120	0.49 %
4	https://lpnu.ua/sites/default/files/2024/radaphd/28077/disertacyagren-1505-na-druk.pdf	119	0.49 %
5	https://lpnu.ua/sites/default/files/2024/radaphd/28077/disertacyagren-1505-na-druk.pdf	111	0.46 %
6	https://lpnu.ua/sites/default/files/2024/radaphd/28077/disertacyagren-1505-na-druk.pdf	80	0.33 %

ЗМІСТ

	Стор.
ВСТУП.....	6
РОЗДІЛ 1 ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ РЕАЛІЗАЦІЇ ПОЛІТИКИ СОЦІАЛЬНОГО ЗАХИСТУ НА РЕГІОНАЛЬНОМУ РІВНІ.....	9
1.1. Особливості реалізації політики соціального захисту на регіональному рівні як об'єкту публічного управління	9
1.2. Нормативно-правові засади реалізації політики соціального захисту на регіональному рівні.....	20
1.3. Зарубіжний досвід реалізації політики соціального захисту.....	26
Висновки до розділу 1.....	35
РОЗДІЛ 2. СУЧАСНИЙ СТАН РЕАЛІЗАЦІЇ ПОЛІТИКИ СОЦІАЛЬНОГО ЗАХИСТУ.....	38
2.1. Аналіз організаційного забезпечення реалізації політики соціального захисту	38
2.2. Сучасний стан розвитку соціального захисту в Україні в умовах воєнного часу	47
2.3. Фінансове забезпечення реалізації політики соціального захисту на регіональному рівні	55
Висновки до розділу 2.....	69
РОЗДІЛ 3. УДОСКОНАЛЕННЯ РЕАЛІЗАЦІЇ ДЕРЖАВНОЇ ПОЛІТИКИ СОЦІАЛЬНОГО ЗАХИСТУ НА РЕГІОНАЛЬНОМУ РІВНІ.....	72
3.1. Формування Комплексної системи удосконалення реалізації політики соціального захисту на регіональному рівні.....	72
3.2. Застосування управлінських інноваційних інструментів для ефективної реалізації соціального захисту населення.....	80
3.3 Пропозиції щодо удосконалення надання державних соціальних допомог.....	88
Висновки до розділу 3.....	91
ВИСНОВКИ.....	94
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	105

ВСТУП

Актуальність теми. В нинішніх умовах розвитку української держави громадяни України потребують гарантій соціального захисту; зокрема ті, які входять до пільгових категорій населення.

Необхідність ефективного соціального захисту стає дедалі гострішою, оскільки добробут населення падає на тлі економічних і соціальних змін, спричинених військовими загрозами та викликами, через що багато громадян борються за виживання. Посилюється соціальне та майнове розшарування, що призводить до дисбалансу в задоволенні основних соціальних потреб населення. Потреба соціального захисту особливо актуальна у зв'язку зі збройною агресією росії проти України. Останніми роками спостерігається збільшення кількості пенсіонерів похилого віку, вимушено переселених осіб та людей з інвалідністю, що спонукає державу забезпечити соціальні гарантії та запровадити ефективну допомогу цим групам. Соціальна допомога є важливою складовою системи соціального захисту держави, яка відображає зобов'язання уряду підтримувати тих, хто її потребує, з огляду на такі фактори, як вік, стан здоров'я, особливі обставини та низький дохід.

Тобто, соціальна допомога покращує матеріальний стан людей, при цьому незважаючи на їхню трудову діяльність. В країні соціальний захист реалізовується через соціальне забезпечення економічно активних жителів (завдяки соціальному страхуванню); надання пенсій; соціальну допомогу малозабезпеченим громадянам; матеріальну допомогу сім'ям з дітьми; компенсацію, індексацію і пільги для населення; соціальне обслуговування та ін.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Теоретичні основи і узагальнені питання визначення шляхів покращення соціального захисту розглядалися такими науковцями: В. Гапочка, В. Лаврухін, А. Помаза-Пономаренко, Г. Русак, Т. Семигіна, А. Сіленко, П. Петровський; В. Бідак, К. Бліщук, Л. Ваховський, О. Волошина, М. Ковальова, О. Кришень, А. Ліжевський, Л. Павлова; В.

Баштанник, О. Білик, А. Гудзь, О. Данилюк, О. Сидорчук, О. Новікова; С. Миколюк, В. Саричев, В. Семенов, Ю. Рагуліна, Н. Статівка; О. Білозір, Л. Малюга, В. Николаєва.

Мета і завдання роботи. Метою магістерської роботи є розробка практичних рекомендацій щодо удосконалення реалізації соціальної політики на регіональному рівні.

Для реалізації зазначеної мети було поставлено та вирішено такі завдання:

- дослідити особливості реалізації політики соціального захисту на регіональному рівні як об'єкту публічного управління;
- узагальнити нормативно-правові засади реалізації політики соціального захисту на регіональному рівні;
- вивчити зарубіжний досвід реалізації політики соціального захисту;
- проаналізувати організаційне забезпечення реалізації політики соціального захисту;
- оцінити сучасний стан розвитку соціального захисту в Україні в умовах воєнного часу;
- дослідити фінансове забезпечення реалізації політики соціального захисту на регіональному рівні;
- сформування Комплексної системи удосконалення реалізації політики соціального захисту на регіональному рівні цій;
- запропонувати застосування управлінських інноваційних інструментів для ефективної реалізації соціального захисту населення;
- запропонувати пропозиції щодо удосконалення надання державних соціальних допомог.

Об'єктом дослідження є публічна політика та управління у сфері соціального захисту.

Предметом дослідження є теоретичні та практичні аспекти удосконалення реалізації політики соціального захисту на регіональному рівні.

Методи дослідження. Теоретична основа реалізації дослідницької мети включає наступні загальнонаукові і спеціально-наукові методи, серед яких: аналіз та синтез – для деталізації об’єкта дослідження; узагальнення – для розкриття теоретичних засад публічного управління у сфері соціального захисту у сучасних умовах; порівняльний метод та систематизація – для вивчення базових понять дослідження; системний метод – для розкриття основ публічного управління у сфері соціального захисту у контексті реформування місцевого самоврядування; метод логічної конкретизації – для теоретичного узагальнення й формулювання висновків та пропозицій.

Інформаційною базою дослідження є наукові праці вітчизняних та зарубіжних учених, монографії та дисертації науковців, нормативно-правові акти та директивні документи, статистичні та аналітичні документи, які стосуються питань публічного управління у сфері соціального захисту.

Структура і обсяг роботи. Кваліфікаційна робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків і пропозицій, списку використаних джерел. Основний зміст роботи викладено на 113 сторінках друкованого тексту. Список використаних джерел налічує 80 позицій.

РОЗДІЛ 1 ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ РЕАЛІЗАЦІЇ ПОЛІТИКИ СОЦІАЛЬНОГО ЗАХИСТУ НА РЕГІОНАЛЬНОМУ РІВНІ

1.1. Особливості реалізації політики соціального захисту на регіональному рівні як об'єкту публічного управління

Наразі система соціального захисту населення виступає відображенням певних аспектів розвитку суспільства, таких як соціалізація економіки, інтелектуальний розвиток виробництва, переважання загальнолюдських цінностей, визначення відповідних стандартів якості життєзабезпечення та особливо підвищення рівня людського розвитку на постійній основі. Базою розвитку системи соціального захисту громадян в державах демократичного типу є такі аспекти як конкурентне ринкове середовище, яке включає розвиток підприємницької діяльності, державна влада в особі державних інституцій, утворених на демократичних засадах, громадський сектор, в тому числі незалежні неурядові інституції. Саме їх ефективна та успішна діяльність, що заснована на співпраці та взаємодії забезпечує належний суспільний розвиток і процвітання [16].

Крім цього, для забезпечення стабільного розвитку суспільства необхідно ефективно організувати і реалізувати політику соціального захисту на регіональному рівні. Соціальний захист населення – надзвичайно важливий напрям реалізації соціальної політики. Саме вона має забезпечити соціальну рівність в суспільстві і знизити напруженість, забезпечити належний рівень добробуту громадян, зростання заробітної платні, стабільність суспільного розвитку та сприяти встановленню засад правової держави. Органи державної влади забезпечують розробку та реалізацію заходів, спрямованих на отримання соціальних послуг населенню, законодавче регулювання сфери соціального захисту населення в цілому. Обласні державні адміністрації забезпечують надання соціальних послуг на рівні області, а також координують фінансові потоки, які надходять від центральних органів влади, а безпосередні соціальні послуги надаються в територіальних громадах.

Як зазначає К Бліщук [6], «враховуючи реалії сьогодення, політику соціального захисту на регіональному рівні слід реалізовувати в рамках перспективної моделі організації надання соціальних послуг» [6] (рис. 1.1).



Рис. 1.1. Перспективна модель організації надання соціальних послуг

Науковиця зазначає, що владні інституції, виконуючи регіональні завдання впровадження ефективної системи соціального захисту, ають сприяти наданню соціальних послуг поетапно. Це передбачає конкурентні відносини в

системі забезпечення такими послугами, що призведе в кінцевому підсумку до росту ефективності системи регіонального соціального захисту громадян [6].

За визначенням Міжнародної організації праці, термін «соціальний захист» варто розуміти як, «явище, основою якого є загальна базова соціальна допомога, на яку мають право всі громадяни, незважаючи на їхні внески чи трудовий стаж» [72]. Конвенцією Міжнародної організації праці 1952 р., а також іншими міжнародними документами здійснено охоплення 9 основних елементів соціального захисту, а саме: «медичної допомоги, допомоги, яка надається через хворобу, допомоги внаслідок безробіття, у зв'язку з народженням дитини, допомоги родинам, у яких є діти, через виробничу травму та професійне захворювання, у зв'язку з інвалідністю, за віком, у випадку, коли втрачений годувальник» [72]. Тобто, в широкому значенні соціальний захисту це соціальна підтримка, що надається населенню, і мета її це соціальна безпека. В українському законодавстві не має офіційного тлумачення поняття «соціальна безпека». Саме тому, дослідники надають свої визначення. Так, О. Сидорчук [67] подає визначення, а також структуру системи забезпечення соціальної безпеки в Україні (табл. 1.1.)

Таблиця 1.1.

Структура багаторівневої системи забезпечення соціальної безпеки в Україні

Основні суб'єкти	Зміст
1	2
Соціальна безпека суспільства (СБС)	Це такий стан розвитку суспільства, який дозволяє цивілізовано і дієво захищати конституційні права, свободи, інтереси людини-громадянина; спільнот відповідно до потреб суспільства в безпеці згідно з принципами соціальної справедливості, верховенства права. Критерії СБС: – суспільна злагода та мир; – економічний добробут громадян; – громадська і правова культура; – демократичний плюралізм; консультативна демократія; – висока якість життя громадян, а також кількість населення, яке живе в гідних умовах; – гідна праця, охорона та безпека праці; – справедливість у розподілі суспільних благ; – високий рівень довіри в суспільстві; – низький рівень соціального розшарування; – розвиненість системи впливу на владу для боротьби з корупцією, бюрократією, хабарництвом тощо

Продовження таблиці 1.1

1	2
Соціальна безпека держави (СБД)	Це такий стан, який забезпечує: – гарантування конституційних прав і свобод людини-громадянина; – зміцнення суспільно-політичної та соціально-економічної стабільності в державі; збереження територіальної цілісності й непорушності кордонів; посилення економічної могутності; – сприяння розвитку громадянського суспільства, його демократичних інститутів; – створення соціально орієнтованої ринкової економіки та забезпечення постійного зростання рівня життя і добробуту населення; – розвиток духовності, моральних засад, інтелектуального потенціалу українського народу, зміцнення фізичного здоров'я нації, створення умов для розширеного відтворення населення
Соціальна безпека людини (СБЛ)	Визначає певний стан захищеності соціальних прав, гарантій та інтересів людини як громадянина країни, що обумовлює безпеку існування, гідне життя, а також умови та можливості розвитку й саморозвитку, самореалізації людини. Це такий стан у державі й суспільстві, соціальному середовищі чи оточенні, який дозволяє людині відчувати себе соціально захищеною, впевненою у собі, своєму майбутньому, мати надійні гарантії та перспективи до життя і життєзабезпечення, відтворення та розвитку, можливості для задоволення базових потреб. Критерії СБЛ: – сприятливі умови життя та праці; умов життєзабезпечення – харчування, проживання, відпочинку; – задовільний стан здоров'я, можливості користуватися медичними й освітніми послугами; впевненість у власному майбутньому та майбутньому України

*Джерело: [67].

Як зазначає О. Длугопольський, соціальний захист включає певну сукупність заходів інституціонального, правового, економічного характеру, спрямованих на створення комфортного середовища для росту матеріального добробуту і соціального стану населення [45]. Натомість Н. Римашевська зауважує, що соціальний захист включає інструменти, спрямовані на перерозподіл грошових коштів, в результаті чого одні соціальні прошарки суспільства утримують інші прошарки, які не можуть бути економічно активними на ринку праці внаслідок певних причин, а саме внаслідок хвороби, віку тощо [62]. У більш вузькому розумінні соціальний захист – це система, яка включає гарантії економічного і правового характеру, які утворюють відповідного рівня соціальні права громадянам і забезпечують прийнятну якість життя [65]. Таким чином, соціальний захист є базою, ядром державної соціальної політики, яка реалізовується у світі. Також фахівці вважають, що під

соціальним захистом слід вважати визначену на законодавчому рівні сукупність інструментів правового, фінансово-економічного, інституціонального характеру, які забезпечують мінімізацію певних негативних соціальних проявів [44]. На думку В. Крижної, соціальний захист є окремим елементом суспільних відносин, що дозволяє створити сприятливі умови для розвитку та реалізації громадян в суспільстві, а також належного рівня їх життєдіяльності [29]. Як вважає І. Юрійчук, соціальний захист забезпечує отримання соціальних послуг належного рівня, які враховують суспільні потреби та інтереси та направлені на підвищення добробуту населення [74].

При цьому є ряд особливостей, які характерні соціальному захисту населення, а саме:

- юридичне впровадження соціального захисту через певну сукупність реалізованих заходів [74]. Інакше кажучи, при формуванні сутності дефініції соціальний захист, не потрібно визначати його як сукупність гарантій, завдань держави, застосування принципів, інструментів, засобів юридично закріплених в нормативних документах [74].

- «визначення суб'єкта здійснення соціального захисту населення» [74]. Зважаючи на те, що країна вбачає свій розвиток в соціальному спрямуванні, саме вона впроваджує заходи, яків тому числі стосуються надання соціальної допомоги, забезпечення потреб у соціальному захисті населення. Це реалізовується внаслідок делегування державним установам, підприємствам та організаціям відповідних повноважень, передбачених чинним законодавством [74].

- вид діяльності, що включає певну сукупність дій, вчинених на державному рівні, які мають юридичне, фінансове, організаційне, економічне спрямування [74]. Вони спрямовані на забезпечення ефективної діяльності органів державної влади у забезпеченні соціального захисту громадян [74].

- метою здійснення соціального захисту населення є ефективний розвиток суспільства, недопущення порушень та зловживань, перешкод розвитку соціальної галузі [74]. Це повинно відбуватися через створення певних

умов для населення, які сприятимуть забезпеченню своїх духовних і соціально-економічних потреб; певного рівня соціальної підтримки, добробуту.

– особливістю, яка визначає сутність соціального захисту є “спеціальні ситуації й підстави його здійснення” [74]. Прикладами їх є втрата роботи, хвороба, похилий вік, інвалідність, стихійне лихо тощо. Для надання особі соціального захисту, вона має відповідно до процедури, затвердженої на законодавчому рівні, проінформувати відповідні соціальні органи про таку потребу. Таким чином особа офіційно засвідчує згоду на реалізацію такого права [74].

– чітко визначені категорії громадян, що мають право на соціальний захист. До них, згідно із українським законодавством входять: “інваліди, діти-сироти й діти, що позбавлені батьківського піклування, інші особи” [74]. Проте, визначити повністю перелік категорій громадян, що потребують соціального захисту не є можливим, оскільки він постійно змінюється через появу нових категорій громадян, зміни законодавства у сфері соцзахисту та інших причин [74].

Зважаючи на це, в широкому значенні публічна політика в сфері соціального захисту – це публічна політика, яка включає діяльність державних соціальних органів, реалізація якої потребує фінансових коштів як державних, так і суспільних[1]. Саме тому, громадяни країни в змозі вирішити суспільні соціальні проблеми, пов’язані із соціальними негараздами, що стали причинами втрати здатності реалізовувати свої законні права, інтереси, користуватися гарантіями, відчувати себе самостійними в економічному плані та претендувати на соціальну справедливість та підвищення життєвого рівня [1]. Більш вузьке значення державної політики у сфері соціального захисту визначається, як система дій, методів, способів та засобів, які застосовуються та реалізуються органами державної влади для асигнування відповідних ресурсів, впровадження ефективних інструментів, здатних забезпечити нормальний рівень добробуту тих категорій громадян, які потребують соціального захисту [71].

Реалізація державної політики у сфері соціального захисту відбувається із дотриманням принципів. Серед них особиста відповідальність суб'єктів господарювання, робітників, що полягає у забезпеченні належного фінансування заходів соціального захисту [29]. Крім того, працюючі громадяни, а також роботодавці повинні разом здійснювати підтримку тим категоріям населення, які потребують її найбільше. Ще одним вагомим принципом є, “оптимальна підтримка (субсидіарний принцип) – встановлює ступінь (межу) солідарної підтримки, визначає, у яких обсягах і формах вона надається” [29].

Соціальна регіональна політика це своєрідна форма діяльності, яка включає взаємодію державних інституцій різного рівня, а також інші суспільні інституції, що базується на забезпеченні нормальної життєдіяльності регіону, територій, покращенні рівня життя населення. При цьому важливим є гарантування національної безпеки, соціальної відповідальності та відповідного рівня надання соціальних послуг [31]. При цьому регіональна політика соціального захисту є окремим напрямком соціальної політики, який реалізовується на рівні регіону і має на меті здійснення соціального захисту громадян на регіональному рівні, зважаючи на забезпечення потреб та запитів регіону, відповідний рівень розвитку економічної і соціальної сфер, при цьому притримуючись вітчизняних та світових стандартів відповідно до українського законодавства. При цьому, особливість здійснення державної політики у сфері соціального захисту в регіоні визначається її метою, що надзвичайно важливо в умовах війни, воєнного стану та потреб повоєнного відновлення України.

Потрібно відмітити, що в період загроз і небезпек, особливо під час воєнного стану, потрібно визначити ті категорії населення, які мають особливу потребу у соціальному захисті, зокрема:

– ветерани війни: особи, які були задіяні у воєнних діях, при цьому були поранені, а також «інваліди війни, сім'ї загиблих військовослужбовців, учасники територіально-розвідувальної оборони тощо» [31];

– ВПО: особи, що не зі своєї волі змінили місце проживання. Причинами цього є те, що вони проживали в зоні бойових дій та змушені були переїхати задля безпечної життєдіяльності [31];

– незахищені верстви населення, “особливо діти, жінки, літні люди, інваліди та безпритульні” [31];

– сім’ї загиблих та поранених військовослужбовців, особи, що «втратили своїх близьких внаслідок воєнних дій, або які самі отримали поранення» [31];

– малозабезпечені та безробітні громадяни, «люди, які мають обмежені можливості для забезпечення свого життя в умовах воєнного стану» [31];

– «представники цивільного населення, які отримали поранення в окупації від бойових дій або застосування далекобійної зброї, втратили членів родини, або їх помешкання зазнали пошкоджень, несумісних із підтриманням рівня життя, здатного забезпечити первинні потреби людини» [31].

Всі вони мають потребу у різних соціальних послугах, зокрема у наданні медичної, фінансової, психологічної та інших видів допомоги.

Для того щоб забезпечити ефективну державну політику у сфері соціального захисту необхідним є визначення її важливим напрямком загальнодержавної стратегії розвитку і пріоритетом у забезпеченні необхідних потреб населення на регіональному рівні. Державне управління соціальним захистом населення являє собою постійнодіючу діяльність, спрямовану на організацію та координацію органами державної влади реалізації відповідних намічених завдань через власні повноваження. Воно включає прийняття управлінських рішень щодо розробки і реалізації нормативно-правових актів, забезпечення реалізації стратегічних завдань, проведення робіт по створенню належних умов щоб впроваджувати прогресивні механізми управління для раціоналізації використання потрібних ресурсів, що забезпечить продуктивну державну політику у сфері соціального захисту.

Вагомі соціальні пріоритети сучасного світу це не тільки надання ефективної підтримки непрацездатному населенню, а й запровадження результативних інструментів, здатних попереджати та мінімізувати наявні

перешкоди, які виникають внаслідок проведення різного роду реформ, пов'язаних із удосконаленням соціально-економічного розвитку держави. Це передбачає не державному рівні переосмислення ролі права людини на її соціальний захист [44].

Механізми комплексного державного управління можуть враховувати такі типи:

- Економічний, який включає реалізацію державної грошово-кредитної політики, діяльність банківських, страхових, податкових установ [44].

- Стимуляційний, що передбачає впровадження мотиваційних заходів в командно-адміністративного і соціально-економічного спрямування, що забезпечать більш продуктивнішк діяльність державних владних інституцій [12].

- Організаційний, до якого входять органи державної влади, публічного управління, а також напрями їхньої діяльності, мета, повноваження, компетенції, інструменти, інституції та результати реалізованих завдань [12].

- Політичний, що створює середовище для реалізації державної політики в економічній, соціальній, фінансовій, виробничій сферах [12].

- Юридичний, що включає всю законодавчу базу України, в тому числі документи нормативного і методичного характеру [12].

В нашій країні механізми державного управління забезпечуються діяльністю органів управління, а саме, центральні інституції «Верховна Рада України, Президент України, Кабінет Міністрів України; обласного рівня (обласні ради, обласні державні адміністрації); районного рівня (районні ради, районні державні адміністрації); місцевого рівня (міські, селищні, сільські ради)» [12]. Зазвичай, наявні конкретні механізми, завдяки яким визначається і реалізовується політика соціального захисту. Л. Павлова зазначає, що взаємодіючи органи центральної влади, соціальні фонди й медичне страхування у сфері зайнятості, забезпечення нормального рівня життя і соціального захисту відбувається завдяки різним механізмам управлінської діяльності, основними з них є [41,42]:

1. Податковий механізм, який забезпечує отримання пільг в оподаткуванні, пільг по соціальним виплатам, які спрямовуються у регіональні фонди [41,42]. За допомогою нього стає можливим розширення виробництв, а отже і поява нових робочих місць. Це супроводжується залученням на ці місця тих категорій громадян, які потребують соціальної підтримки. В цьому плані їм проводять навчання, тренінги, семінари для оволодіння необхідними професійними навичками. При цьому, даний інструмент позитивно впливає на життєвий рівень таких осіб та сприяє доброчинності [41,42].

2. Кредитний механізм, що передбачає надання кредитних коштів, в тому числі і пільгових. При цьому фінансування здійснюється як з бюджету, так і спеціальних фондів для реалізації намічених завдань [41,42].

3. Бюджетний механізм, який цілеспрямовано забезпечу фінансовими ресурсами реалізацію заходів, передбачених у програмах розвитку та підтримки соціальної сфери та соціально вразливі категорії громадян [41,42].

4. Механізм держзамовлення. “Передбачає, що підприємства, розташовані на територіальних утвореннях (насамперед кризових), виконуватимуть розміщені в них замовлення, які оплачує державний бюджет” [41,42].

5. Адміністративний механізм, який з допомогою допоміжних інструментів обмежувального або ж навпаки дозвоільного характеру сприяє працевлаштуванню соціально незахищених верств населення та наданню соціальних послуг та підтримки. [41,42].

6. Організаційний механізм, який спрямований на виокремлення відділів чи служб у владних інституціях, котрі займатимуться проблемами реалізації публічної політики в сфері соцзахисту як на державному, так і на регіональному рівні. Це можуть бути «координаційних комітетів, які сприяють зайнятості громадян» [41,42].

7. Правовий механізм, який дозволяє формувати базу документів нормативно-правового характеру, які регулюють діяльність галузевих владних інституцій, а також проведення заходів соціального спрямування [41,42].

8. Програмний механізм, який застосовується для розробки та реалізації відповідних програм як загальнодержавних, так і місцевих, які зосереджені на вирішенні питань зайнятості, зростання добробуту громадян та їх соціальної підтримки [41,42].

Організаційно-правове забезпечення соціального захисту включає Президента, ВРУ, КМУ, Міністерства, регіональні і місцеві органи влади, органи місцевого самоврядування. Основним їх завданням є вирішення соціальних проблем, в тому числі і забезпечення соціального захисту. В систему органів управління, які займаються соціальною політикою входять, “Міністерство соціальної політики України, Пенсійний фонд України, Міністерство охорони здоров’я України й певні інші підрозділи державного апарату спільно з їхніми місцевими органами” [12]. Крім цього, важливу роль відіграють також Міністерство освіти і науки України, Міністерство культури України, Міністерство внутрішніх справ України, оскільки крім своїх загальних функцій, вони реалізують і ті, що стосуються соціального спрямування, зокрема захисту громадян.

Серед органів державної влади, які забезпечують реалізацію державної політики в інших сферах, “Міністерство оборони України, Міністерство фінансів України, Міністерство енергетики та вугільної промисловості України й інші спільно з органами такого ж плану в місцевих адміністраціях” [30-32]. Незважаючи на те, що їхня діяльність напряду не стосуються соціального захисту, однак виконання певних функцій реалізовується в комплексі з соціальними процесами. О. Кришень визначає декілька механізмів регіональної соціальної політики [30-32]:

1) правовий механізм, що оснований на Законі України “Про засади державної регіональної політики” [30-32] від 2015 р. Цей закон визначає, «Місцеві органи виконавчої влади забезпечують виконання цієї політики в рамках своєї компетенції, розробляють та реалізують регіональні проекти і плани дій, моніторять та оцінюють їх ефективність та подають звіти» [30,31,32];

2) координаційний механізм, який спрямований на те, щоб реалізуючи цілі сталого розвитку державні владні інституції взаємодіяли, а їх робота була злагодженою та ефективною [30,31,32]. Це відбувається внаслідок того, що “включення відповідних положень до планів дій із реалізації державної стратегії регіонального розвитку та угод щодо регіонального розвитку” [30,31,32];

3) фінансово-економічний механізм, який включає фінансові ресурси бюджетної системи країни, а також позабюджетні кошти, до яких відносяться ресурси світових інституцій, грантів тощо [30,31,32].

Існують різні форми фінансування у сфері соціального захисту, зокрема соціальне страхування, соціальне забезпечення та соціальна допомога. Процес фінансування включає такі основні етапи: 1) нагромадження фінансових ресурсів; 2) їх використання [13].

1.2. Нормативно-правові засади реалізації політики соціального захисту на регіональному рівні

Українське законодавство в сфері соціальної безпеки включає Конституцію України, законодавчі акти з соціальної і економічної політики та координацію діяльності громадськості, а також державної політики в екологічній сфері. Рівень соціальних стандартів і нормативів визначається указами, розпорядженнями, постановами, наказами, а також іншими нормативно-правовими документами. Також відомо, що, «підґрунтям нормативно-правового забезпечення соціальної безпеки виступає повага до норм і принципів, якими керується світове право, ним враховуються реформаторські зміни, відображені в Угоді про асоціацію між Україною та Європейським Союзом, в міжнародних угодах» [67]. Також їх використовують при нормативно-правовому регулюванні та визначенні стандартів соціального розвитку. В цілому, вперше категорія соціальна безпека була визначена у 1996 р. з прийняттям Декларації про державний суверенітет України. В ній соціальна

безпека розглядається, як. «стан гарантованої правової та інституціональної захищеності життєво важливих соціальних інтересів особи й суспільства від внутрішніх і зовнішніх загроз» [1].

Щодо міжнародної практики, то категорія соціальна безпека вперше була означена у 1995 році у Всесвітній соціальній декларації. У 2003 р. Законом України «Про основи національної безпеки України» [12], було визначено «конкретні загрози й шляхи їх усунення в економічній та соціальній галузях» [12]. Аналіз нормативно-правових актів України свідчить про відсутність жодного документа, яким би були закріплені соціальні аспекти національної безпеки в Україні [67]. Саме тому, є певні нормативно-правові акти, які на державному рівні регулюють питання гарантування соціальної безпеки в Україні. Крім цього є нормативні документи, що впливають на сферу соціально-трудових взаємовідносин та гарантують соціальну безпеку, зокрема: Закон України «Про колективні договори та угоди» [12], Закон України «Про порядок вирішення колективних трудових спорів (конфліктів)» [12], Закон України «Про професійний розвиток працівників» [12], Господарський Кодекс України й Податковий Кодекс України. На сучасному етапі найбільш виділяються такі пріоритетні напрямки соціальної політики країни, зокрема функціонування системи пенсійного забезпечення, що є важливим напрямом соціального забезпечення непрацездатних громадян державі, а також допомога дітям. Рівень підтримки пенсіонерів та дітей напряму залежить не лише від економічного розвитку країни, а й від політичної ситуації. При цьому, велику роль відіграє добробут працездатних осіб та ефективність впровадження нормативно-правового механізму.

Серед законодавчих актів [28, 43, 61, 63], які регулюють відносини в сфері пенсійного та соціального забезпечення населення Конституція України та ряд міжнародних договорів. Відповідно в Основному Законі визначено, що згідно з чинним законодавством пенсійні виплати не можуть бути меншими прожиткового мінімуму, оскільки це значно знижує життєвий рівень громадян та негативно впливає на добробут пенсіонерів [28]. Окрім цього, в Конституції

зазначено, «на державу покладається утримання та виховання дітей-сиріт і дітей, позбавлених батьківського піклування» [28].

Вагомою складовою вступу України до ЄС є гармонізація українського законодавства до європейських стандартів, погодження двох правових систем, імплементувати державну політику до європейських вимог. Так, імплементувати українську нормативно-правову базу до вимог європейського законодавства неможливе без застосування в нашому суспільстві їхніх норм та принципів. Для цього потрібно створити сприятливе середовище для того щоб імплементовані нормативні акти застосовувалися на практиці для розвитку соціальних відносин [34].

Серед нормативно-правових документів, які визначають основні аспекти досягнення міжнародних нормативно-правових стандартів важлива роль відводиться Закону України «Про Загальнодержавну програму адаптації законодавства України до законодавства ЄС» [54]. В ньому визначено що, імплементация вітчизняного законодавства до вимог ЄС є вагомим фактором розвитку зовнішньополітичних відносин України з європейськими країнами, що забезпечить ефективне співробітництво в сфері соціальної підтримки українців [54].

На сучасному етапі наша держава впроваджує певні заходи в напрямку визнання її повноправним членом ЄС, в тому числі і щодо встановлення гарантованого рівня соціального захисту населення. Так, прийняті певні міжнародні нормативно-правові акти, що забезпечують гарантування соціального захисту населення, зокрема: Конвенція про права дитини, яка визначає, що, «держави-учасниці надають батькам і законним опікунам належну допомогу у виконанні ними своїх обов'язків з виховання дітей та забезпечують розвиток мережі дитячих установ» [26]; Європейська конвенція про здійснення прав дітей, яка проголошує забезпечення прав дітей, надання їм процесуальних прав та інше [18]; Конвенція Ради Європи про захист дітей від сексуальної експлуатації та сексуального насильства, що встановлює, «за допомогою яких загальних підходів запобігати таким складним проблемам, як

сексуальна експлуатація та сексуальне насильство, спрямовані проти дітей, як протистояти цим явищам, захищати права дітей, які опинилися в ролі жертв через сексуальну експлуатацію та сексуальне насильство, розвивати національну та міжнародну співпрацю, аби подолати сексуальну експлуатацію та сексуальне насильство, яким піддаються діти» [27].

Конституція України визначає принципи регулювання соціального захисту учасників бойових дій, а саме на державному рівні визначено положення, які регулюють питання підтримки та захисту військовослужбовців Збройних сил України, а також інших військових утворень, їх сім'ям [54]. Також є нормативно-правові акти, які регулюють відносини в різних сферах соціального захисту, зокрема: Податковий кодекс України (отримання податкових пільг УБД) [46], Житловий кодекс України (надання житла УБД) [20], Земельний кодекс України (отримання земельної ділянки УБД) [10]. Закон України «Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту» [59] є ключовим в даній сфері та визначає систему державних гарантій в Україні. В разі наявності статусу учасника бойових дій забезпечується право на різні пільги й допомоги.

Законом України «Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту» [59] визначено великий перелік пільг, соціальних послуг і допомог учасникам бойових дій, зокрема:

- «безкоштовне отримання ліків, лікарських препаратів, ліків імунобіологічного характеру, засобів, що мають медичне використання; виплата допомоги з тимчасової непрацездатності, що дорівнює ста відсоткам середнього заробітку, безвідносно до того, яким є робочий стаж» [59];

- «перевага у праві зберегти роботу, коли скорочують число або штат працівників; можливість поза чергою отримати житло й земельні ділянки, які можна використати для будівництва, займатися на них садівництвом і городництвом, відремонтувати будинки і квартири цим громадянам, виділити їм паливо» [59];

– «отримання позики під будівництво, реконструкцію чи капітальний ремонт будинків та споруд, що розташовані у дворах, з'єднати їх з інженерною мережею, комунікаціями, одержання позик на те, щоб збудувати чи купити дачу, облаштувати ділянки під заняття садівництвом» [59];

– «можливість першочергового оформлення в заклади, що надають громадянам соціальні послуги, отримати вдома відповідні послуги від підрозділів соціального захисту; можливість пільгової оплати за надання комунальних послуг, проживання; пільги в оплаті за паливо» [59].

Цей закон став підґрунтям для реалізації соціального партнерства в галузі захисту соціальних прав УБД. Відповідно ним встановлено, «єдину систему соціального й правового захисту військовослужбовців, а також членів їхніх сімей, надано гарантії щодо належних умов для втілення їхнього конституційного обов'язку стосовно захисту Батьківщини в економічній, соціальній та політичній галузях» [59]. Так, відповідно до п. 2 ст. 15 даного законодавчого акту, відбувається надання одноразової фінансової допомоги: тим військовим, яких мобілізували, у разі загибелі (смерті) військовослужбовця або втрати непрацездатності. При цьому важливим аспектом є те, що грошова допомоги встановлюється на відповідному рівні і на неї не впливають «звання, посадовий оклад і вислугу років має військовослужбовець» [59].

Серед законодавчих актів є такі, які прямо або ж опосередковано впливають на регулювання сфери соціального захисту учасників бойових дій зокрема: «Про реабілітацію осіб з інвалідністю в Україні» [80], «Про основи соціальної захищеності осіб з інвалідністю в Україні» [76], які адаптовані до міжнародних вимог.

На законодавчому рівні встановлено отримання державної соціальної допомоги населенню, яке отримало інвалідність, що сталася як результат зовнішніх чинників, в тому числі і внаслідок професійної діяльності. Згідно Закону України «Про статус ветеранів військової служби, ветеранів органів внутрішніх справ, ветеранів Національної поліції і деяких інших осіб та їх соціальний захист», встановлено, що такими ветеранами є особи, що отримали,

«І та ІІ групи інвалідності, інвалідність, пов'язану з пораненням, контузією, каліцтвом чи хворобою, які є наслідком виконання військових обов'язків, служби у складі військового резерву, коли людина була безпосереднім учасником АТО, забезпечувала національну безпеку й оборону, брала участь в опорі та стримуванні збройної агресії, яку вчинила росія на території Донецької та Луганської областей, під час безпосереднього перебування в тих локаціях і під час виконання згаданих заходів, або виконуючи службові обов'язки з охорони громадського порядку, пов'язані з боротьбою зі злочинами та ліквідацією наслідків, спричинених надзвичайними ситуаціями» [59].

До законодавчих актів у сфері соціального захисту учасників бойових дій відносяться закони: «Про державну соціальну допомогу особам, які не мають права на пенсію, та особам з інвалідністю» [52], «Про державні соціальні стандарти та державні соціальні гарантії» [51], «Про житлово-комунальні послуги» [53], «Основи законодавства України про охорону здоров'я» [50] та інші. Проте, в даній сфері існують певні проблеми, що не врегульовані на законодавчому рівні. Вони стосуються осіб, що вважаються зниклими безвісти, а також військовополонені – учасники бойових дій.

Аналіз правового поля в сфері забезпечення соціального захисту дозволив встановити проблеми правового характеру, зокрема законодавче забезпечення проведення дій органами державної влади, спрямованих на забезпечення соціальної безпеки, з обов'язковими змінами положень Закону України «Про національну безпеку». Ще одним питанням є реформування системи національної безпеки держави; запровадження європейських стандартів соціального розвитку, підтримки та захисту українців; відповідність законодавчої бази соціального забезпечення громадян до норм та принципів міжнародного права з врахуванням українських реалій; внесення змін у наявні правила, порядок соціального захисту працівників.

Вагомим залишається «впорядкування соціально-трудових відносин, ґрунтуючись на балансі між правами працівників та законними інтересами роботодавців; додаткове вирішення окремих теоретичних питань» [12].

1.3. Зарубіжний досвід реалізації політики соціального захисту

Міжнародна організація праці затвердила ряд нормативно-правових документів, а також рекомендацій, які стосуються соціального забезпечення, визначають соціальні стандарти та визначають шляхи реалізації соціальної політики захисту в країнах завдяки програмам здоров'я та охорони довкілля, освітнім програмам, програмам соціального захисту та інші [22,23]. Важливим аспектом в роботі Ради Європи є тотальна діяльність щодо введення в країнах ЄС єдиного соціального стандарту [12]. Країни Європейського Союзу розробили європейські стандарти, які визначають права працівників не тільки трудові, але й соціального характеру. Це допоможе утримувати соціальну стабільність в європейському середовищі. Ці стандарти внесені до Європейської соціальної хартії [19], прийнятої у 1961 році. Вона є «взірець того, якими мають бути соціальні та трудові права робітників, як зразковий рівень, що має бути досягнутий національними системами, в яких закумуляовані соціальні й трудові права робітників країн-членів РЄ» [34]. Вона включає: «право на такі базові речі, як захист здоров'я, соціальна безпека, соціальна й медична допомога, право отримувати послуги соціального забезпечення, жити і працювати в безпечних умовах тощо» [34].

Наразі існують 4 моделі соціального забезпечення населення, які практикуються в Європейському Союзі: континентальна (бісмарківська), англосаксонська (за моделлю Беверіджа), скандинавська і південно-європейська [34].

Континентальну модель ще називають моделлю Бісмарка або консервативною моделлю. Вона забезпечує взаємозв'язок рівня соціального захисту і тривалості трудової діяльності. Дана модель враховує центризми у наданні соціальних послуг громадянам та бореться із найгострішими соціальними проблемами в суспільстві. Її принципами є консервативний соціальний розвиток держави, увага до сім'ї. Фінансове забезпечення витрат на соціальні потреби відбувається завдяки страховим внескам, рівень яких

залежать від підприємців. Таку модель використовують в своїй політиці Франція, Німеччина, Австрія, Бельгія, Італія та ін. держави [40]. Дана модель забезпечує підґрунтя для реалізації соціального страхування, соціальні витрати в основному забезпечуються через страхові внески від роботодавців і застрахованих працівників. Отже, континентальна модель враховує право еквівалентності, згідно з яким розмір страхових виплат визначається рівнем страхових внесків. Дана модель враховує принцип соціального страхування і професійної солідарності, що обумовлює функціонування страхових фондів, якими управляють власники підприємств, а також наймані працівники. Страхові виплати фонди здійснюють завдяки накопиченим соціальним відрахуванням з зарплати працівників. В основному, такі фонди не отримують з державного бюджету фінансові ресурси.

Дана модель соціального захисту не співпадає з принципом бюджетної універсальності, який полягає в тому, що державний бюджет вміщує всі без винятку державні прибутки й видатки, при цьому не відбувається жодних змін в сумах.

Німеччина надає соціальну допомогу за федеральним принципом, який визначає, що органи влади на місцевому рівні відповідають за фінансування і управління соціальною допомогою. На рівні держави цими питаннями опікується Федеральне міністерство праці й соціальних питань, а саме визначає напрямки соціальної політики; реалізовує заходи та надає практичні рекомендації щодо впровадження основних напрямків соціальної політики; здійснює моніторинг дотримання законодавства федеральними установами у соціальній сфері. Задля вирівнювання життєвих можливостей населення Німеччини в системі соціальної допомоги існує алгоритм розподілу фінансових ресурсів між територіями [4]. Розподіл прибутків проводиться завдяки системі оподаткування. Ті жителі, які мають низький дохід не сплачують податок на прибуток. Дана модель соціальної охорони праці враховує основні моменти:

– захищеність від звільнень з роботи, які є незаконними;

- охорона праці жінок, а саме недопущення жіночої праці у складних умовах, захищеність прав матерів і жінок, які вагітні;
- заборона праці молоді, які не досягли 15 років, встановлення робочого часу і відпусток у разі отримання професійної освіти;
- здійснення захисту робітників у разі наявності виробничих чи професійних ризиків, а саме травм, шуму, отруєння;
- визначення тривалості робочого часу та звуження умов для роботи у вихідні та святкові дні.

Німецька модель враховує змішаний підхід, який полягає в тому що на рівні із державою і приватний сектор бере участь у вирішенні соціальних проблем. При цьому, відповідальність суб'єктів господарювання замінена колективною відповідальністю, що регулюється державними органами влади.

Вектор французької соціальної політики спрямований на те щоб, «громадяни задовольняли свої потреби за гідних життєвих умов, щоб збільшувалась зайнятість населення, гарантувалася загальна соціально-економічна стабільність у країні, щоб людям були забезпечені рівні можливості, аби втілювати в життя свої громадянські права, щоб знижувалася розбіжність у доходах, які мають багаті й бідні» [79]. Таким чином, доля витрат країни на впровадження положень соціальної політики складає 24 %. Потрібно відмітити, що французька соціальна політика впроваджується завдяки механізмам соціального регулювання, що включає соціальне забезпечення та соціальне страхування.

В рамках системи соціального забезпечення держави реалізуються соціальні програми для компенсації втрат заробітної платні у разі виходу особою на пенсію або коли вона не в змозі працювати. Фінансуються дані програми завдяки податку на заробітну плату, який сплачують працівники. Проте, це не єдине джерело, оскільки компенсація втрат заробітної плати внаслідок виходу на пенсію, втрати працездатності чи у разі безробіття відбувається завдяки соціальному страхуванню. Проте, це забезпечується через реалізацію соціальних програм, які фінансуються фондами соціального

страхування. Саме підприємці є основними наповнювачами фондів соціального страхування.

Соціальна політика Франції ґрунтується на принципі децентралізації управління соціальним і економічним державним розвитком. При цьому існує 3 рівні управління: державний, регіональний та місцевий. Інституції місцевого рівня керують такими напрямками, як соціальне забезпечення та медицина, а також будівництво житлового фонду, освіта, охорону навколишнього середовища тощо. Фінансується їхня діяльність із муніципальних бюджетів. «Щоб забезпечити коштами соціально-економічний розвиток територій на регіональному рівні, план фінансування має врахувати інтереси й потреби, які мають департаменти й комуни, що погоджують впровадження плану регіонального соціально-економічного розвитку» [75]. Загальнодержавні органи влади здійснюють контроль за дотриманням місцевими органами влади законодавчих актів соціального спрямування. «Серед завдань, які ставить перед собою політика держави, – забезпечити певну однорідність між регіонами країни щодо рівня їхнього соціально-економічного розвитку» [75].

Характерними ознаками французької системи є, «розгалуженість системи професійно-галузевих схем соціального страхування; розвиненість системи сімейних виплат, що з'явилася внаслідок довготривалого розвитку; значна вага додаткових систем соціального захисту, особливо в секторі пенсійного та медичного страхування» [75].

Англосаксонська модель, яку ще називають модель Вільяма Беверіджа або ліберальна реалізовується в Англії, Ірландією, США, Канаді, Австралії, Японії. Вона враховує застосування таких принципів, «всезагальності (універсальності) системи соціального захисту; розповсюдження її на всіх людей, котрим потрібна соціальна допомога; одноманітності та уніфікації соціальних послуг і виплат (формується на стандартизованості методів розрахунку розміру й умов надання пенсій, а також медичних послуг); розподільної справедливості, що є головним у цій моделі, бо йдеться не про професійну (як у бісмарківській моделі), а про національну солідарність» [75].

Фінансуються дані програми завдяки страховим внескам, а також державним бюджетом. Так, забезпечення сімейних виплат і витрат на медицину здійснюється з державного бюджету, а інші соціальні виплати – завдяки страховим внескам роботодавців та робітників.

На противагу континентальній моделі, даний підхід враховує достатньо низькі соціальні виплати завдяки системі соціального страхування, при цьому переважаючою є соціальна допомога в системі соціального захисту. Специфіка моделі соціального захисту у Великобританії [78]:

1. В країні немає жодних спеціальних інституцій, діяльність яких була б зосереджена на страхуванні «конкретних соціальних ризиків, таких як пенсійне страхування, медичне страхування, страхування в разі безробіття або нещасних випадків на роботі» [78].

2. Владні інституції відіграють вагомую роль у фінансуванні «соціальних послуг і виплат, а також їхній тісний зв'язок із приватними страховими програмами» [78]. У Великобританії не існує жодних цільових страхових внесків, які б забезпечили фінансування певних страхових програм, зокрема пенсійних, медичних тощо [78].

У Великобританії фінансове забезпечення соціального захисту населення враховує два спрямування, зокрема: національна охорона здоров'я та національне соціальне страхування. Забезпечення фінансовими ресурсами першого відбувається на 90 % коштами державного бюджету, відповідно другого – завдяки страховим внескам найманих працівників і підприємців. Окрім медицини, бюджетне фінансування властиве і для захисту від нещасних випадків на виробництві, а також здійсненню сімейним виплатам. Специфіка соціальної політики Великої Британії полягає в жосткій перевірці соціальних потреб, обмеженні соціальних виплат, врахуванні зниження рівня соціальних розбіжностей і підтримці активної участі населення у працевлаштуванні.

Вектором соціальної політики Великої Британії є забезпечення гарантованого для населення мінімального рівня сучасного існування. Щоб забезпечити певний рівень життя громадян у Великій Британії застосовується,

«прямий перерозподіл доходів, який відзначається високим рівнем, що перевищує 40 % від валового внутрішнього продукту (далі – ВВП) через бюджетну систему країни» [12]. Соціальна політика має на меті надання соціальної допомоги найбільш вразливим громадянам. Вона включає різні види соціальних трансфертів, зокрема, «пенсія за віком, за непрацездатністю і спадкоємцю, систему пілг для повністю непрацездатних, компенсації за хворобу та лікарняні виплати, виплати у разі виробничої травми, допомогу безробітним, підтримку багатодітним сім'ям» [12]. У Великобританії надання соціальних послуг населенню фінансується через національні страхові внески, які в загальній структурі займають 5,9 %.

Функції державного управління по вирішенню проблем соціального спрямування визначені Департаменту соціального захисту. Він проводить аналіз процесів соціального розвитку, надає оцінку їх тенденціям, розробляє заходи по удосконаленню соціальної політики, здійснює управління та врегульовує сферу надання грошової допомоги. Також у вишенні певних соціальних проблем беруть участь і інші департаменти, зокрема, «Департамент охорони здоров'я, Департамент з питань зайнятості, Департамент винагород соціального захисту тощо, які діють під керівництвом Департаменту соціального захисту» [77]. При цьому, контролюється тільки робота місцевих органів влади, а також їхня робота регулюється через фінансові механізми.

Соціальна політика США спрямована на недопущення соціальних конфліктів та гарантування соціальної справедливості, завдяки боротьбі з бідністю, а також забезпечення населення соціальною допомогою у разі, коли вони її потребують. Соціальна політика США має на меті, «зміцнити соціальну захищеність громадян країни, вона реалізується завдяки потужностям, якими володіє державне соціальне забезпечення» [77]. Відповідно в даній країні соціальне забезпечення здійснюється завдяки федеральним, штатним і місцевим соціальним програмам. Соціальне страхування та державна допомога є ключовими в державній системі соціального забезпечення [77].

«Завдяки соціальному страхуванню, посередництвом якого фінансуються соціальні програми, відшкодовується втрата зарплати через вихід на пенсію, непрацездатність чи безробіття» [77]. При цьому, існує 2 програми соціального забезпечення страхування у зв'язку з безробіттям. Перша з них дозволяє у разі виходу на пенсію або ж втрати працездатності відшкодувати кошти. Для забезпечення реалізації даної програми використовується частина податку на зарплату, а саме 7,5 %. Також за іншою програмою страхування якщо працівник втратив роботу, але мав страховку, теж може отримати відповідну компенсацію. Дані кошти виплачуються «завдяки утриманому податку в 3,5 відсотка, сплаченого працедавцем із перших 7 тисяч доларів заробітку, допомога становить майже 50 відсотків від суми, яку заробляє робітник» [76].

Система соціального страхування функціонує на двох рівнях: федеральному та штатному. У той час як федеральний уряд контролює загальне управління ініціативами соціального страхування, окремі штати визначають особливості щодо адресності допомоги, включаючи її кількість і час розподілу. Окрім федеральних програм, існують також державні програми страхування від травм і професійних захворювань. Основним завданням системи державної допомоги є забезпечення стабільного доходу соціально незахищених верств населення, що відповідає «межі малозабезпеченості». Держави мають повноваження збільшувати гарантований дохід за рахунок асигнувань зі своїх бюджетів.

В систему державної допомоги входять 4 програми, які включають:

- перша визначає на національному рівні «єдиний національний мінімальний рівень доходу для людей похилого віку та непрацездатних осіб» [76];
- «програми допомоги неповним сім'ям, що мають дітей» [76];
- «програми продовольчих талонів, ціль котрих – надання громадянам, які мають невисокий рівень доходу, допомоги у виді продуктів» [76];
- «програми медичної допомоги, що визначає фінансову допомогу людям, які задіяні в першій і другій програмах» [76].

«Забезпечення соціальної справедливості у США, що полягає у вирівнюванні можливостей для різних верств населення, ґрунтується на вирівнюванні рівнів соціально-економічного розвитку між штатами» [76]. У США є 3 рівні системи регулювання державою соціально-економічного розвитку регіонів: загальнодержавний, відомчий і регіональний. На рівні держави визначається державна політика соціально-економічного розвитку регіонів, реалізуються програми розвитку регіонів, координуються і ухвалюються нормативно-правові документи, які мають встановити єдність діяльності різних органів влади. Відомчий рівень забезпечує перерозподіл федеральних коштів, які спрямовані на реалізацію програм соціального та економічного регіонального розвитку. На рівні регіонів реалізуються пріоритетні напрямки їх розвитку, що мають соціально-економічне спрямування.

У більшості держав соціальне страхування це вагомий напрямок соціального захисту, яке отримує асигнування від спеціальних фондів, що утворюються завдяки внескам значної частини працездатного населення. Кошти даних фондів йдуть на виплати пенсій по інвалідності і віку, допомогу по безробіттю, хворобі й виробничих травмах. В країні існує майже 100 програм, які спеціалізуються на допомозі бідним, а саме які надають допомогу продуктами, безкоштовно медичну допомогу, житло та ін. Дані програми реалізуються Міністерством соціальних послуг та охорони здоров'я, Міністерством праці, Міністерством житлового будівництва та міського розвитку, управлінням ветеранів тощо. Вони мають різну мету, завдання масштаби і джерела фінансування. Близько трьох з десяти мешканців США надаються соціальні послуги програм допомоги бідним.

Таким чином, «державна система соціального забезпечення країн, що ґрунтується на принципах ліберальної моделі соціального розвитку, забезпечує високий рівень урахування соціальних потреб населення у кожному регіоні країни, повну та оперативну їх реалізацію, захист громадян від негативних соціальних ризиків та сприяє вирішенню найнагальніших соціальних проблем,

позитивно впливаючи на підтримку соціальної стабільності у державі» [12]. Однак наявні певні недоліки, зокрема, наявність значної кількості держслужбовців, що зумовлює великі асигнування на їх утримання, а також реалізацію соціальних програм, що призводить до ряду зловживать; «регіональні відмінності в реалізації програм соціальної допомоги, які формуються під впливом різних фінансових можливостей штатів, послаблення стимулу до праці через можливість отримувати допомогу за декількома соціальними програмами, збільшення соціального розриву між працездатним населенням та тими, хто отримує соціальну допомогу» [78].

Скандинавська модель соціального захисту реалізовується в Данії, Швеції, Фінляндії, Норвегії та Ісландії. В ній соціальний захист є правом громадянина. Специфікою скандинавської моделі, є врахування різних ризиків соціального спрямування і життєві обставини, які спричинили потребу у державній підтримці. Завдяки цій моделі всім громадянам країни гарантується надання соціальної допомоги, незважаючи ні на те, де вони працюють та чи сплачують страхові внески. Фінансуються соціальні виплати з державного бюджету.

Отже, зважаючи на необхідність імплементації позитивного досвіду щодо впровадження системи соціального захисту, варто відмітити:

- досвід Німеччини щодо, «забезпечення захисту від незаконного звільнення з роботи, що особливо актуально у контексті воєнного стану в Україні; охорона праці жінок та молоді; забезпечення безпечних умов праці, релокалізація виробництва в інші регіони у разі небезпеки різного виду; регулювання робочого часу; змішане державноприватне вирішення проблем соціального спрямування» [75];

- Франції щодо, «децентралізація управління соціально-економічним розвитком держави та її регіонів; забезпечення гідних умов життєдіяльності; стимулювання зайнятості населення; забезпечення рівних можливостей громадян у реалізації своїх соціальних прав, вирівнювання поляризації у суспільстві шляхом зменшення диференціації доходів багатих та бідних;

організація розгалуженої системи професійно-галузевих схем соціального страхування; розвиток системи сімейних виплат; розроблення додаткових систем соціального захисту в галузях пенсійного та медичного страхування, що є доцільним у контексті військової агресії на території України» [76];

– Великобританії, де всі соціальні програми об'єднуються в єдину систему соціального захисту; всі суб'єкти державного управління взаємодіють з приватними інституціями метою підвищення ефективності соціального захисту; існують «цільові страхові внески, завдяки яким утримуються конкретні страхові програми, спрямовані на пенсійне й медичне страхування, пенсії у зв'язку з інвалідністю» [78]; проводиться серйозний контроль потреби у соціальній підтримці; «обмежені соціальні трансферти; прагнення нівелювати соціальну нерівність, синхронізоване із заохоченням громадян виявляти трудову активність; поглиблення децентралізаційних процесів в управлінні соціально-економічним розвитком країни; зміщення наголосу соціальної політики у площину регіону; спроможність забезпечити й підтримати елементарні умови для життя людей, що вважаються граничними в цивілізованому існуванні» [78].

Висновки до розділу 1

Соціальний захист є складовою соціальної політики, який зосереджений на зниженні негативних тенденцій у диференціації населення.

Встановлено, що в умовах воєнного стану потрібно виділити конкретні категорії населення, яким необхідний соціальний захист, зокрема, «ветерани війни: люди, які брали участь у військових діях та отримали поранення, інваліди війни, сім'ї загиблих військовослужбовців, учасники територіально-розвідувальної оборони тощо; внутрішньо переміщені особи: люди, які були змушені залишити свої домівки та переселитися в інші місця внаслідок конфлікту; незахищені верстви населення: особливо діти, жінки, літні люди, інваліди та безпритульні; сім'ї загиблих та поранених військовослужбовців:

люди, які втратили своїх близьких внаслідок воєнних дій, або які самі отримали поранення; малозабезпечені та безробітні громадяни: люди, які мають обмежені можливості для забезпечення свого життя в умовах воєнного стану; представники цивільного населення, які отримали поранення в окупації від бойових дій або застосування далекобійної зброї, втратили членів родини, або їх помешкання зазнали пошкоджень, несумісних із підтриманням рівня життя, здатного забезпечити первинні потреби людини» [33].

Політика держави щодо соціального захисту є ключовим напрямком національної політики та вагомим індикатором життєзабезпечуючих потреб населення.

Оснoвними проблемами нормативно-правового забезпечення соціальної політики є: внесення змін до Закону України «Про національну безпеку» та Стратегії національної безпеки України в частині визначення поняття соціальної безпеки; запровадження міжнародних соціальних стандартів безпосередньо, які стосуються соціального захисту населення; врахування міжнародних вимог у українському законодавстві в сфері соціального захисту населення.

З врахуванням зарубіжного досвіду щодо втілення політики соціального захисту нашої державі варто врахувати важливі індикатори, серед яких: «індексація доходів населення; забезпечення мінімальних соціальних гарантій за доходами; підтримка процесів, під час яких соціальна інфраструктура регулюється завдяки державним мінімальним стандартам і нормативам; гарантовані пільги (знижки й субсидії), встановлені для певних категорій населення; дотації до цін, запровадження державного регулювання споживчих цін; наявність у соціально-трудовому законодавстві норм, які мають пряму дію; державне забезпечення непрацездатних осіб; публічні накопичувальні фонди; обов'язкове соціальне страхування; соціальне забезпечення і соціальна допомога» [12]

Варто взяти до уваги практику організації соціального захисту Німеччини, що включає захист від неправомірного припинення, яке є особливо

важливим під час воєнного стану в Україні; захист трудових прав жінок і молоді; гарантування безпечних умов праці; переміщення виробництв у відповідь на різні загрози; управління робочим часом; впровадження змішаного державно-приватного підходу до вирішення соціальних питань.; Франції щодо децентралізації управління соціально-економічним зростанням як на державному, так і на регіональному рівнях; забезпечення належного рівня життя; сприяння створенню робочих місць; забезпечення рівних можливостей для реалізації громадянами своїх соціальних прав, одночасно працюючи над зменшенням нерівності у доходах між заможними та бідними; створення комплексної мережі професійних та галузевих програм соціального страхування; удосконалення системи сімейних допомог; розвиток додаткових заходів соціального захисту в пенсійному забезпеченні та охороні здоров'я, особливо в умовах триваючого військового конфлікту в Україні; Великобританії щодо поєднання заходів соціального захисту в межах єдиної системи соціального захисту; наявності взаємозв'язку державних органів влади в сфері соціального захисту населення та приватних страхових програм; цільових страхових внесків, які фінансують страхові програми, а саме пенсійні і медичні; встановлення моніторингу щодо у соціальній допомозі.

РОЗДІЛ 2. СУЧАСНИЙ СТАН РЕАЛІЗАЦІЇ ПОЛІТИКИ СОЦІАЛЬНОГО ЗАХИСТУ

2.1. Аналіз організаційного забезпечення реалізації політики соціального захисту

Організаційне забезпечення є ключовим елементом соціальної політики, оскільки з однієї сторони забезпечує розробку стратегії соціального розвитку країни відповідно до потреб та реальних умов, цінностей, що відображають національні інтереси країни, з іншої сторони – реалізовує в практичній діяльності зазначені інтереси завдяки їх спрямування на певний напрямок соціальної діяльності органів державної влади. При цьому, організація соціальної політики держави показує закономірності попередніх періодів та планує майбутні заходи по її впровадженню [33].

Організаційна складова державної соціальної політики включає такі види: 1) суб'єкти, які здійснюють розробку державної соціальної політики; 2) суб'єкти, які забезпечують її впровадження. Також виділяють горизонтальну класифікацію, зокрема: 1) державний рівень; 2) регіональний рівень; 3) місцевий рівень. Основними суб'єктами, які приймають рішення державно-розпорядчого характеру щодо вирішення проблем регіональної соціальної політики є [33], «Кабінет Міністрів України – 38% документів, якими оформлені відповідні рішення; міністерства – 33%, причому Міністерство соціальної політики України – 24 %; Верховна Рада України – 18 %; Президент України – 8 %, зокрема Рада національної безпеки і оборони України – 2 документи; судова влада – 3 % » [33].

Найвагомішу роль в сфері впровадження державної соціальної політики належить Президенту України, зважаючи на наявні повноваження. Свідченням цього є перелік формальних і неформальних повноважень, які Гарант Конституції може використовувати впливаючи на розвиток соціальної політики. Історично Президент України своїми щорічними посланнями та певними указами сформував основу завдяки якій відбувається розвиток країни

в соціальному спрямуванні та базується на складових соціальної сфери. Він є ініціатором реформ та змін в соціальній сфері, визначає напрямки роботи виконавчої влади в цій галузі та визначає пріоритетні напрямки державної регіональної політики. Президент завдяки своєму правовому статусу має гарантувати забезпечення реалізації соціальних прав людини, в першу чергу для того, щоб люди та сім'ї вели гідне життя; отримували своєчасну винагороду за свою працю; були захищені суспільством і отримували медичну допомогу допомогу та послуги у сфері медичного страхування, вчилися, жили в середовищі, що в першу чергу є безпечним. Зважаючи на те, що він є гарантом національної безпеки, Президент України повинен робити все можливе задля недопущення загроз, які негативно впливатимуть на стабільний соціальний розвиток держави [33].

Верховна Рада України як єдиний загальнонаціональний орган законодавчої влади визначає орієнтири соціального розвитку країни завдяки прийняттю відповідних законодавчих актів в цій сфері, а також визначає мінімальний рівень соціальних гарантій для громадян, провадить діяльність щодо постійного моніторингу та внесення змін до вітчизняного законодавства в зв'язку із змінами в соціально-економічному розвитку країни; погоджує соціальний бюджет країни, який спрямовується на соціальну допомогу вразливим категоріям населення [31].

Верховна Рада України, як головний орган формування національної соціальної політики, має узгоджувати теоретичні основи соціальної політики, яка визначає модель країни як соціальної держави та формувати принципи національної соціальної політики. Тобто, положення, ідеї та принципи повинні стати основою національної політики соціального спрямування та втілювати сутність соціальної держави. Ще однією важливою функцією Верховної Ради України є затвердження державного бюджету, що має надзвичайно важливу роль у соціальній сфері, а також здійснення окремих заходів державної соціальної політики та інших програм соціального спрямування. В своїй структурі Верховна Рада України налічує 29 комітетів, серед яких є Спеціальна

контрольна комісія Верховної Ради України з питань приватизації, крім того є народні депутати, які не входять до жодного комітету. Проте тільки 7 комітетів займаються лише питаннях соціального характеру. Вона належить до повноважень органу, який відповідає за впровадження соціальної політики; органу, який займається проблемами «ветеранів, УБД, учасниками АТО, людьми, які мають інвалідність; комітету, під орудою якого – сім'я, молодіжна політика, спорт і туризм; комітету, який займається екологічною політикою, питаннями, у центрі уваги яких – користування природними ресурсами та ліквідація наслідків Чорнобильської катастрофи; комітету з наукових та освітніх питань; комітету, під кураторством якого перебуває охорона здоров'я; комітету, діяльність якого присвячена європейській інтеграції» [25].

Варто відмітити, що профільний комітет, який займається питаннями соціальної політики, зайнятості і пенсійного забезпечення є чи не найменшим у кількісному значенні серед інших, оскільки налічує всього 7 осіб.

Органи виконавчої влади є ключовими серед органів державної влади, що відповідають за реалізацію завдань та напрямків стратегії державної соціальної політики. Це зокрема, Кабінет Міністрів України, що відповідно до Конституції має право законодавчої ініціативи, розробляє та подає до ВРУ різні законодавчі акти для їх подальшого розгляду і затвердження, де визначені стратегічні завдання і орієнтири подальшої державної політики соціального захисту. Ці документи спрямовані на покращення ситуації в даній сфері, а також реалізацію найважливіших проєкти соціального спрямування, які вирішуватимуть на увагоміші проблеми та негаразди та створять сприятливі умови для комфортного життєсередовища громадян [31]. Кабінет Міністрів України задля розвитку соціальної політики, «вживає відповідні заходи щодо забезпечення: прав і свобод людини та громадянина; проведення державної соціальної політики; розроблення та виконання державних програм соціальної допомоги; підготовку проєктів законів щодо державних соціальних стандартів і соціальних гарантій і т.д.» [33]. Кабінет Міністрів України має настільки важливі повноваження в соціальній сфері, що його законопроекти уточнюють

положення законів і реформ або ініціюють реформи, які в кінцевому підсумку затверджуються правовими нормами. Крім того, Кабінет Міністрів України має значні повноваження щодо утворення, ліквідації та реорганізації органів, що забезпечують формування та реалізації державної політики у соціальній сфері, тобто центральних органів управління, діяльність яких спрямовується і координується Кабінетом Міністрів. Важливу роль у формуванні та реалізації національної соціальної політики відіграє Міністерство соціальної політики України. Загалом така ситуація складається тому, що основна мета такої політики полягає у впровадженні певних стратегічних орієнтирів соціального розвитку [33].

В сфері соціальної політики важливе значення мають Пенсійний фонд України і фонди соціального страхування, Державна служба з питань праці і Державна служба України у справах ветеранів війни та учасників антитерористичної операції, інші міністерства та виконавчі органи [33]. Центральним органом виконавчої влади є Міністерство соціальної політики України, діяльність якого координується Кабінетом Міністрів України. Його завданнями є розробка і реалізація державної політики в соціальному секторі, а також йому надані реалізаційні повноваження в політичних процесах в кожному з напрямків соціальної сфери [38].

Міністерство соціальної політики здійснюючи регулювання розвитку різних сфер соціальної галузі, крім культури, освіти й охорони здоров'я, керується Основним законом України, законодавчими актами, актами Президента України, Уряду, а також Положенням, що визначає його діяльність. Даним Положенням окреслені його повноваження, права, завдання, структура, зобов'язання тощо. Завданнями Міністерства є: розробка проектів законодавчих актів в сфері соціальної політики, рекомендацій по удосконаленню нормативно-правових документів, забезпечення державного регулювання діяльності органів влади в напрямку реалізації соціальної політики [39]. Проте, наразі в Міністерстві не передбачено одного державного центру, який би координував здійснення соціальної роботи. В його структурі наявні департаменти, які

працюють в сфері надання соціальної допомоги та послуг, проте вони не забезпечують реалізацію всіх напрямків соціальної політики, визначені на законодавчому рівні. Саме тому відбувається досить складний процес, пов'язаний із фінансуванням потреб соціального захисту населення, що спричинене великою кількістю розпорядників бюджетних коштів. Крім того, є багато державних інституцій в сфері соціального забезпечення та соціального захисту різних категорій населення, які на адміністративному рівні можуть перешкоджати реалізовувати державну політику в соціальній царині. При цьому відсутня чіткість у визначенні функцій кожному конкретному органу державної влади на центральному рівні, що може спричинити ряд негативних моментів, серед яких розрив цілісного розвитку соціальної системи.

Не менш важливим у вирішенні проблем соціального забезпечення та захисту населення є Пенсійний фонд України, який здійснюючи свою діяльність опирається на Основний Закон України, нормативно-правові та законодавчі акти [45]. Його завдання полягають у реалізації державної політики в сфері пенсійним забезпеченням і облік населення, на яке поширюється загальнообов'язкове державне соціальне страхування [33].

Децентралізаційна реформа, проведена в Україні сприяла передачі повноважень в сфері соціального захисту від державних адміністрацій районного рівня до органів місцевого самоврядування, територіальних громад. Таким чином, відтепер місцевий/регіональний рівень в сфері соціального захисту включає територіальну громаду; соціальної інфраструктури, в тому числі соціальні заклади, що соціально-психологічну та медико-соціальну реабілітації, соціально-психологічну допомогу, тощо; органи місцевого самоврядування та їх виконавчі комітети, в структурі яких передбачені служби у справах дітей, відділами освіти, у справах сім'ї, молоді та спорту [9].

Регулюються ці питання на законодавчому рівні, зокрема ЗУ «Про місцеве самоврядування в Україні» [56], «виконавчі органи сільських, селищних, міських рад у галузі соціального захисту населення здійснюють свої функції завдяки: — власним повноваженням; повноваженням, які є

додатковими та делегованим повноваженням» [56]. При цьому Законом конкретизовано, «це дозволяє надавати соціальні послуги, згідно із законом, використовуючи власне фінансування та кошти благодійників; створювати для літніх людей, які є малозабезпеченими, для громадян, які мають інвалідність, будинки-інтернати, організовувати побутове обслуговування, продаж соціально доступних товарів через спеціальні магазини та відділи й безоплатне харчування» [56]. А також в законодавчому акті встановлено, що серед повноважень органів місцевого самоврядування передбачено надання соціальних послуг громадянам, сім'ям із дітьми, що перебувають в складних життєвих обставинах і потребують соціальної підтримки, проведення соціального супроводу осіб, яким це необхідно, надання соціальних послуг безпритульним громадянам тощо [56].

На сучасному етапі існують різні способи організаційного забезпечення діяльності місцевого самоврядування в галузі соціального захисту населення територіальної громади, а саме створення серед структурних підрозділів органу, відповідального за цей напрямок, визначення відповідальної посадової особи місцевого самоврядування, яка буде наділена повноваженнями в цій сфері, створення в територіальних громадах центрів по наданню соціальних послуг, опрацювання звернень мешканців територіальної громади працівниками ЦНАПів, особистий прийом громадян територіальної громади з питань соціального захисту старостами. Організаційне забезпечення функціонування органів місцевого самоврядування визначається різними факторами, зокрема, «інституційною спроможністю органів місцевого самоврядування здійснювати повноваження стосовно соціального захисту, згідно із визначеними на рівні законодавства вимогами; своєрідністю потреб і запитів щодо соціальних послуг, зважаючи на своєрідні економічні та соціальні характеристики територіальної громади» [56].

Органи місцевого самоврядування забезпечують мешканцям громади надання соціальних послуг завдяки створенню інституцій, які здійснюють державну соціальну політику та гарантують соціальний захист в даній громаді.

Важливе місце в системі органів державної влади, які реалізують соціальну політику посідає на регіональному рівні управління соціального захисту населення ОДА, завданнями якого є впровадження політики пенсійного забезпечення, соціального захисту, соціального обслуговування різних категорій населення в конкретному регіоні, а саме для тих мешканців, яким необхідна така допомога. Соціальні служби як державні, так і приватні працюють над формуванням соціального обслуговування в межах соціальної політики населення. Вони здійснюють підтримку надаючи певні соціальні послуги: зокрема побутового, медичного, психолого-педагогічного, правового характеру. Ще одним напрямом їх роботи є соціальна адаптація та реабілітація певних категорій громадян.

Соціальні органи забезпечують організацію та надання соціальної допомоги, налагоджують необхідні відносини в даній сфері, здійснюють соціальний супровід певних категорій населення на конкретному етапі життя, захист їх законних прав і інтересів. Також, якщо людина з певним об'єктивних причин не здатна самотійно представляти особисті інтереси, дане зобов'язання входить до компетенцій цих органів [24]. Наразі всі територіальні громади, регіони розробляють стратегію і тактику щодо проведення соціальних реформ, а також під час впровадження соціальної політики на місцях враховують власні інтереси. Також вони приймають програми соціального розвитку території, де вказані всі напрямки, в тому числі і соціальний захист та соціальне забезпечення, а також забезпечують формування бюджетів громади, контролюють використання коштів бюджету, в тому числі і на соціальне спрямування [56].

На підставі Стратегії державної політики щодо внутрішнього переміщення до 2025 р. було прийнято Постанову КМУ «Про Координаційні центри підтримки цивільного населення» [12], відповідно до якої передбачено створення координаційних центрів задля забезпечення соціальними послугами та супроводження тих категорій населення, яке його потребує, зокрема осіб, які постраждали через збройний конфлікт, а також внутрішньопереміщених осіб і

ветеранів війни. На них покладено функції, спрямовані на вирішення проблем в сфері соціального захисту, а саме надання житла, пошук робочого місця, забезпечення психологічною, медичною, правовою допомогою.

В Постанові зазначено, що, «координаційний центр підтримки цивільного населення є консультативно-дорадчим органом» [49], який сформований для допомоги населенню, яке «постраждали через збройну агресію, серед них – внутрішньо переміщені особи, ветерани війни, люди, інвалідність яких пов'язана з війною, громадяни, які володіють особливими заслугами перед Вітчизною, постраждалі учасники Революції Гідності, члени родин ветеранів війни, які загинули, члени родин захисників та захисниць України, які загинули, інші потерпілі» [49]. Даний орган забезпечує скоординовану роботу всіх владних інституцій усіх рівнів, а також громадського сектору. Визначені основні завдання даного центру, серед яких:

1. «Сприяння взаємодії між різними органами влади, правоохоронними та іншими державними установами, місцевими органами самоврядування, громадськими організаціями, підприємствами та міжнародними гуманітарними організаціями для вирішення проблем постраждалого населення» [49].

2. Інформаційна та аналітична робота, що включає вивчення важливих проблем та врахування інтересів таких громадян [49].

3. «Зібрання та аналіз інформації про ресурси територіальних громад для забезпечення доступності соціальних, медичних, освітніх та інших послуг для постраждалих громадян» [49].

4. Оцінка роботи «постачальників соціальних послуг» [49].

5. Формування рекомендацій, спрямованих на ліквідацію проблем «постраждалого населення, включаючи пропозиції для регіональних цільових програм» [49].

6. Контроль та розгляд ситуації по ліквідації проблем «постраждалого населення» [49].

7. «Надання консультаційної підтримки координаційним центрам місцевих громад» [49].

8. «Співпраця з міжнародними та національними організаціями, громадськими об'єднаннями та іншими установами для вирішення проблем постраждалого населення» [49].

9. «Визначення шляхів вирішення проблем постраждалого населення та підготовка відповідних пропозицій для керівництва державною адміністрацією» [49].

10. «Інформування населення про діяльність Координаційного центру та стан виконання регіональних цільових програм» [49].

Виділяють такі напрямки соціальної роботи в територіальній громаді:

- налагодження життєдіяльності в громаді, що покращить діяльність різних суб'єктів;
- ефективна співпраця різних сфер діяльності громади задля надання допомоги дітям, сім'ям і молоді у вирішенні їхніх проблем;
- здійснення планування соціальних процесів в громаді на основі оцінки соціальних умов, соціальної роботи для подальшого вдосконалення;
- розробка програм розвитку освіти, що забезпечить тісну співпрацю освітніх закладів та мешканців громади;
- підтримка етнічних меншин з метою врахування їх потреб та інтересів [42].

Вагомим напрямком вдосконалення публічного управління в соціальній сфері є співробітництво органів державної влади та громадських організацій. Основними напрямками соціальної роботи к співпраці з громадськими організаціями є: оцінювання потреб і інтересів населення; пошук та систематизація даних щодо попиту на послуги, врахування змін в соціальній сфері; індивідуальний підхід у забезпеченні соціальних послуг певних категорій жителів громади; надання пропозицій до місцевих програм соціального розвитку та участь у плануванні соціальних послуг населення.

Тому, в країні функціонують різні державні інституції, які забезпечують реалізацію державної соціальної політики за допомогою певних адміністративно-правових інструментів, засобів, прийомів і способів.

2.2. Сучасний стан розвитку соціального захисту в Україні в умовах воєнного часу

Соціальний захист населення є надзвичайно актуальним напрямком державної політики будь-якої держави. Однак, в період воєнних дій він виходить на абсолютно інший рівень оскільки кількість тих, кому потрібен захист та підтримка швидко зростає. Внаслідок повномасштабного вторгнення росії в Україну наша держава зазнала значних руйнувань, особливо інфраструктури, житлових будинків. Багато хто втратив житло і змушений був виїхати в безпечні місця для проживання. Саме тому з 24 лютого 2022 року кількість населення, яке має необхідність в отриманні соціального захисту постійно збільшується.

Так, впродовж 2021-2023 років практично залишилася на тому ж рівні чисельність населення, яке мало інвалідність (таблиця 2.1). Проте щорічно значення даного показника варіювалося. Зокрема в 2022 році таких осіб спостерігалось найбільше, майже 2,726 млн. осіб. В наступному році відбулося скорочення кількості осіб з інвалідністю, а саме на 4,1 тисяч. В розрізі груп ситуація абсолютно різна. За останні 3 роки відбулася тенденція до скорочення чисельності населення з I групою інвалідності. Загалом їх стало менше на 10,1 тис. осіб, причому майже на 8 тисяч чоловік в 2022 році. В 2023 році скорочення відбулося ще на 2,3 тис. осіб. Варіюється значення показника кількості осіб з інвалідністю II групи, а саме: на початку досліджуваного періоду спостерігається зниження таких осіб на 10,5 тис. осіб, а вже в 2023 році в порівнянні з 2022 роком прослідковується зростання майже до 889 тис. осіб. Що ж до III групи інвалідності, за досліджуваний період відмічена тенденція до зростання осіб, що віднесені до такої категорії населення. Відтак, майже на 20 тис. осіб збільшилася їх кількість у 2022 році та ще на 2,3 тис. осіб в наступному 2023 році. Загальна кількість таких людей зросла майже на 23 тисячі чоловік. За останні 3 роки відбулося зниження показника, що

характеризує кількість дітей, які мають інвалідність, зокрема в цілому на 6,9 тис. осіб.

Таблиця 2.1

Кількість осіб з інвалідністю у 2021–2023 рр.

Показник	Рік			Абсолютне відхилення, +/-
	2021	2022	2023	
Усього, тис. осіб, зокрема	2724,1	2725,8	2721,7	-2,4
I групи	215,0	207,2	204,9	-10,1
II групи	897,1	886,7	888,7	-8,4
III групи	1449,1	1469,7	1472,0	22,9
діти з інвалідністю	162,9	162,2	156,0	-6,9

Джерело: розраховано автором за матеріалами [16]

Аналіз наявності технічних та інших засобів для реабілітації осіб, що мають інвалідність за 2021–2022 роки (офіційна інформація за 2023 р. відсутня) показав загальне зменшення їх в 2022 році в порівнянні з попереднім роком (таблиця 2.2) майже на 3 тис. од. Причому кількість технічних засобів зменшилася більше ніж індивідуальних. Варто відмітити, що найбільше таких засобів використовувалося для потреб осіб з інвалідністю від загального захворювання, відповідно 52108 од. в 2021 році та на 192 од. менше в наступному. На другому місці за використанням засобів для реабілітації знаходиться категорія діти з інвалідністю, де значення показників становлять 15,5 тис. од. в 2021 році та на 154 од. менше в 2022 році. Найменше забезпечувалися засобами реабілітації особи, які отримали інвалідність внаслідок нещасного випадку. Відтак, в 2021 р. в наявності було 14 од. в наступному – лише 5.

Таблиця 2.2

Кількість технічних та інших засобів реабілітації, якими забезпечено осіб з інвалідністю, дітей з інвалідністю та інші окремі категорії населення у 2021–2022 рр.

Показник	Усього	За категоріями										
		Учасники АТО та/або ООС	Особи з інвалідністю внаслідок війни	Особи з інвалідністю від загального захворювання	Особи з інвалідністю з дитинства	Діти з інвалідністю	Особи з інвалідністю внаслідок аварій на ЧАЕС	Діти до 18 років з вадами слуху, зору, опорно-рухового апарату	Особи з інвалідністю внаслідок нещасного випадку	Особи похилого віку	Інші категорії	Із загальної кількості – внутрішньо
2021 р.												
у звітному періоді	90624	422	1337	52108	8955	15501	1351	1972	14	7245	1719	18
Кількість індивідуальних засобів реабілітації, од.	283016	1093	3665	157571	22772	50503	4993	2810	41	33077	6491	31
Кількість технічних засобів реабілітації, од.	44820	164	1006	31945	5104	5148	531	10	11	348	553	12
2022 р.												
у звітному періоді	87589	598	1184	51916	8798	15349	1251	1530	5	6481	747	44
Кількість індивідуальних засобів реабілітації, од.	258404	1398	3316	50114	22512	46167	4556	2175	7	27784	3121	0
Кількість технічних засобів реабілітації, од.	29469	108	317	21349	3383	3736	227	4	1	253	91	50

Джерело: розраховано автором за матеріалами [16]

Однак, не у всіх категоріях спостерігається зниження кількості технічних та ін. засобів реабілітації за досліджуваний період. Так, учасники АТО та внутрішньопереміщені особи отримали більше технічних засобів реабілітації у

2022 р. Крім того, варто відмітити надання більшої значущості саме індивідуальним засобам для проведення реабілітації, що свідчить про більшу роль індивідуального підходу до реабілітації.

Впродовж 2020–2022 рр. прослідковується тенденція до зменшення кількості установ, які забезпечують потребу у соціальній підтримці дітей, серед яких школи інтернати, дитячі будинки, будинки дитини та притулки для дітей (таблиця 2.3).

Таблиця 2.3

Кількість інтернатних закладів та закладів соціального захисту для дітей у
2020–2022 рр.

Показник	Рік			Абсолютне відхилення, +/-
	2020	2021	2022	
Школи інтернати для дітей сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування				
Кількість закладів, од.	8	1	1	-7
У них дітей, ос.	457	57	69	-388
Дитячі будинки системи МОН				
Кількість закладів, од.	22	17	12	-10
У них дітей, ос.	900	662	519	-381
Будинки дитини системи охорони здоров'я				
Кількість закладів, од.	40	37	36	-4
У них дітей, ос.	2387	2201	2092	-295
Будинки-інтернати системи Мінсоцполітики				
Кількість закладів, од.	36	36	-	-
У них дітей, ос.	4402	4332	-	-
Притулки для дітей				
Кількість закладів, од.	5	4	4	-1
У них дітей, ос.	549	564	623	74

Джерело: розраховано автором за матеріалами [16]

Причинами цього є проведення реформ у сфері соціального захисту дітей, зміна пріоритетів та підходів у роботі з дітьми. Крім цього, внесення змін в правове поле, які стосуються умов усиновлення\опіки. За цей період зменшилося кількість шкіл інтернатів з 8 до 1. Проте і кількість дітей у них теж зменшилася у 8,5 раз у 2021 році в порівнянні з попереднім, проте в наступному році відбулося незначне їх збільшення. Майже вдвічі скоротилося кількість дитячих будинків та дітей у них. Однак потрібно зауважити про те, що на фоні

зменшення кількості притулків, зростає кількість дітей, які в них знаходяться, що вочевидь є свідченням певних соціальних негараздів у суспільстві, пов'язаних з війною, втратою житла, безробіттям, низьким рівнем добробуту та відповідальності.

Військові дії значно вплинули на стан соціального захисту населення і не тільки на зростання потреби у наданні соціальних послуг, але й на рівень фінансового забезпечення (рис. 2.1).

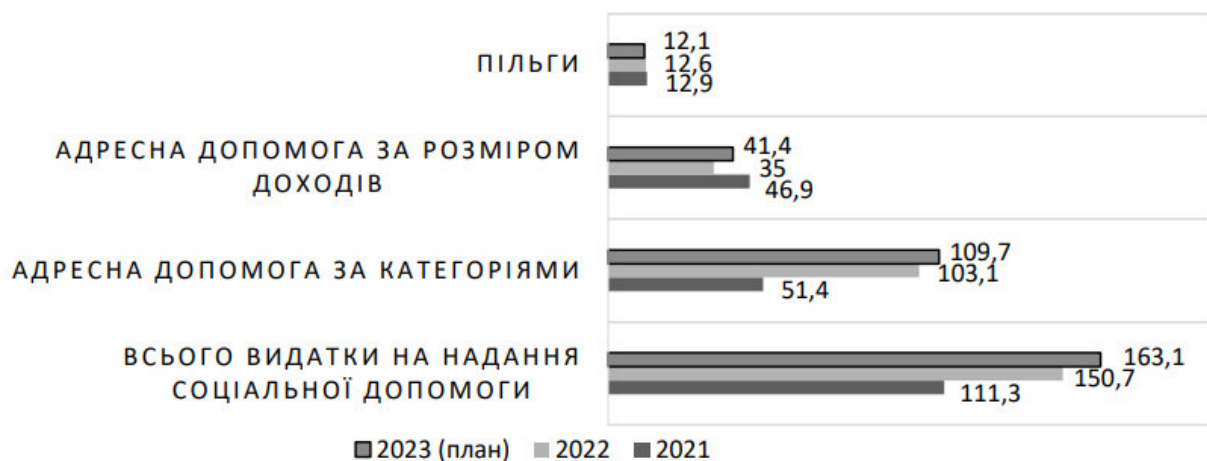


Рис. 2.1. Надання соціальної допомоги впродовж 2021–2023 рр., млрд. [16]

Так, впродовж 2021-2023 років відбувається щорічне зростання коштів, які виділяються на соціальну допомогу різним категоріям населення. Відповідно, якщо в 2021 р. державним бюджетом було профінансовано потреби у соціальних послугах на суму понад 111 млрд. грн, то в наступному році ця сума зросла вже на 39,4 млрд. грн., а в 2023 р. – ще на 9,4 млрд. грн. Така ж тенденція відмічена і щодо надання адресної допомоги за категоріями. Впродовж останніх 3 років вона збільшилася у 2,1 рази з 51,4 млрд. грн. до 109,7 млрд. грн. Що ж до адресної допомоги за розмірами доходів, то вона навпаки зменшилася з 46,9 млрд. грн. і до 41,4 млрд. грн. В 2022 р. її сума була найменшою. Така ж тенденція і щодо надання пільг, а саме відбувається постійне зменшення фінансових ресурсів, які виділяються на надання пільг, в середньому щорічно вона становить 0,3 млрд. грн.

У 2024 р. почали фінансувати «соціальну підтримку військовослужбовців у цивільному житті; програму «Інститут ветеранів»; пілотну програму із зубопротезування, виготовлення протезів, необхідних військовослужбовцям, які отримали важкі поранення та інвалідність під час війни» [36]. Також реалізовано «програму надання житла військовослужбовцям та родинам на суму 5 млрд. грн., заплановано надання пільг на 50 млрд. грн. та 27 млрд. грн. – на підтримку сімей з дітьми, зокрема, збережено виплати сім'ям, які взяли дітей-сиріт на виховання, а також дітей, позбавлених батьківського піклування, зберігаються виплати при народженні дитини, для дітей-інвалідів» [36].

Отже, в результаті аналітичного дослідження стану соціального захисту встановлені ряд проблем, загроз та переваг, які представлено у вигляді SWOT-аналіз (таблиця 2.4).

Таблиця 2.4

SWOT-аналіз системи соціального захисту населення в Україні

Переваги	Недоліки
Використання високого професіоналізму та інноваційних підходів до виконання справ працівників у секторі соціального захисту населення	Недостатність досвіду у стратегічному плануванні та застосуванні програмно-цільового методу управління у сфері соціального захисту
Наявність динамічного та результативного підходу у розвитку системи надання соціальних послуг	Недостатнє матеріально-технічне та фінансове забезпечення суб'єктів надання послуг соціального спрямування, соціальноекономічні втрати у зв'язку з тривалими бойовими діями на території країни
Організація муніципальних суб'єктів, що надають соціальні послуги (центри надання соціальних послуг) із відповідним кадровим та методичним забезпеченням, суттєвим матеріально-технічним потенціалом	Відсутність належного досвіду у координаційному та методичному супроводі соціальних послуг у відділах соціального захисту населення
Підвищення готовності керівників сектору соціального захисту населення до впровадження інноваційного досвіду управління соціальним захистом у практичну діяльність	Обмежена кількість соціальних послуг у діяльності суб'єктів надання соціальних послуг, стихійність надання вже наявних послуг соціального значення
Зацікавленість у розвитку системи надання соціальних послуг населенню	Відсутність у територіальних громадах перспективних планів впровадження нових соціальних послуг для мешканців територіальних громад
Запровадження підходу надання соціальних послуг через центри надання адміністративних послуг як основа для подальшого запровадження інноваційних урядових реформ	Обмеженість кількості соціальних послуг, що подаються на територіях поза межами територіальних громад, що характеризуються складною транспортною інфраструктурою, окупація окремих територій країни
Наявність високої обізнаності управлінських кадрів щодо рівня сучасних стандартів надання послуг у соціальній сфері	Недостатність можливостей для професійного зростання та підвищення кваліфікації працівників у сфері надання соціальних послуг
Наявність зацікавленості суб'єктів господарювання та бізнесу у розвитку соціального захисту громад	Обмежений доступ керівництва територіальних громад до обміну кращим досвідом щодо провадження інновацій у сфері соціального захисту населення

Можливості	Загрози
Впровадження ефективних інноваційних продуктів у сфері соціального захисту на рівні держави та регіону	Неефективне використання ресурсного потенціалу у територіальних громадах, зокрема корупція
Більш активне використання у практичній діяльності інструментів децентралізації	Ухвалення законодавчих нормативів та урядових рішень, які ускладнюють реформу соціального захисту на регіональному рівні через ігнорування місцевих потреб та демографічних особливостей територіальних громад
Розвиток міжсекторального співробітництва між місцевою владою та суб'єктами господарювання	Непослідовна законодавча політика у сфері соціального захисту, що призводить до хаотичного розподілу бюджетних коштів
Підвищення зацікавленості донорів у фінансуванні соціальних проєктів, зокрема тих територіальних громад, що розміщують велику кількість переселенців	Поширення підходу щодо відсторонення держави від відповідальної соціальної підтримки громадян
Запровадження вітчизняного та міжнародного інноваційного досвіду щодо розвитку соціального захисту на місцевому рівні	Неефективне застосування громадського контролю за розвитком регіональної соціальної політики
Більш ефективне використання переваг діджиталізації соціальної сфери територіальних громад	У зв'язку з воєнними подіями в країні утруднений зворотній зв'язок між місцевою владою та центральною, зокрема щодо інформування про реальне становище у регіонах, окреслення проблемних аспектів та надання пропозицій у сфері удосконалення соціальної політики
Розроблення платформ для забезпечення професійного розвитку працівників, що здійснюють свою діяльність у сфері надання послуг соціального спрямування	Зменшення соціальної відповідальності бізнесу у сфері соціального захисту, релокалізація бізнесу у безпечні регіони
Збільшення кількості каналів для інформування мешканців територіальних громад про зміни у сфері соціального захисту	Наявність загрози відтоку працівників ключових спеціальностей через нестабільне соціально-економічне та безпекове середовище

*Джерело: [12].

Серед проблем та загроз, які негативно впливають на стан соціального захисту населення є:

– недостатній рівень інформування мешканців територіальних громад, безпосередньо через низьке застосування ІКТ. В цьому ракурсі важливим постає необхідність ширшого залучення громадян до отримання ними соціальних послуг, використання більшої кількості джерел поінформованості населення в публічному секторі;

– відсутність досвіду у територіальних громадах щодо впровадження стратегічного планування, програмноцільового підходу в соціальній сфері. Це може спричинити як неефективне використання бюджетних асигнувань, так і негативні тенденції в напрямку співпраці з партнерами щодо реалізації соціальних проєктів, зниження соціальної відповідальності господарюючих суб'єктів;

- низький рівень матеріально-технічного й фінансового забезпечення діяльності органів влади, що забезпечують надання соціальних послуг;

- відсутність досвіду, пов'язаного із координаційним та методичним супроводженням соціальної допомоги органами соціального захисту та соціального забезпечення населення, зокрема в територіальних громадах. В цьому напрямку доречним буде використання кращого як вітчизняного, так і міжнародного досвіду в територіальних громадах по наданню соціальних послуг. Крім цього, потребує використання механізму міжмуніципального співробітництва саме в соціальній сфері, що дасть змогу розробити та покращити методичне забезпечення сфери соціальних послуг різними інституціями;

- недостатній рівень кадрового забезпечення в соціальній сфері, зокрема спеціалістами по наданню соціальних послуг. Це в свою чергу негативно позначиться на наявності певних категорій працівників в громадах. В цьому сенсі необхідно підтримувати професійну підготовку та підвищення кваліфікації працівників, які забезпечують отримання соціальних послуг, забезпечити гарантування на державному рівні надання соціальних послуг належної якості. Актуальним є використання різних інформаційних та освітніх платформ, які дають можливість в дистанційному режимі отримувати відповідні знання та вміння;

- недостатній перелік соціальних послуг, які надаються в територіальних громадах. При цьому важливим є розширення таких послуг, оскільки не всі громадяни мають можливість отримати їх за межами своєї громади, в тому числі пенсіонери, інваліди.

Проте, наявні і переваги у реалізації державної політики соціального захисту населення, а також потенційні можливості для покращення даної сфери, серед яких:

- незважаючи на брак працівників у соціальній сфері, варто відмітити високий професіоналізм, тих хто забезпечує потреби у соціальних послугах. Також, застосування у територіальних громадах, які за розміром є невеликими

саме інноваційних методів у діяльності працівників сфери соціального захисту населення;

- наявність громадських організацій, які працюють в напрямку розвитку системи надання соціальних послуг;

- ріст кадрів та методичних можливостей, посилення матеріально-технічного забезпечення державних органів, які реалізують свою діяльність в напрямку соціального захисту.

2.3. Фінансове забезпечення реалізації політики соціального захисту на регіональному рівні

Фінансове забезпечення соціального захисту в Україні відбувається у вигляді надання соціальних допомог населенню, а також утримання державних установ соціального спрямування, що забезпечують безкоштовне обслуговування різних соціальнонезахищених категорій населення. Ці кошти виділяються з бюджетів різного рівня: загальнодержавного і місцевих. Також державні установи соціального захисту відповідно до законодавства мають право надавати певний перелік соціальних послуг у платній формі чим можуть теж заробляти фінансові ресурси та витратити їх на забезпечення відповідних потреб. Також надавачі послуг можуть залучати спонсорські кошти, гранти.

На рис. 2.2 відображено процес фінансування сфери соцзахисту населення, який розглядається у двох площинах: формування коштів та їх використання.

Згідно з інформацією, яка міститься у Реєстрі надавачів та отримувачів соціальних послуг [12] переважна частина установ, які надають соціальні послуги перебувають у державній і комунальній власності; їх майже 80 відсотків. До них входять, «територіальні центри соціального обслуговування, центри надання соціальних послуг, центри комплексної реабілітації для дітей з інвалідністю тощо» [12].



Рис. 2.2. Фінансування соціального захисту населення

Тому виникають певні проблеми саме на рівні територіальних громад у своєчасному, якісному і доступному забезпеченні таких послуг, адже зважаючи на незначну кількість закладів недержавного типу, конкуренція практично у цьому напрямку відсутня. Тому постає питання щодо сприяння у розвитку недержавних закладів соціального захисту населення, які надаватимуть дані послуги.

Останнім часом поєднання бойових дій, зменшення виробництва, зростання безробіття, підвищення тарифів на послуги ЖКГ та скасування державного регулювання цін, серед інших несприятливих факторів, призвело до масового зубожіння громадян і загостило необхідність ефективної реалізації соціальної політики по відношенню до соціальнонезахищених громадян. Важливим елементом системи соціального захисту є розподіл

фінансових ресурсів. Виклики сьогодення в поєднанні з обмеженою фінансовою спроможністю держави підкреслюють нагальну необхідність встановлення ефективного соціального захисту як основного напрямку публічної політики, спрямованої на задоволення найсуттєвіших потреб суспільства.

На соціальний захист і соціальне забезпечення у зведеному бюджеті України виділяється найбільша частка, перевищуючи витрати на охорону здоров'я, освіту та економічну діяльність. Для наближення до європейських стандартів життя громадянам необхідно забезпечити соціальний захист населення на відповідному рівні.

На даний момент Україна прийняла стратегію, спрямовану на впровадження європейських стандартів у своє законодавство. Це сприятиме економічній стабілізації, створить нормативно-правову базу та трансформує систему соціального захисту для своїх громадян, забезпечуючи тим самим значну якість життя населення. Поліпшення захисту населення в соціальному аспекті відбувається шляхом реалізації ефективних програм, що сприяє покращенню життя громадян та зміцненню стабільності суспільства. Соціальний захист має певні ознаки, серед яких виплата коштів, що передбачено соціальним законодавством, компенсації з бюджетів різного рівня, одноразова грошова або матеріальна допомога від різних фондів або фізичних осіб. Соціальний захист виробників також має вирішальне значення, оскільки їхні зусилля створюють споживчі цінності, які сприяють підвищенню рівня життя в державі. Наразі розвиток України вимагає наближення до європейських стандартів та розвитку публічної політики держави в соціально-економічному напрямку.

Як зазначають науковці, «інструменти, які застосовує держава, щоб реалізувати соціальний захист, націлені не тільки на найбільш вразливі категорії людей, а й на населення загалом, бо основне завдання, що постає перед соціальним захистом, полягає у тому, щоб кожен член соціуму, мав умови для вільного розвитку, для чого необхідна дієва, ефективна система фінансування системи, що забезпечує громадянам соціальний захист» [12].

Згідно з українським законодавством при наданні соціальних послуг отримувач не може не скористатися певним видом допомоги, тобто «добровільне» отримання послуги обмежене. Відтепер певні категорії населення долучаються до персональних корекційних програм, а саме: «батьки, які батьківські обов'язки вважають необов'язковими; громадяни, що здійснили насильницькі дії за ознакою статі, помічені в домашньому насильстві чи жорстоко поводяться з дітьми; особи, що перебувають у процесі апробації згідно із законом; люди, яких судовий орган змусив пройти програму для кривдників; в інших ситуаціях, які передбачені законодавством» [12].

Як зазначає Семигіна Т., існують певні функції органів влади, що включають наступне:

- «встановлювати, які соціальні послуги необхідні населенню адміністративно-територіальної одиниці/територіальної громади, в тому числі такі, що їх надає недержавний сектор, про отримані результати поінформувати населення» [64];
- «оприлюднювати перелік послуг соціального характеру, розкриваючи, в чому полягає їхня суть, та в якому порядку вони надаються, у вигляді, що буде доступним людям, незалежно від того, яке в них захворювання» [64];
- «вживати заходи, аби виявляти вразливі групи людей, а також громадян/родини, що потрапили в непросту життєву ситуацію» [64];
- «ухвалювати, забезпечувати виділення коштів та впроваджувати регіональні програми в частині забезпечення осіб/родин соціальними послугами, які створені на основі виявлених запитів щодо соціальних послуг у громадян, які проживають на території адміністративної одиниці чи в територіальній громаді» [64];
- «підвищувати професійну компетентність/кваліфікацію представників структур, які надають соціальні послуги, які вони створили» [64];
- «координувати роботу, яку здійснюють місцеві суб'єкти, що спеціалізуються на наданні соціальних послуг, та ін. » [64].

В Україні встановлені певні державні соціальні стандарти, а саме: мінімальна пенсія, мінімальна зарплата, прожитковий мінімум, на розмір яких впливають і розвиток економіки, і розпорошення державних коштів тощо. Крім цього, наявні соціальні програми, які реалізуються мають неповне або ж неефективне фінансове забезпечення, а деякі соціальні допомоги взагалі не фінансується через дефіцит коштів. Дані види стандартів переглядаються практично щорічно, проте їх суми не завжди підлягають зростанню (таблиця 2.5).

Таблиця 2.5

Аналіз державних соціальних стандартів України в 2014–2023 рр.

Показники	Роки										Абсолютне відхилення +/-
	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022	2023	
Мінімальна пенсія	949	949	1074	1295	1409	1564	1769	1934	2093	2093	1144
Мінімальна заробітна плата	1218	1271	1438	3200	3723	4173	4723	6000	6700	6700	5482
Прожитковий мінімум	1176	1227	1376	1604	1745	1936	2189	2393	2589	2589	1413

Джерело: згруповано автором на основі [15,60]

Проведений аналіз засвідчив зростання розмірів мінімальної пенсії, мінімальної з/п та прожиткового мінімуму впродовж 2014–2023 років. Так, в середньому за рік значення мінімальної пенсії зростало на 114,4 грн. За останні 10 років вона зросла у 2,2 рази: з 949 грн. у 2014 році до 2093 грн. у 2023 році. Причому як у 2015 році, так і в 2023 році зростання розміру мінімальної пенсії не відбулося. Що ж до мінімальної заробітної плати, то варто зауважити, що її абсолютне зростання за досліджуваний період становило 5482 грн., причому найбільше у 2016 р. – на 1762 грн. В 2023 році не було закладено підвищення її розміру і мінімальна з/п лишилася на рівні попереднього 2022 року та склала 6700 грн. Зростання прожиткового мінімуму за 2010–2023 роки становило 1413 грн., тобто в 2,2 рази, причому варто відмітити, що його значення у всі роки

перевищувало розмір мінімальної пенсії, що є свідченням того, що значна кількість населення, отримуючи даний вид пенсії фактично виживає та знаходиться поза межею бідності. Проте встановлений на законодавчому рівні прожитковий мінімум в 2 рази нижчий за реальний, який відображає саме мінімальне забезпечення у необхідних потребах. Зважаючи на незначний рівень економічного розвитку, існування різних управлінських рішень виведення даного показника на відповідний рівень є наразі неможливим. Це пояснюється ще й тим, що на його основі розраховуються інші соціальні стандарти, а це призведе до додаткового навантаження на державний і місцеві бюджети, які не справляться із таким завданням. Тому прожитковий мінімум, який є базовим стандартом та індикатором ефективної реалізації публічної соціальної політики, наразі не виконує своєї ролі в суспільстві.

Прожитковий мінімум в середньому на одну особу за останні 5 років зріс на 562 грн., а саме з 2027 грн. у 2019 році до 2589 грн. у 2023 році. Тобто всередньому за рік на 112,4 грн. (таблиця 2.6).

Таблиця 2.6

Відношення прожиткового мінімуму та середнього розміру пенсій

Показник	Рік					Абсолютне відхилення, +/-
	2019	2020	2021	2022	2023	
Прожитковий мінімум на одну особу в розрахунку на місяць, грн	2027	2189	2393	2589	2589	562
для осіб, які втратили працездатність, грн	1638	1769	1934	2093	2093	455
Середній розмір призначених місячних пенсій пенсіонерів, які перебувають на обліку в органах Пенсійного фонду, грн	2969	3399	3801	4623	5350	2381
Розмір пенсії у %						
до прожиткового мінімуму на одну особу	146,47	155,28	158,84	178,6	206,64	60,17
до прожиткового мінімуму для осіб, які втратили працездатність	181,26	192,14	196,54	220,9	255,61	74,35

Джерело: розраховано автором за матеріалами [16]

Для непрацевдатних осіб розміри прожиткового мінімуму значно менші: від 1638 грн. (2019 р.) і до 2093 грн. (2023 р.), причому в 2023 році значення його не змінилося. Впродовж даного періоду він зростав незначними темпами, менш як 100 грн. в рік. Як бачимо, середній розмір пенсій теж продовжує тенденцію до зростання, навіть у воєнний 2023 рік. Відтак, абсолютне значення його за 2019–2023 роки становить 2381 грн., або ж 476,2 грн. в середньому в рік.

Розглядаючи співвідношення пенсій до прожиткового мінімуму на одну особу, то варто відмітити зростання його розміру за останні 5 років, проте нерівномірно. Якщо в 2019 році він становив 146,47 відсотка, то в наступному році зріс на 8,81 відсоток, а в 2021 році ще на 3,56. У 2023 році виявлено найбільше значення даного показника, яке склало понад 200 відсотків. Вцілому, абсолютний ріст відмічено на рівні 60,17 відсотка. Для непрацевдатних осіб у відсотковому співвідношенні значення теж є зростаючими: від 188,26 відсотка і до 255,61 відсотка, тобто на 74,35 відсотка за вказаний період.

Розмір середньої зарплати щорічно теж відображає тенденцію до зростання. За досліджуваний період абсолютне значення росту склало 4350 грн., що трохи більше 1000 грн. в рік (таблиця 2.7).

Таблиця 2.7

Відношення розміру пенсій до розміру заробітної плати, %

Показники	Роки				Абсолютне відхилення, +/-
	2020	2021	2022	2023	
Середній розмір призначених місячних пенсій пенсіонерів, які перебувають на обліку в органах Пенсійного фонду, грн.	3399	3801	4623	5350	1951
Середньомісячна заробітна плата, грн.	10497	11591	14014	14847	4350
Розмір пенсії у % до розміру заробітної плати	32,38	30,3	28,5	31,1	-1,28

*Джерело: [16]

Якщо в 2020-2021 роках розмір середньої з/п перевищував розмір пенсії в 3,1 рази, то в 2022 році середня пенсія становила лише 28,5 відсотка середньої зарплатні. У 2023 році дане співвідношення зросло на 2,6 відсотка. Причому варто зауважити, що темпи росту середньомісячної зарплатні є вищими ніж темпи росту середніх пенсій.

Відповідно до інформації, наведеної в таблиці 2.8, щорічно впродовж останніх 4 років зменшується чисельність пенсіонерів.

Таблиця 2.8

Середній розмір призначеної місячної пенсії пенсіонерів усіх категорій

Показники	Роки				Абсолютне відхилення, +/-
	2020	2021	2022	2023	
Усього пенсіонерів, осіб	11335	11131	10841	10688	-647
Середній розмір призначеної місячної пенсії, усього	3399	3801	4623	5350	1951
за віком	3064,8	3539,0	3944,8	4522,9	1458,1
по інвалідності	2641,1	2859,5	3269,8	3790,7	1149,6
у разі втрати годувальника	2916,5	3249,9	3730,7	4416,9	1500,4
за вислугу років	4500,5	4763,3	6442,9	8104,9	3604,4
соціальні пенсії	1644,3	1786,1	1955,7	2140,0	495,7
довічне грошове утримання суддів у відставці (при повному і неповному стажі роботи)	45874,2	67961,4	90822,2	92296,85	46422,65

Джерело: розраховано автором за матеріалами [16]

Вцілому за вказаний період показник скоротився на 647 тис. осіб, що в середньому на рік склало 129,4 тис. осіб. При цьому понад 70 відсотків з них отримують пенсію за віком, майже 14 відсотків – пенсію по інвалідності, е зв'язку із втратою годувальника майже 6 відсотків, за вислугою років – 5,4 відсотка. Лише трохи більше 0,5 відсотка пенсіонерів мають соціальну пенсію. При цьому майже 3 млн. пенсіонерів і далі працювають, отримуючи при цьому в середньому 4532,91 грн. Понад 4 відсоткам пенсіонерів на сьогоднішній

день виплачують до 2000 грн., 40 відсоткам – 2001–3000 грн., 20,5 відсоткам – 4000 грн., 6 відсоткам – понад 10 тис грн. [65].

Потрібно відмітити, що незважаючи на тенденцію зростання розміру різних видів пенсій, їх темпи не є однаковими. Так, найменше збільшився розмір соціальної пенсії, а саме за досліджуваний період лише менше як на 500 грн. Що ж до інших видів пенсій, то ситуація наступна: пенсія по інвалідності збільшилася на понад 1100 грн., у разі втрати годувальника – на 1500 грн. Найбільші темпи росту пенсії за вислугу років – на 3604,4 грн. На фоні такого мізерного зростання, темпи приросту довічного грошового утримання суддів у відставці становлять 46422,65 грн.

На сьогоднішній день для визначення ефективності державної соціальної політики важливим є оцінка державних соціальних гарантій саме ветеранів війни. В цьому напрямку, потрібно відмітити, що за останні 3 досліджуваних роки сумарно їх кількість зросла на 1629 чол., при цьому дане зростання було не постійним, оскільки в 2023 році їх кількість порівняно з попереднім 2022 роком зменшилася на 58 чол.(таблиця 2.9). Зменшення відмічено і серед осіб з інвалідністю, яке отримане через війну, вцілому воно склало 5711 чол., що в середньому за рік – 1903 особи. Така ж тенденція відображає і чисельність учасників війни, а саме їх скорочення на 100 тис. осіб; кількість сімей загиблих й померлих ветеранів війни – понад 23 тис. осіб.

Що ж до пенсійного забезпечення, то принагідно зауважу, що найнижчий приріст до середньої пенсії отримали учасники війни, а саме 969,8 грн. за останні 3 роки. На другому місці з показником 1842 грн. – сім'ї загиблих й померлих ветеранів війни. Особам з особливими заслугами перед Батьківщиною прибавили до середнього розміру пенсій вже 2597,9 грн., учасникам бойових дій – понад 2600 грн., а найбільше отримали особи з інвалідністю через війну – 3835 грн. Отже, всім зазначеним категоріям було збільшено пенсійне забезпечення, причому при зменшенні загальної кількості ветеранів.

Таблиця 2.9

Аналіз середнього розміру пенсій ветеранів війни

Показник	Рік			Абсолютне відхилення, +/-
	2021	2022	2023	
Кількість ветеранів війни, осіб				
Учасники бойових дій	135916	137603	137545	1629
Особи з інвалідністю внаслідок війни	109202	107084	103491	-5711
Сім'ї загиблих і померлих ветеранів війни	122018	107419	98650	-23368
Учасники війни	236143	177275	135616	-100527
Особи, які мають особливі заслуги перед Батьківщиною	17	16	14	-3
Середній розмір призначених місячних пенсій, грн				
Учасники бойових дій	5918,2	7313,2	8524,4	2606,2
Особи з інвалідністю внаслідок війни	9763,7	11343,1	13598,9	3835,2
Сім'ї загиблих і померлих ветеранів війни	4789,8	5621,3	6631,8	1842
Учасники війни	4101,7	4539,4	5071,5	969,8
Особи, які мають особливі заслуги перед Батьківщиною	14723,5	14218,8	17321,4	2597,9

Джерело: розраховано автором за матеріалами [16]

Досліджуючи фінансове забезпечення соціального захисту, яке здійснюється з державного бюджетно, помітно прослідковується зниження починаючи з 2017 р. частки витрат на дану сферу в загальній структурі витрат зведеного бюджету (рис.2.3).

Так, впродовж 2016–2023 рр. значення даного показника зменшилося у 2,7 рази, а саме з 30,9 відсотка до 11,58 відсотка. Якщо порівнювати це з попередніми роками, то ситуація дещо інша. Зокрема за 2010–2016 рр. прослідковується варіювання частки витрат соціального спрямування.

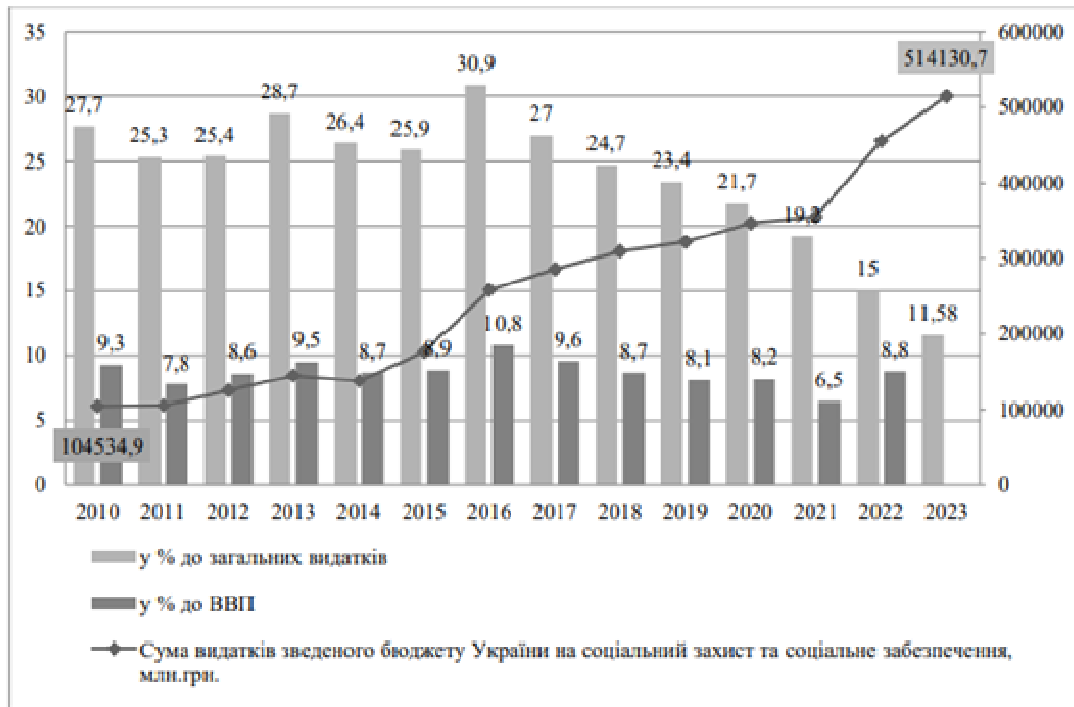


Рис. 2.3. Державні видатки на соціальний захист та соціальне забезпечення населення у 2010–2023 рр. [16]

Пік росту даного показника відбувається саме у 2016 р., коли його значення було найбільшим – 30,9 відсотка. При цьому нерівномірність цих витрат визначена і у структурі ВВП, зокрема у % до ВВП значення витрат на соціальний захист та соціальну допомогу становив від 6,5 до 10,8 за останні 13 років. При цьому в довоєнний період (2021 р.) дана цифра є найнижчою, проте вже в 2022 р. вона зростає на 2,3 %, що свідчить про посилення негараздів у соціальному аспекті та необхідності в цей період у наданні більшої кількості таких послуг тим, хто її потребував, що в першу чергу пов'язано з воєнними діями. Крім цього, щорічно зростають видатки зведеного бюджету України, які спрямовуються на соціальне забезпечення громадян. За період 2010–2023 рр. на фоні відсоткового зменшення витрат на соціальний захист, у грошовому вираженні вони зросли у 5 разів і у 2023 р. становили понад 500 млрд. грн.

У воєнні роки зростання фінансування відбулося за рахунок забезпечення додатковими коштами Пенсійний фонд України. Що ж до суми асигнувань, виділених на допомогу ВПО, інвалідів та інших категорій громадян, які

потребують її, то вона практично не змінилася. Потрібно відмітити і те, що у 2022–2023 рр. здійснюється фінансове забезпечення даної сфери також і міжнародними донорами, зокрема Світовим Банком.

У довоєнний час видатки зведеного бюджету країни варіювалися від збільшення у 2020 році на 3,3% ВВП до зменшення у 2021 році на 4% ВВП порівняно з попереднім роком (таблиця 2.10).

Таблиця 2.10

Динаміка видатків зведеного бюджету України у 2019–2023 рр., % ВВП

Категорія видатків	Рік					Абсолютне відхилення, +/-
	2019	2020	2021	2022	2023	
Видатки, усього	34,5	37,8	33,8	57,7	55,6	21,1
Загальнодержавні функції (без обслуговування боргу)	2,1	2,0	1,7	2,8	2,7	0,6
Обслуговування державного боргу і виплати за ВВП-варантами	3,0	2,9	2,9	2,8	4,6	1,6
Оборона	2,7	2,9	2,3	19,0	15,7	13
Правоохоронна діяльність, безпека, суди	3,6	3,8	3,2	8,3	5,8	2,2
Економічна діяльність	3,9	6,2	5,4	2,1	4,8	0,9
Охорона навколишнього середовища	0,2	0,2	0,2	0,1	0,1	-0,1
Житлово-комунальне господарство	0,9	0,8	1,0	0,7	2,5	1,6
Охорона здоров'я	3,2	4,2	3,7	4,4	3,7	0,5
Культура, мистецтво і спорт	0,8	0,8	0,8	0,7	0,6	-0,2
Освіта	6,0	6,0	5,7	6,3	6,0	0
Соціальний захист і соцзабезпечення	8,1	8,2	6,7	10,5	9,1	1
– трансферти Пенсійному фонду	4,6	4,8	3,7	4,0	3,9	-0,7
– інші види соціального захисту	3,5	3,4	3,0	6,5	5,2	1,7

Джерело: [16,37].

Війна внесла свої корективи та змусила збільшити видатки на оборону, громадський порядок і безпеку. Саме тому в 2022 році приріст видаткової частини бюджету склав 23,9% ВВП, в наступному році це значення дещо понизилося, зокрема на 1,1% ВВП до попереднього року. В структурі приросту видатків найбільшу частку займають витрати на оборону та становлять 13% ВВП, правоохоронну діяльність, суди та безпеку – 2,2% ВВП, обслуговування

державного боргу – 1,6% ВВП. Що ж до соціальних витрат, то на трансфери Пенсійному Фонду впродовж 2022–2023 років вони були на рівні 4 % ВВП, на інші види соцзахисту приріст становив 1,7% ВВП.

Для спрощення отримання різних видів допомог, особливо дл ВПО у 2022 році було внесено зміни до Постанови Кабінету Міністрів № “Про внесення змін до Порядку оформлення і видачі довідки про взяття на облік внутрішньо переміщеної особи” [40]. В ній зазначено, «за довідкою щодо взяття на облік ВПО має змогу звернутися не тільки до органів соціального захисту населення, а також до уповноваженої особи територіальної громади, центрів надання адміністративних послуг, або подати заяву за допомогою порталу Дія » [40]. Допомога ВПО щомісячна та становить: «для громадян, що мають інвалідність, і дітей 3000 грн, для решти громадян – 2000 грн. » [40]

Також КМУ розробив та впровадив Постанову “Про особливості виплати та доставки пенсій, грошових допомог на період введення воєнного стану” [49]. Визначені альтернативні інструменти одримання соціальних виплат і пенсій у тих випадках якщо під час воєнних дій банки будуть працювати з перебоями, а саме надана можливість звернення пенсіонерів до Пенсійного фонду України як індивідуально, так і з допомогою ІКТ, онлайн платформ, наприклад інформаційної платформи “єДопомога”, засобів зв’язку.

Видатки на соціальний захист у 2023 році становили 9,1 % ВВП, проте зважаючи на зниження рівня економічного розвитку, наявності значних руйнувань інфраструктури, що потребує відновлення вирогідним є спад даного показника до рівня 8,5 %. В 2024 році «соціальні видатки державного бюджету становили 470 млрд грн, що на 25 млрд грн більше, ніж попереднього року» [73]. Зросло фінансування субсидій, а саме на 12 млрд. грн. по відношенню до попереднього року.

Міжнародний досвід показує, що із зростанням економіки країни розширюється потенціал використання фінансових ресурсів як засобу соціального захисту. З економічним розвитком все більша частка робочої сили працює у офіційному секторі, і все більше людей отримують доступ до

фінансової інфраструктури. Цей прогрес сприяє спроможності держави відстежувати рівень доходів громадян і оцінювати рівень бідності окремих домогосподарств і суспільства в цілому. Проте соціальні потреби найбільш вразливих груп населення залишаються недостатньо врахованими. Високий рівень бідності в Україні, особливо серед сімей з дітьми, осіб працездатного віку з інвалідністю та тих, хто має в сім'ї інваліда, свідчить про недостатню ефективність підтримки соціально незахищених верств населення. Крім того, система соціального захисту в Україні не відповідає європейським стандартам.

Основними проблемами фінансового забезпечення соціального захисту громадян країни є: надмірно висока роль держави в сфері соціального захисту за мінімальної участі населення в цьому процесі; стрімке зростання вартості послуг у сферах медицини, освіти та культури на фоні низької їх якості; неефективне управління бюджетними коштами як з боку головних розпорядників, так і окремих соціальних установ; недостатнє фінансове забезпечення програм, які реалізуються у сфері соціального захисту.

Слід зазначити, що програми соціального спрямування мають свої конкретні цілі, що зумовлює оцінювання ефективності їх фінансового забезпечення не лише на загальнодержавному рівні, але й у розрізі окремих територій. Усі ці цілі спрямовані на виконання основних завдань системи соціального захисту, таких як: боротьба з бідністю, підвищення добробуту населення, скорочення нерівності та підвищення тривалості життя.

В цілому, сучасні реалії фінансування системи соціального захисту в державі не відповідають викликам, що виникають у зв'язку з поточним соціально-економічним і демографічним станом. Це негативно впливає і на достатність забезпечення фінансовим ресурсами, і на ефект від їх використання. Подальший розвиток системи соціального захисту можливий лише за умови глибоких структурних змін, які мають включати:

Державне фінансування соціальної сфери відіграє важливу роль у житті населення, особливо з огляду на зниження рівня добробуту більшої частини населення, яке орієнтоване на отримання державної допомоги. Водночас

значний обсяг виділених коштів на забезпечення соціального захисту населення не говорить про його ефективність зважаючи на такі чинники як доступність та якість послуг. Тому створення ефективної системи фінансування соціального захисту є визначальним напрямком в діяльності органів влади.

Висновки до розділу 2

1. Аналіз організаційного забезпечення втілення публічної політики соціального захисту дозволив встановити, що в Україні існує чимало інституцій, діяльність яких спрямована на формування ефективної системи соціального захисту населення. Визначено, що на різних рівнях управління діють різні установи, зокрема загальнодержавний враховує діяльність Президента України, Верховної Ради України, Кабінету Міністрів України, Мінсоцполітики України. Важливе місце в системі органів державної влади, які реалізують соціальну політику посідає на регіональному рівні управління соціального захисту населення ОДА, завданнями якого є впровадження політики пенсійного забезпечення, соціального захисту, соціального обслуговування різних категорій населення в конкретному регіоні, а саме для тих мешканців, яким необхідна така допомога. Соціальні служби як державні, так і приватні працюють над формуванням соціального обслуговування в межах соціальної політики населення. Вони здійснюють підтримку надаючи певні соціальні послуги: зокрема побутового, медичного, психолого-педагогічного, правового характеру. Ще одним напрямом їх роботи є соціальна адаптація та реабілітація певних категорій громадян.

2. Оцінка сучасного стану соціального захисту населення встановила, що за останні 3 роки відбулася тенденція до скорочення чисельності населення з I групою інвалідності. Загалом їх стало менше на 10,1 тис. осіб, Що ж до III групи інвалідності, за досліджуваний період відмічена тенденція до зростання осіб, що віднесені до такої категорії населення. Відтак, майже на 20 тис. осіб збільшилася їх кількість у 2022 році та ще на 2,3 тис. осіб в наступному 2023

році. Загальна кількість таких людей зросла майже на 23 тисячі чоловік. За останні 3 роки відбулося зниження показника, що характеризує кількість дітей, які мають інвалідність, зокрема в цілому на 6,9 тис. осіб.

Аналіз наявності технічних та інших засобів для реабілітації осіб, що мають інвалідність за 2021–2022 роки показав загальне зменшення їх в 2022 році в порівнянні з попереднім роком майже на 3 тис. од.

Впродовж 2020–2022 рр. прослідковується тенденція до зменшення кількості установ, які забезпечують потребу у соціальній підтримці дітей, серед яких школи інтернати, дитячі будинки, будинки дитини та притулки для дітей. Причинами цього є проведення реформ у сфері соціального захисту дітей, зміна пріоритетів та підходів у роботі з дітьми. Військові дії значно вплинули на стан соціального захисту населення і не тільки на зростання потреби у наданні соціальних послуг, але й на рівень фінансового забезпечення.

3. Переважна частина установ, які надають соціальні послуги перебувають у державній і комунальній власності; їх майже 80 відсотків. Проведений аналіз засвідчив зростання розмірів мінімальної пенсії, мінімальної з/п та прожиткового мінімуму впродовж 2014–2023 років. Проте встановлений на законодавчому рівні прожитковий мінімум в 2 рази нижчий за реальний, який відображає саме мінімальне забезпечення у необхідних потребах. Прожитковий мінімум в середньому на одну особу за останні 5 років зріс на 562 грн., а саме з 2027 грн. у 2019 році до 2589 грн. у 2023 році. Тобто всередньому за рік на 112,4 грн. Розглядаючи співвідношення пенсій до прожиткового мінімуму на одну особу, то варто відмітити зростання його розміру за останні 5 років, проте нерівномірно. Розмір середньої зарплати щорічно теж відображає тенденцію до зростання. За досліджуваний період абсолютне значення росту склало 4350 грн., що трохи більше 1000 грн. в рік. Відповідно до інформації, наведеної в таблиці 2.8, щорічно впродовж останніх 4 років зменшується чисельність пенсіонерів. Вцілому за вказаний період показник скоротився на 647 тис. осіб, що в середньому на рік склало 129,4 тис. осіб. При цьому понад 70 відсотків з них отримують пенсію за віком, майже 14 відсотків – пенсію по

інвалідності, є зв'язку із втратою годувальника майже 6 відсотків, за вислугою років – 5,4 відсотка. Лише трохи більше 0,5 відсотка пенсіонерів мають соціальну пенсію. При цьому майже 3 млн. пенсіонерів і далі працювають, отримуючи при цьому в середньому 4532,91 грн. Понад 4 відсоткам пенсіонерів на сьогоднішній день виплачують до 2000 грн., 40 відсоткам – 2001–3000 грн., 20,5 відсоткам – 4000 грн., 6 відсоткам – понад 10 тис грн найнижчий приріст до середньої пенсії отримали учасники війни, а саме 969,8 грн. За останні 3 роки. На другому місці з показником 1842 грн. – сім'ї загиблих й померлих ветеранів війни. Особам з особливими заслугами перед Батьківщиною прибавили до середнього розміру пенсій вже 2597,9 грн., учасникам бойових дій – понад 2600 грн., а найбільше отримали особи з інвалідністю через війну – 3835 грн. Отже, всім зазначеним категоріям було збільшено пенсійне забезпечення, причому при зменшенні загальної кількості ветеранів.

У довоєнний час видатки зведеного бюджету країни варіювалися від збільшення у 2020 році на 3,3% ВВП до зменшення у 2021 році на 4% ВВП порівняно з попереднім роком.

РОЗДІЛ 3. УДОСКОНАЛЕННЯ РЕАЛІЗАЦІЇ ДЕРЖАВНОЇ ПОЛІТИКИ СОЦІАЛЬНОГО ЗАХИСТУ НА РЕГІОНАЛЬНОМУ РІВНІ

3.1. Формування Комплексної системи удосконалення реалізації політики соціального захисту на регіональному рівні

Існуючі проблеми в державному управлінні в цілому та у сфері соціального захисту зокрема призводять до необхідності активізації і модернізації публічної політики в соціальній царині. Саме тому, актуальним вбачається удосконалення існуючих інструментів впровадження політики соціального захисту на рівні регіонів (рис. 3.1).

I. Покращення нормативно-правового забезпечення реалізації соціального захисту на регіональному рівні.

Для модернізації публічної політики соціального захисту населення необхідна належна нормативно-правова база, що передбачає створення комплексної системи соціального захисту. Це дозволить усунути повторення і суперечності в законодавстві, а також забезпечити внутрішню узгодженість нормативних актів. Важливим кроком є розробка та прийняття закону, який встановлює єдиний порядок надання пільг, передбачає результативні інструменти їх реалізації та фінансування, а також враховує рівень доходів і добробут одержувача пільг та його родини. Це сприятиме упорядкуванню системи пільг та гарантуватиме соціальну справедливість. В цьому сенсі, важливим є прийняття законодавчих актів, що регламентують впровадження загальнообов'язкового медичного страхування, а також запровадження системи державного пенсійного накопичення, удосконалення нормативної бази щодо державного нагляду у сфері накопичувальних пенсій.

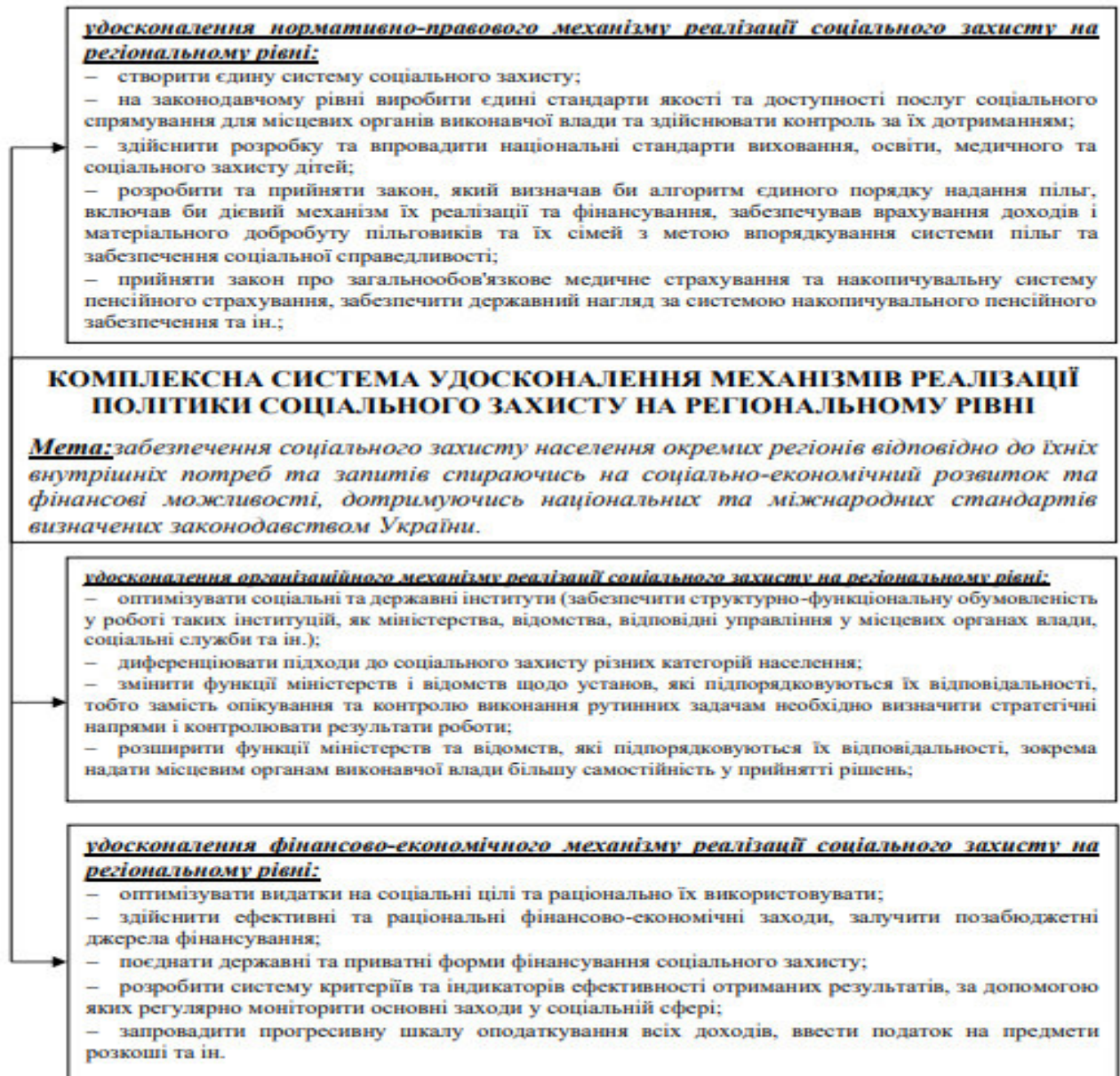


Рис. 3.1. Удосконалення реалізації політики соціального захисту на регіональному рівні

Ще одним важливим кроком є розробка національних стандартів виховання, освіти, медичного й соціального захисту дітей. Особливо це необхідно для подолання розбіжностей у забезпеченні соціальними благами і послугами для різних соціальних груп населення, насамперед соціальновразливих. На сьогоднішній день функціонує «Порядок проведення моніторингу надання та оцінки якості соціальних послуг» [47], в якому визначено процедуру контролю за якістю наданих соціальних послуг,

інформаційно-аналітичний механізм впровадження різних видів соціального забезпечення [47]. Проте, він потребує удосконалення з метою проведення аналізу інформації щодо кількісних та якісних показників соціальних послуг, визначення соціальної ефективності програм, якості наданих послуг, покращення інструментів обліку, професійної кваліфікації працівників, застосування ІКТ в процесі отримання послуг населенням, функціонування електронних платформ, реєстрів для задоволення потреб у відповідній інформації, якої потребують органи місцевої влади.

При цьому принципами соціальної роботи є те, що вона реалізовується в системі державного управління різного спрямування. Дані напрямки включають галузі соціально-гуманітарної сфери, а основне її завдання полягає у «захисті прав та сприянні розвитку потенціалу кожної особи» [47].

Як зауважують науковці, «коли формується накопичувальна система, варто врахувати можливе розширення меж інвестицій в зарубіжні грошові активи, оскільки вітчизняний фондовий ринок володіє обмеженими можливостями засвоювати вкладення» [70]. Така ж ситуація і стосується недержавного пенсійного страхування. Саме тому, вибір пенсійного фонду, в рамках якого здійснюватиметься накопичення потрібно проводити в результаті проведення конкурсу. Основними умовами вибору має стати чисельність клієнтів, з якими працює фонд; асигнування, які йдуть на адміністративні витрати; якість отриманих послуг тощо. «Пенсійним фондам недержавного сектора доцільно зайнятися створенням кількох видів вкладення фінансів, де в різному співвідношенні будуть загрози й дохідність (види можуть бути: ризиковим, поміркованим, консервативним), аби у клієнтів була можливість вибору прийнятного для них варіанта» [70].

Важливим моментом ефективності роботи недержавного пенсійного фонду є персональна відповідальності керівництва фонду, в тому числі і матеріальна, а також наявність публічної інформації про власників того чи іншого пенсійного фонду чи фінансового посередника.

Надзвичайно важливим натеper є введення обов'язкового медичного страхування. Проте це неможливо, оскільки фінансове забезпечення медицини в державі лише частково забезпечує потреби закладів охорони здоров'я. Лівова частка цих ресурсів спрямовується на виплати для працівників сфери, тому закупівля обладнання, медичних технологій залишається на низькому рівні. Для вирішення проблеми введення медичного страхування найкращим варіантом є запровадження лікарняних кас, які враховують повсякденні потреби в соціально доступному та якісному наданні медичних послуг.

Міжнародний досвід показує, що лікарняні каси є результативними як доповнення до обов'язкового медичного страхування. При цьому в деяких країнах, наприклад в Ізраїлі вони є основною моделлю медичного страхування, причому і добровільного, і обов'язкового. Внески, які до них сплачуються є невеликими, тому соціальновразливі особи можуть бути учасниками цих кас і, відповідно, користуватися добрими лікарськими послуги такими як: «обстеження, діагностика, лікування, якщо планується операція, лікарняна каса надає потрібні матеріали й медикаменти» [2, 12].

В нашій державі саме завдяки діяльності лікарняних кас уперше було створено державний формуляр регулярного лікарського засобу, який оновлюється, а також запроваджено реалізацію лікувальних протоколів. Їх основними перевагами є прозорість фінансової системи, оскільки членські внески йдуть на медичне обслуговування. Це дозволяє раціонально використовувати виділені асигнування за допомогою сучасних ІКТ [14].

Для ефективної діяльності лікарняних кас необхідно щоб лікарі-практики теж брали участь в управлінні та контролі за використанням фінансових ресурсів. Мотивами раціонального використання ліків для них є «фінансова відповідальність лікарів щодо використання ресурсів ЛК; моніторинг показників дотримання стандартів та вартості лікування; надання доступу лікарю до інформації щодо результатів лікування чи діагностики» [66]. При цьому, необхідна тісна співпраця органами державної влади, органами місцевого самоврядування, громадськістю задля розвитку цього спрямування,

оскільки функціонування лікарняних кас є прогресивним напрямком поліпшення медичного обслуговування, а в перспективі впровадження обов'язкового медичного страхування.

В сфері соціального захисту членів сімей військовослужбовців важливим є системний підхід, оскільки соціальна підтримка здійснюється постійно впродовж всього терміну проходження військової служби, тобто позиттєво, окрім випадків, передбачених законодавством. Саме тому, необхідним є розробка і впровадження ефективних заходів їхнього соціального захисту. Це потребує вдосконалення нормативно-правового забезпечення для розширення соціальних гарантій членів сімей військовослужбовців, а також узгодження рівня матеріального забезпечення з їхніми законними правами та свободами. Це обумовлено тим, що ключовим елементом соціальної політики держави є забезпечення належного рівня добробуту як військовослужбовців, так і їхньої родини. В системі соціального забезпечення УБД переважна частина пільг, які повинні мати мотивуюче спрямування натомість мають компенсуючий характер. Саме тому, цей факт не сприяє їхньому добробуту, адаптації до цивільного життя, особистої самореалізації.

II. Удосконалення організаційних інструментів соціального захисту на регіональному рівні. Для реалізації зазначеного потрібно внести зміни в організацію соціальної роботи на рівні регіону, території, оскільки це пов'язано з впровадженням децентралізаційних процесів, діяльністю територіальних громад. Специфіка публічного управління соціальною роботою полягає у підвищенні самостійності та відповідальності населення щодо вирішення життєвих проблем, співпраці з органами соціального захисту.

Варто погодитися з Т. Іващенко, що трансформація економічних відносин призводить до внесення змін у організаційне забезпечення владних інституцій, що вимагає закриття певної їх кількості, але при цьому створення більш якісних та продуктивних, які відповідають вимогам сьогодення [21]. Насамперед це важливо для української економіки, яка розвивається та працює в рамках фінансово-економічної кризи. Тому важливим є пошук сучасних якісних

економічних механізмів, які забезпечать належний розвиток суспільства та його всіх складових елементів для збереження і формування суспільних благ, «дозволять підтримувати стан національного здоров'я, забезпечувати населенню соціально-економічний захист, взявши за основу оптимальний у соціальному аспекті баланс, що існує в розподілі національного прибутку» [21].

В сфері соціального захисту органи влади повинні створити умови для надання ефективної соціальної допомоги і захисту соціальнонезахищених категорій громадян, комфортних умов життя, сприяння у наданні соціальних послуг тим, хто потрапив у скрутну ситуацію та потребує підтримки та ін. Важливо оптимізувати соціальну інфраструктуру та скоротити витрати на її обслуговування, одночасно підвищуючи якість соціальних послуг. Це включає перепрофілювання дитячих будинків у будинки сімейного типу; трансформації стаціонарних закладів на допоміжні служби, які дадуть змогу неповносправним жити, не відриваючись від суспільства, а також одержувати реабілітаційні послуги за місцем проживання чи в центрах денного перебування. Також необхідно, з метою встановлення доцільності та відповідності сучасним потребам, промоніторити наявні державні програми соціального спрямування, що дасть змогу більш ціленаправлено використовувати державні кошти.

Важливо провести ряд заходів інформаційного характеру з порушенням питань «соціального сирітства, безпритульності й бездоглядності дітей, формування у соціумі позитивної репутації багатодітних сімей та надання переваг сімейним формам улаштування дітей-сиріт і дітей, які позбавлені батьківського піклування» [35]. Крім цього, варто організувати на всіх рівнях навчання для держслужбовців, посадових осіб місцевого самоврядування щодо особливостей соціального захисту населення та надання йому соціальних послуг у воєнний час при цьому враховуючи запити фахівців соціальних служб, держаних устнов соціального захисту [35]. В ході навчання вони мають отримати знання та вміння щодо особливостей фінансового забезпечення потреб у соціальній допомозі під час воєнного стану, специфіки процесу надання послуг соціального характеру, законодавчих змін, спрямування

державної політики підтримки різних соціальнонезахищених груп, надання їм відповідного супроводу, особливостей моральної та психологічної підтримки, Міжнародного гуманітарного права [35].

III. Удосконалення фінансових інструментів соціального захисту на регіональному рівні. В Україні наявна політика соціального захисту не ефективна та й її фінансове забезпечення бажає бути кращим. Основний Закон України визначає нашу державу соціальною, проте прогресуючим є рівень бідності населення та різко знижується його добробут.

На думку А. Стопчак, важливими характеристиками сучасного механізму надання соціальних послуг є спрямування догляду стаціонарного типу, забезпечення послугами пацієнтів на постійній основі, зосередженість на можливостях системи забезпечити якісні медичні послуги [70]. Система соціального обслуговування пройшла певну трансформація за останні роки, проте не відповідає світовому рівню.

Для удосконалення фінансових інструментів соціального захисту населення важливим є:

- оптимізація та ефективний розподіл соціальних витрат: «проведення аудиту соціальних програм, спрощення адміністративних процедур та скорочення витрат на управління соціальними програмами» [70];
- провести результативні заходи фінансового та економічного характеру: «впровадження інноваційних фінансових інструментів, таких як соціальні облігації, які залучають інвесторів для фінансування соціальних проектів» [70];
- створити «спеціалізовані фонди, які привертають приватний та громадський капітал для розвитку соціальних ініціатив» [70];
- залучити не тільки кошти державного бюджету, але і інші фінансові ресурси, що потребує налагодження державно-приватних взаємовідносин з метою активної реалізації програм соціального спрямування [70];

- залучити «кошти від благодійних фондів, неприбуткових організацій та інших джерел грантового фінансування; поєднати державні та приватні форми фінансування соціального захисту (створення сприятливого середовища для розвитку ДПП у сфері соціального захисту через податкові пільги, гранти та інші ініціативи» [70];
- організувати «конкурси на реалізацію соціальних проектів серед приватних компаній» [70];
- розробити показники та важелі, які дозволять оцінити наскільки отримані результати є ефективними, а також застосовувати їх в процесі систематичного контролю за реалізацією соціальних заходів [70];
- провести «моніторинг результатів модернізації фінансово-економічного механізму» [70].

Вагомим чинником розвитку державної соціальної політики є заборона встановлення нових пільг та категорій, віднесених до пільговиків. При цьому необхідно розвивати державно-приватне партнерство в напрямку визначення норм, стандартів соціальних послуг недержавними установами, залучати волонтерів через надання їм пільг щодо оренди житлового приміщення, витрат на проїзд або ж віднесення терміну волонтерської діяльності до трудового стажу.

Важливими напрямками удосконалення соціального захисту у воєнний час та післявоєнне відновлення мають стати:

1. Зростання соціальної допомоги соціальноязливим категоріям населення, зокрема малозабезпеченим, військовополоненим.
2. Фінансове забезпечення допомоги інвалідам та сім'ям загиблих.
3. Фінансування соціальних програм військовослужбовцям, їх сім'ям та забезпечення виплати пенсій ветеранам війни.
4. Фінансування реабілітації тим, хто постраждав через війну.
5. Впровадження програм по створенню нових робочих місць з врахуванням підтримки у переїзді, адаптації.

В Україні розроблений план по відновленню країни у післявоєнний період, який передбачає надання коштів на відбудову, ремонт, реконструкцію житла. Проте, фахівці Світового банку вказують на те, що зважаючи на брак ресурсів та великі площі житла, яке потребує відновлення, важливим є визначення індикаторів, які дозволять встановлювати пріоритетні напрямки фінансування [12]. Таким чином, допомога піде тим, хто найбільше постраждав та соціально вразливим категоріям населення.

Отже, запровадження зазначених інструментів сприятиме: збалансуванню роботи соціальних і державних установ; застосуванню індивідуального підходу впровадження соціального захисту для різних категорій населення; формуванню цілісної системи соціального захисту; створенню єдиних стандартів якості і доступності соціальних послуг; реалізації результативних дій та застосуванню якісних фінансово-економічних інструментів; залученню до фінансового забезпечення соціального захисту як державних, так і приватних джерел фінансування.

3.2. Застосування управлінських інноваційних інструментів для ефективної реалізації соціального захисту населення

Як зазначає В. Николаєва, сучасне становище соціальної сфери в Україні свідчить про необхідність пошуку нових методів та інструментів, які б могли застосовувати суб'єкти управлінської діяльності для підвищення ефективності розвитку соціального захисту та підтримки населення, забезпечення їх соціальними послугами належної якості на всіх рівнях [40].

Орієнтуючись на ЄС Україна має розвивати не тільки економічний та політичні напрямки, але і соціальний, оскільки саме він впливає на комфортність життя, добробут населення. Наразі стало очевидним, що оптимізація функціонування соціальної сфери, її подальший ефективний

розвиток є неможливим без застосування інновацій. Інноваційний розвиток соціальної сфери в державі повинен стати найважливішим напрямком інтеграції у європейське співтовариство.

Впродовж останніх років соціальна сфера зазнала певних змін внаслідок вливання соціальних інвестицій, а також впровадження реформ, які в основному вплинули на пенсійне забезпечення і соціальні виплати. Проте, сучасний стан в країні, спричинений повномасштабним вторгненням росії в Україну прихвів до того, що з'явилися інші категорії населення, які стали потребувати соціального захисту, а відтак і нові соціальні послуги для них, які мають суто індивідуальний характер. Відповідно їх надання орієнтоване на принципи «соціального партнерства та деінституціоналізації (коли людина може перебувати в звичайному для неї оточенні, а послуги надаються на рівні громади), спрямованих на інтеграцію людини в суспільство, а не лише на його підтримку» [40].

Для виведення на новий рівень співпраці державних та недержавних установ необхідним є активний розвиток соціального замовлення. Незважаючи на те, що в зарубіжних країнах цей інструмент є доволі поширеним у співробітництві державного і недержавного секторів, в нашій державі він є лише однією із соціальних інновацій, про які тільки йдуть розмови. Він включає запровадження організаційно-правових дій, спрямованих на реалізацію точкових соціальних програм і проєктів як загальнодержавного, так і місцевого рівня, які фінансуються з бюджету або ж інших джерел, таких як реалізація соціальних контрактів, укладених внаслідок відкритого конкурсу. «Соціальне замовлення – це механізм визначення та відбору результативної, корисної (заради вирішення чітких соціальних проблем) громадської ініціативи й створення належних умов для її сприяння в майбутньому, ґрунтуючись на контракті» [40]. Цей підхід відрізняється від інших тим, що кошти виділяються лише після конкурсного розгляду послуг і можливості недержавних організацій вирішувати визначені місцеві проблеми. Тобто, це передбачає цільове спрямування коштів для реалізації послуг недержавних організацій. При цьому,

укпадається соціальний контракт між державним органом та недержавною організацією на нетривалий термін (кілька років), в якому передбачено надання відповідних послуг в зазначеному обсязі, відповідної якості. Крім того, для проведення контролю якості та ефективності надання послуг та виконання соціального замовлення вказані показники ефективності надання послуг.

Весь процес соціального замовлення включає етапи, де окреслюються соціальні виклики, проводяться підготовчі роботи, відбувається його формування, розміщення, реалізація та аналіз результатів, зокрема:

- визначити проблематику, яка потребує вивчення та вирішення [11];
- організувати проведення конкурсу між органами влади та некомерційними установами для визначення найліпшої «цільової соціальної програми» та забезпечити її реалізацію [11];
- підписати договір щодо реалізації заключити соціального замовлення [11];
- «виконавець, відповідно проконтрольований замовником, здійснив всі потрібні процедури, аби виконати завдання, викладене в соціальному контракті» [11];
- «замовник і виконавець соціального замовлення моніторили цільову соціальну групу» [11].

Соціальне замовлення, яке спрямоване на вирішення конкретної соціальної проблеми найактуальніше там, де відбулося їх загострення та саме неурядові установи зможуть найкраще їх вирішити [11]. Потрібно відмітити, що некомерційні установи реалізують свою діяльність через соціальне замовлення в тих напрямках, які не досягнуті державними соціальними послугами. Як правило, це надання «соціально-психологічної допомоги та підтримки, профілактичної роботи з групами ризику, роботи з родинами, в яких виховуються діти-інваліди, створення притулків для безпритульних, розподілу гуманітарної допомоги, роботи на вулиці з особами, які не мають місця проживання, забезпечення їх їжею та притулком, організації відпочинку дітей, молодих людей та осіб з інвалідністю, активізації громади, роботи клубів за

інтересами, консультування та інформування, волонтерської підготовки та ін. » [11].

Цей підхід має певні переваги: більш якісний рівень роботи з клієнтами, невелика вартість послуг, гнучкість адміністративних і бюджетних процедур. Він дозволяє заощаджувати фінансові, адміністративні ресурси, а це особливо важливо в сьогоденних умовах, адже створення нових органів, їх забезпечення серйозно скорочує бюджетні кошти. Значно вигідніше придбати необхідні послуги. Крім того, соціальний договір передбачає можливість припинення співпраці з некормерційними організаціями, які надають неякісні послуги чого неможливо зробити установою державного значення. Наразі, маючи значні проблеми не лише соціального, але і правового, методичного, організаційного, фінансового характеру, Україна не приділяє достатньої уваги впровадженню даного підходу.

Сучасний розвиток суспільства, в тому числі і сфери соціального захисту, вимагає використання новітніх інновацій, які сприятимуть оновленню, посиленню передових процесів, залучення нових знань та вмінь та їх використання для підвищення ефективності соціальних процесів. Одним з них в сфері державного управління в державі є система електронних закупівель ProZorro, яка була запроваджена в 2015 р. з метою запобігання проявам корупції. Дана система надає публічний доступ до інформаційної бази, де містяться повідомлення про проведення тендерів для всього населення країни.

Запровадження проєкту TAPAS (“Прозорість та підзвітність в державному управлінні та послугах”) [80] призвело до того, що «відкриті дані вже принесли українській економіці більше 700 млн доларів» [80]. При цьому, прогнозується, що подальша його реалізація принесе ще 1,4 млрд дол., що становить 0,92 % ВВП країни. Це свідчить про те, що відкриті дані дозволяють не лише підвищити якість управління, але надають можливості для розвитку економіки. Для забезпечення доступу громадян до безкоштовної правової допомоги «у цивільних та адміністративних справах створено веб-сайт загальнонаціонального просвітницького проєкту Міністерства юстиції України

“Я маю право!”, а також довідково-інформаційну платформу правових консультацій Wiki Legal Aid, що дає змогу громадянам (передусім уразливих категорій) отримати актуальні вичерпні правові консультації та сприяє посиленню їхньої правової спроможності та обізнаності» [79].

Виділено напрямки, які спрямовані на введення ІКТ в систему державного управління соціальним захистом населення, а саме: «управління пенсійним забезпеченням населення, забезпечення соціального захисту малозабезпечених верств населення, організація соціально-побутового забезпечення інвалідів і ветеранів, проведення медичного огляду для встановлення інвалідності та лікарсько-трудова експертиза інвалідів, забезпечення проживання пенсіонерів та інвалідів у будинках-інтернатах, ведення бухгалтерського обліку та здійснення контролю, планування фінансування органів соціального захисту населення» [80].

Два роки тому в країні запроваджено експериментальний проєкт введення першої черги Єдиної інформаційної системи соціальної сфери [48]. Він виконує ряд завдань: 1) «відпрацювати технології, на базі яких формується Єдиний соціальний реєстр, користуючись реєстром осіб, які застраховані, що входить у Державний реєстр загальнообов'язкового державного соціального страхування, увівши в Єдиний соціальний реєстр інформацію з інших джерел, потрібну для того, щоб надавати електронні послуги» [48]; 2) у співпраці з Пенсійним фондом України: налагодити «централізовану обробку інформації, щоб надавати електронні послуги і при цьому не дублювати ділові процеси та не використовувати паперовий документообіг, заклавши можливість оцифровувати (ретроконверсія) паперові документи, централізоване фінансування та прямий перерахунок пенсій, а також інших соціальних асигнувань структурам, які виплачують і доставляють пенсії, або одержувачам на їхні поточні банківські рахунки» [48]; 3) встановити електронне інформаційне співробітництво «Єдиної інформаційної системи галузі соціального обслуговування, централізованого банку даних, який опікується проблемами інвалідності, інших інформаційних систем, а також Єдиного

державного веб-порталу, на якому надаються електронні послуги (далі – Портал Дія), для того, щоб усі послуги, які надають соціальні інститути, були громадянам дистанційно доступні» [48]; 4) створити умови, за яких «в Єдиній інформаційній системі соціальної сфери діятиме Реєстр, де вказані надавачі й отримувачі соціальних послуг, функціонуватиме банк даних, до якого будуть занесені діти-сироти, діти, позбавлені батьківського піклування, а також родини, що можуть стати потенційними усиновителями, опікуни, піклувальники, прийомні батьки, батькивихователі» [48]; 5) забезпечити інтеграцію е-Дія та Єдиної інформаційної системи соціальної сфери послуг [48].

Перевагами даного електронного ресурсу є: автоматичне надання різних виплат, допомог, пільг, послуг соціального характеру, а також субсидій на ЖКП; підвищення результативності діяльності державних службовців та інспекторів соціальної сфери; попередження порушень та зловживань у процесі оформлення соціальної допомоги; дотримання принципів адресності та справедливості при оформленні різної соціальної допомоги; оптимізація та раціоналізація у використанні коштів державного та місцевих бюджетів.

Серед найбільш застосованих інструментів електронного урядування в системі публічного управління є: е-звернення, е-петиції, е-консультації для громадян, а також сервіси для участі у розробці бюджету (громадські бюджети). Однак використання засобів е-демократії спричиняє ряд проблем, серед яких: різний рівень доступу до цифрових засобів, інструментів, сервісів, що породжує певну нерівність; цифрова грамотність; неякісна законодавча база щодо формування середовища для електронного урядування; у населення недостатньо компетенцій для роботи з інструментами е-демократії; недостатня ефективність роботи механізму електронного урядування.

Потрібно відмітити, що 3 роки тому була введена система фронт-офісів, яка забезпечила доступність соціальних електронних послуг кожному громадянину незалежно від місця проживання. Таким чином щоб оформити субсидію чи допомогу достатньо подати всі необхідні документи через дані

сервіси [69]. Це дасть можливість наблизити соціальні послуги до населення територіальної громади, а також заощадить сили та час на подачу і оформлення документів, необхідних для отримання соціальної допомоги, оскільки дані офіси будуть знаходитися і в тому числі у невеликих адміністративно-територіальних одиницях. Опрацювання документів відбуватиметься у “бек-офісах”, куди вони надходитимуть з декількох фронт-офісів.

Важливим і доступним електронним сервісом, де можна отримати ряд послуг онлайн безоплатно та вирішити питання, пов’язані із соціальним захистом є додаток “Дія”. В ньому є певні е-документи, що важливі для оформлення соціальних послуг, зокрема «паспорт громадянина України у вигляді ID-картки, картка платника податків, студентський квиток, довідка переселенця (ВПО), свідоцтво про народження дитини» [69].

Достатньо зручним у оформленні допомоги при народженні дитини, отриманні коштів як компенсації “пакунку малюка” та інших послуг став електронний ресурс “Е-малятко” [69]. Крім цього, «громадяни, які звертаються до департаменту та при собі не мають паспорта чи іншого документа, що посвідчує особу, але мають у мобільному телефоні налаштований застосунок “Дія”, можуть пред’явити свій цифровий документ про посвідчення особи» [69], що значно полегшує ідентифікацію особи.

Зважаючи на вищенаведене, основними заходами в напрямку інформаційного забезпечення системи соціального захисту є:

- впровадження проєктів технологічного і інноваційного спрямування у даній сфері, зокрема формування цілісної електронної бази даних, яка міститиме дані про тих, хто отримує соціальну допомогу, пільги, соціальні послуги, забезпечити всі наявні соціальні процеси відповідною технікою, обладнанням, що сприятиме діджиталізації соціальної діяльності;
- проведення заходів інформаційного характеру з метою роз’яснення населенню впроваджених заходів модернізації публічної політики в галузі соціального захисту, що забезпечить позитивне уявлення про

багатодітні сім'ї, усиновлення дітей-сиріт і дітей, позбавлених батьківського піклування;

- проведення результативних заходів, спрямованих на «запобігання соціальному сирітству, безпритульності та бездоглядності дітей» [12].

Отже, впровадження «єдиної інформаційно-аналітичної системи та централізованої електронної бази даних отримувачів різних видів соціальної допомоги, пільг і послуг», яка буде доступною всім, забезпечить більш ефективну роботу органів соціального захисту, оскільки будуть зняті всі дублювання у їх функціях та завданнях. Також, це підвищить якість та оперативність прийняття управлінських рішень, заощадить фінансові ресурси, які використовуються з державного бюджету на розвиток соціальної галузі та її компонентів. Це, в свою черг, потребує відповідного програмного забезпечення, здатного вести облік тих, хто отримує пільги, кількості наданих соціальних послуг та проводити автоматизований розрахунок вартості пільг.

Розвиток соціальної сфери та реформування системи соціального захисту населення дасть можливість отримати такі результати:

- оптимізувати бюджетні асигнування та заощадити кошти, спрямувавши їх на покращення якості надання соціальних послуг;
- розвинути конкурентний ринок надавачів послуг;
- підвищити якісні характеристики та зменшити видатки на соціальні послуги;
- забезпечити максимальний доступ населенню до соціальних послуг;
- зменшити кількість повноважень, наданих держслужбовцям для прийняття ними управлінських рішень, що знизить рівень корупції;
- сприяти розвитку громадянського суспільства завдяки активнішому залученню громадян до процесів діяльності держави, передусім збільшивши їхню відповідальність;
- запровадити міжнародні соціальні стандарти;
- проводити моніторинг та контроль діяльності владних інституцій громадськістю;

– сприяти росту соціальної активності громадян.

3.3. Пропозиції щодо удосконалення надання державних соціальних допомог

Наразі українська система соціальних допомог та компенсацій включає 58 законодавчих актів, понад 120 підзаконних нормативно-правових документів, які визначають достатньо широкий перелік різних видів пільг (45) та категорій, яким вони надаються (30). Так, згідно законодавства вони поділяються на професійні та соціальні. Також передбачено надання понад 60 видів соціальної допомоги 130 категоріям громадян. Абсолютно очевидним є те, що наявна система соціальних допомог не виправдовує себе, несе значене навантаження на бюджет та спричиняє поглиблення дефіциту бюджету. Підтвердженням її нефективності є ще і низький рівень життя населення. Саме тому, щоб забезпечити належний рівень соціальної допомоги необхідно значні фінансові ресурси, яких у державному бюджеті немає, зважаючи на значні витрати направлені на оборонну галузь, забезпечення безпеки країни. В цьому напрямку необхідно переглянути наявний перелік пільг та забезпечити надання адресної допомоги громадянам.

Згідно з офіційними даними на виплати соціальних допомог сконцентровано 21% ВВП країни, що повинно було б підвищити рівень життя населення та забезпечити всіх нужденних соціальною допомогою. Проте, на практиці ситуація зовсім інша, що говорить про те, дана система не виправдовує себе та не виконує покладених на неї зобов'язань. Ситуація погіршується ще й тим, що більшість пільг нараховується за професійною ознакою, що призводить до напруги у державі. Зважаючи на зазначені проблеми та недоліки необхідно:

1. Замінити професійні пільги на надбавки до зарплати або ж зменшити її оподаткування.

2. Скасувати професійні пільги, оскільки вони суперечать принципам ринкової економіки, а саме народним депутатам, депутатам місцевих рад, суддям, працівникам прокуратури та ін.

Також необхідно вивести адресність надання допомоги на абсолютно новий якісний рівень через проведення моніторингу доходів громадян, а також відповідності вимогам, визначеним законодавством. Особливо це стосується багатодітних сімей, пенсіонерів, непрацездатних осіб. Для цього доречним буде запровадити:

1. Зменшити суму допомоги, яка передбачена для працездатних громадян, натомість підвищити її для малозабезпечених категорій громадян, таких як сім'ї з дітьми, пенсіонери, інвалідни.

2. Проведення комплексної перевірки життєвого рівня населення, яке претендує на отримання соціальної допомоги, внесення змін у визначення індикаторів оцінки рівня життя населення.

3. Проведення сертифікації інспекторів соціальної сфери для покращення рівня якості наданих ними послуг.

Зважаючи на брак фінансових ресурсів постає питання нагального вирішення пошуку джерел, які б дозволили фінансувати всі види соціальних виплат. Таким джерелом наразі є страхові внески, причому в різних країнах визначені свої особливості даного механізму. Рівень соціальних внесків тісно корелює із соціальним забезпеченням в державі (рис. 3.2).

Джерело фінансування	Америка	Польща	Україна
Застрахована особа	6.2% заробітку, що покривається	9.76% заробітку, що покривається (старість) і 1.5% (інвалідність і годувальники).	Не має
Роботодавець	6.2% покритого фонду заробітної плати.	9.76% заробітку, що покривається (старість) і 1.5% (інвалідність і годувальники).	22%
Пенсійний вік	Вік 66 років (поступово зростає до 67 років до 2027 року) з охопленням не менше 40 кварталів.	Вік 65 років з мінімум 25-річним охопленням (чоловіки) або вік 60 з мінімум 20-річним страхуванням (жінки).	Вік 60 років з охопленням не менше 35 років (чоловіки) або 60 років (жінки) з охопленням не менше 30 років.

Рис. 3.2. Соціальне забезпечення в Україні та інших країнах [12]

Джерелом фінансування страхових внесків в Україні та США є роботодавці та працююче населення. Проте сума таких внесків значно відрізняється, що зумовлено різним пенсійним віком. Більша сума страхового внеску призводить до більшої суми соувальних виплат. Тому надзвичайно важливим кроком у забезпечення фінансування соціальної допомоги на належному рівні є боротьба з тіньовою зайнятістю населення.

Сьогодні, зважаючи на проблеми у забезпеченні соціальноязливих категорій населення необхідно впровадити заходи по реформуванню системи управління соціальним захистом населення з врахуванням кращих європейських практик. Причому, цікавим для української системи соціального забезпечення є польський досвід контролю за визначенням функціональних обов'язків державних інституцій соціального захисту та їх здійсненням.

Також вартує уваги досвід Словаччини у реформуванні пенсійної системи, яка є трирівневою і гарантує безпеку пенсіонерам, які мають низьку пенсію:

- I рівень – обов'язкове соціальне страхування;
- II рівень – обов'язкове заощадження;
- III рівень – добровільне заощадження.

Серед змін, які були здійсненні:

1. Підвищення рівня пенсійного віку з 55-60 років (жінки/чоловіки) до 62 років для всіх.

2. Запровадження змін у розрахунку розміру пенсій, що дозволило змінити старий підхід, оскільки ті, хто мав більшу заробітну плату і відповідно виплачував з неї більші суми, той став отримувати більшу пенсію. Цей механізм став мотиватором у сплачуванні внесків.

3. Щорічно проводиться індексація розміру пенсій з врахуванням швейцарського досвіду. Автоматично індексація здійснювалася «на середньозважене значення індексу споживання цін (інфляцію) і зростання середньої номінальної заробітної плати в економіці, частка кожного параметра становитиме 50 % » [12].

4. Новацію пенсійної реформи стала можливість виходу на пенсію до або після визначеного терміну. Якщо особа хоче вийти на пенсію раніше, тоді розмір її пенсії знижується на 0,5 %, а якщо – пізніше визначеного терміну збільшується на 0,5%.

Цінністю даної системи є те, що вона може впливати на розмір пенсії як в сторону збільшення, так і несе обмежувальний характер.

Висновки до розділу 3

Для модернізації публічної політики соціального захисту населення необхідна належна нормативно-правова база, що передбачає створення комплексної системи соціального захисту. Це дозволить усунути повторення і суперечності в законодавстві, а також забезпечити внутрішню узгодженість нормативних актів. Важливим кроком є розробка та прийняття закону, який встановлює єдиний порядок надання пільг, передбачає результативні інструменти їх реалізації та фінансування, а також враховує рівень доходів і добробут одержувача пільг та його родини.

Ще одним важливим кроком є розробка національних стандартів виховання, освіти, медичного й соціального захисту дітей. Особливо це необхідно для подолання розбіжностей у забезпеченні соціальними благами і послугами для різних соціальних груп населення, насамперед соціальноязливих.

Надзвичайно важливим натеper є введення обов'язкового медичного страхування. Проте це неможливо, оскільки фінансове забезпечення медицини в державі лише частково забезпечує потреби закладів охорони здоров'я. Левова частка цих ресурсів спрямовується на виплати для працівників сфери, тому закупівля обладнання, медичних технологій залишається на низькому рівні. Для ефективної діяльності лікарняних кас необхідно щоб лікарі-практики теж брали участь в управлінні та контролі за використанням фінансових ресурсів. ключовим елементом соціальної політики держави є забезпечення належного рівня добробуту як військовослужбовців, так і їхньої родини.

В системі соціального забезпечення УБД переважна частина пільг, які повинні мати мотивуюче спрямування натомість мають компенсуючий характер. Саме тому, цей факт не сприяє їхньому добробуту, адаптації до цивільного життя, особистої самореалізації. Специфіка публічного управління соціальною роботою полягає у підвищенні самостійності та відповідальності населення щодо вирішення життєвих проблем, співпраці з органами соціального захисту.

В сфері соціального захисту органи влади повинні створити умови для надання ефективної соціальної допомоги і захисту соціальнонезахищених категорій громадян, комфортних умов життя, сприяння у наданні соціальних послуг тим, хто потрапив у скрутну ситуацію та потребує підтримки та ін. Вагомим чинником розвитку державної соціальної політики є заборона встановлення нових пільг та категорій, віднесених до пільговиків. При цьому необхідно розвивати державно-приватне партнерство в напрямку визначення норм, стандартів соціальних послуг недержавними установами, залучати волонтерів через надання їм пільг щодо оренди житлового приміщення, витрат на проїзд або ж віднесення терміну волонтерської діяльності до трудового стажу.

Потрібно відмітити, що некомерційні установи реалізують свою діяльність через соціальне замовлення в тих напрямках, які не досягнуті державними соціальними послугами. Як правило, це надання «соціально-психологічної допомоги та підтримки, профілактичної роботи з групами ризику, роботи з родинами, в яких виховуються діти-інваліди, створення прихистків для безпритульних, розподілу гуманітарної допомоги, роботи на вулиці з особами, які не мають місця проживання, забезпечення їх їжею та притулком, організації відпочинку дітей, молодих людей та осіб з інвалідністю, активізації громади, роботи клубів за інтересами, консультування та інформування, волонтерської підготовки та ін. » [11].

Цей підхід має певні переваги: більш якісний рівень роботи з клієнтами, невелика вартість послуг, гнучкість адміністративних і бюджетних процедур.

Він дозволяє заощаджувати фінансові, адміністративні ресурси, а це особливо важливо в сьогоденних умовах, адже створення нових органів, їх забезпечення серйозно скорочує бюджетні кошти. Значно вигідніше придбати необхідні послуги. Крім того, соціальний договір передбачає можливість припинення співпраці з некормерційними організаціями, які надають неякісні послуги чого неможливо зробити установою державного значення. Наразі, маючи значні проблеми не лише соціального, але і правового, методичного, організаційного, фінансового характеру, Україна не приділяє достатньої уваги впровадженню даного підходу.

Зважаючи на зазначені проблеми та недоліки необхідно:

1. Замінити професійні пільги на надбавки до зарплати або ж зменшити її оподаткування.
2. Скасувати професійні пільги, оскільки вони суперечать принципам ринкової економіки, а саме народним депутатам, депутатам місцевих рад, суддям, працівникам прокуратури та ін.

Сьогодні, зважаючи на проблеми у забезпеченні соціальноязливих категорій населення необхідно впровадити заходи по реформуванню системи управління соціальним захистом населення з врахуванням кращих європейських практик. Причому, цікавим для української системи соціального забезпечення є польський досвід контролю за визначенням функціональних обов'язків державних інституцій соціального захисту та їх здійсненням.

Також вартує уваги досвід Словаччини у реформуванні пенсійної системи, яка є трирівневою і гарантує безпеку пенсіонерам, які мають низьку пенсію

ВИСНОВКИ

У кваліфікаційній роботі проведено дослідження реалізації державної політики соціального захисту в Україні, що дозволило зробити такі висновки:

1. Система соціального захисту населення виступає відображенням певних аспектів розвитку суспільства, таких як соціалізація економіки, інтелектуальний розвиток виробництва, переважання загальнолюдських цінностей, визначення відповідних стандартів якості життєзабезпечення та особливо підвищення рівня людського розвитку на постійній основі. забезпечення стабільного розвитку суспільства необхідно ефективно організувати і реалізувати політику соціального захисту на регіональному рівні.

Соціальний захист населення – надзвичайно важливий напрям реалізації соціальної політики. Саме вона має забезпечити соціальну рівність в суспільстві і знизити напруженість, забезпечити належний рівень добробуту громадян, зростання заробітної платні, стабільність суспільного розвитку та сприяти встановленню засад правової держави.

Органи державної влади забезпечують розробку та реалізацію заходів, спрямованих на отримання соціальних послуг населенню, законодавче регулювання сфери соціального захисту населення в цілому. регіональна політика соціального захисту є окремим напрямком соціальної політики, який реалізовується на рівні регіону і має на меті здійснення соціального захисту громадян на регіональному рівні, зважаючи на забезпечення потреб та запитів регіону, відповідний рівень розвитку економічної і соціальної сфер, при цьому притримуючись вітчизняних та світових стандартів відповідно до українського законодавства. При цьому, особливість здійснення державної політики у сфері соціального захисту в регіоні визначається її метою, що надзвичайно важливо в умовах війни, воєнного стану та потреб повоєнного відновлення України.

2. Для того щоб забезпечити ефективну державну політику у сфері соціального захисту необхідним є визначення її важливим напрямком загальнодержавної стратегії розвитку і пріоритетом у забезпеченні необхідних

потреб населення на регіональному рівні. Державне управління соціальним захистом населення являє собою постійнодіючу діяльність, спрямовану на організацію та координацію органами державної влади реалізації відповідних намічених завдань через власні повноваження. Воно включає прийняття управлінських рішень щодо розробки і реалізації нормативно-правових актів, забезпечення реалізації стратегічних завдань, проведення робіт по створенню належних умов щоб впроваджувати прогресивні механізми управління для раціоналізації використання потрібних ресурсів, що забезпечить продуктивну державну політику у сфері соціального захисту.

Українське законодавство в сфері соціальної безпеки включає Конституцію України, законодавчі акти з соціальної і економічної політики та координацію діяльності громадськості, а також державної політики в екологічній сфері. Рівень соціальних стандартів і нормативів визначається указами, розпорядженнями, постановами, наказами, а також іншими нормативно-правовими документами.

Вагомою складовою вступу України до ЄС є гармонізація українського законодавства до європейських стандартів, погодження двох правових систем, імплементувати державну політику до європейських вимог. На законодавчому рівні встановлено отримання державної соціальної допомоги населенню, яке отримало інвалідність, що сталася як результат зовнішніх чинників, в тому числі і внаслідок професійної діяльності. Проте, в даній сфері існують певні проблеми, що не врегульовані на законодавчому рівні. Вони стосуються осіб, що вважаються зниклими безвісти, а також військовополонені – учасники бойових дій.

3.3. Зажаючи на необхідність імплементації позитивного досвіду щодо впровадження системи соціального захисту, варто відмітити:

- досвід Німеччини щодо, «забезпечення захисту від незаконного звільнення з роботи, що особливо актуально у контексті воєнного стану в Україні; охорона праці жінок та молоді; забезпечення безпечних умов праці, релокалізація виробництва в інші регіони у разі небезпеки різного виду;

регулювання робочого часу; змішане державноприватне вирішення проблем соціального спрямування» [75];

– Франції щодо, «децентралізація управління соціально-економічним розвитком держави та її регіонів; забезпечення гідних умов життєдіяльності; стимулювання зайнятості населення; забезпечення рівних можливостей громадян у реалізації своїх соціальних прав, вирівнювання поляризації у суспільстві шляхом зменшення диференціації доходів багатих та бідних; організація розгалуженої системи професійно-галузових схем соціального страхування; розвиток системи сімейних виплат; розроблення додаткових систем соціального захисту в галузях пенсійного та медичного страхування, що є доцільним у контексті військової агресії на території України» [76];

– Великобританії щодо, «об'єднання всіх програм соціального захисту в рамках єдиної системи соціального захисту; тісний зв'язок державних інституцій, що займаються соціальним захистом населення із приватними страховими програмами; наявні цільові страхові внески » [78].

4. Органи виконавчої влади є ключовими серед органів державної влади, що відповідають за реалізацію завдань та напрямків стратегії державної соціальної політики. Багато державних інституцій в сфері соціального забезпечення та соціального захисту різних категорій населення, які на адміністративному рівні можуть перешкоджати реалізовувати державну політику в соціальній царині. При цьому відсутня чіткість у визначенні функцій кожному конкретному органу державної влади на центральному рівні, що може спричинити ряд негативних моментів, серед яких розрив цілісного розвитку соціальної системи.

На сучасному етапі існують різні способи організаційного забезпечення діяльності місцевого самоврядування в галузі соціального захисту населення територіальної громади, а саме створення серед структурних підрозділів органу, відповідального за цей напрямок, визначення відповідальної посадової особи місцевого самоврядування, яка буде наділена повноваженнями в цій сфері, створення в територіальних громадах центрів по наданню соціальних

послуг, опрацювання звернень мешканців територіальної громади працівниками ЦНАПів, особистий прийом громадян територіальної громади з питань соціального захисту старостами.

Вагомим напрямком вдосконалення публічного управління в соціальній сфері є співробітництво органів державної влади та громадських організацій. Основними напрямками соціальної роботи є співпраці з громадськими організаціями є: оцінювання потреб і інтересів населення; пошук та систематизація даних щодо попиту на послуги, врахування змін в соціальній сфері; індивідуальний підхід у забезпеченні соціальних послуг певних категорій жителів громади; надання пропозицій до місцевих програм соціального розвитку та участь у плануванні соціальних послуг населення.

5. Аналіз сучасного стану соціального захисту населення засвідчив, що впродовж 2021-2023 років практично залишилася на тому ж рівні чисельність населення, яке мало інвалідність. За останні 3 роки відбулося зниження показника, що характеризує кількість дітей, які мають інвалідність, зокрема в цілому на 6,9 тис. осіб. Аналіз наявності технічних та інших засобів для реабілітації осіб, що мають інвалідність показав загальне зменшення їх в 2022 році в порівнянні з попереднім роком майже на 3 тис. од. Причому кількість технічних засобів зменшилася більше ніж індивідуальних. Варто відмітити, що найбільше таких засобів використовувалося для потреб осіб з інвалідністю від загального захворювання.

Прослідковується тенденція до зменшення кількості установ, які забезпечують потребу у соціальній підтримці дітей, серед яких школи інтернати, дитячі будинки, будинки дитини та притулки для дітей. Причинами цього є проведення реформ у сфері соціального захисту дітей, зміна пріоритетів та підходів у роботі з дітьми. Військові дії значно вплинули на стан соціального захисту населення і не тільки на зростання потреби у наданні соціальних послуг, але й на рівень фінансового забезпечення.

Серед проблем та загроз, які негативно впливають на стан соціального захисту населення є:

– недостатній рівень інформування мешканців територіальних громад, безпосередньо через низьке застосування ІКТ. В цьому ракурсі важливим постає необхідність ширшого залучення громадян до отримання ними соціальних послуг, використання більшої кількості джерел поінформованості населення в публічному секторі;

– відсутність досвіду у територіальних громадах щодо впровадження стратегічного планування, програмноцільового підходу в соціальній сфері. Це може спричинити як неефективне використання бюджетних асигнувань, так і негативні тенденції в напрямку співпраці з партнерами щодо реалізації соціальних проєктів, зниження соціальної відповідальності господарюючих суб'єктів;

– низький рівень матеріально-технічного й фінансового забезпечення діяльності органів влади, що забезпечують надання соціальних послуг;

– відсутність досвіду, пов'язаного із координаційним та методичним супроводженням соціальної допомоги органами соціального захисту та соціального забезпечення населення, зокрема в територіальних громадах. В цьому напрямку доречним буде використання кращого як вітчизняного, так і міжнародного досвіду в територіальних громадах по наданню соціальних послуг. Крім цього, потребує використання механізму міжмуніципального співробітництва саме в соціальній сфері, що дасть змогу розробити та покращити методичне забезпечення сфери соціальних послуг різними інституціями;

– недостатній рівень кадрового забезпечення в соціальній сфері, зокрема спеціалістами по наданню соціальних послуг. Це в свою чергу негативно позначиться на наявності певних категорій працівників в громадах. В цьому сенсі необхідно підтримувати професійну підготовку та підвищення кваліфікації працівників, які забезпечують отримання соціальних послуг, забезпечити гарантування на державному рівні надання соціальних послуг належної якості. Актуальним є використання різних інформаційних та освітніх

платформ, які дають можливість в дистанційному режимі отримувати відповідні знання та вміння;

- недостатній перелік соціальних послуг, які надаються в територіальних громадах. При цьому важливим є розширення таких послуг, оскільки не всі громадяни мають можливість отримати їх за межами своєї громади, в тому числі пенсіонери, інваліди.

Проте, наявні і переваги у реалізації державної політики соціального захисту населення, а також потенційні можливості для покращення даної сфери, серед яких:

- незважаючи на брак працівників у соціальній сфері, варто відмітити високий професіоналізм, тих хто забезпечує потреби у соціальних послугах. Також, застосування у територіальних громадах, які за розміром є невеликими саме інноваційних методів у діяльності працівників сфери соціального захисту населення;

- наявність громадських організацій, які працюють в напрямку розвитку системи надання соціальних послуг;

- ріст кадрів та методичних можливостей, посилення матеріально-технічного забезпечення державних органів, які реалізують свою діяльність в напрямку соціального захисту.

6. Переважна частина установ, які надають соціальні послуги перебувають у державній і комунальній власності; їх майже 80 відсотків. Тому виникають певні проблеми саме на рівні територіальних громад у своєчасному, якісному і доступному забезпеченні таких послуг, адже зважаючи на незначну кількість закладів недержавного типу, конкуренція практично у цьому напрямку відсутня. Тому постає питання щодо сприяння у розвитку недержавних закладів соціального захисту населення, які надаватимуть дані послуги.

На соціальний захист і соціальне забезпечення у зведеному бюджеті України виділяється найбільша частка, перевищуючи витрати на охорону здоров'я, освіту та економічну діяльність. Для наближення до європейських

стандартів життя громадянам необхідно забезпечити соціальний захист населення на відповідному рівні.

Проведений аналіз засвідчив зростання розмірів мінімальної пенсії, мінімальної з/п та прожиткового мінімуму впродовж 2014–2023 років. Зростання прожиткового мінімуму за 2010–2023 роки становило в 2,2 рази, причому варто відмітити, що його значення у всі роки перевищувало розмір мінімальної пенсії, що є свідченням того, що значна кількість населення, отримуючи даний вид пенсії фактично виживає та знаходиться поза межею бідності. Проте встановлений на законодавчому рівні прожитковий мінімум в 2 рази нижчий за реальний, який відображає саме мінімальне забезпечення у необхідних потребах.

Досліджуючи фінансове забезпечення соціального захисту, яке здійснюється з державного бюджету, помітно прослідковується зниження починаючи з 2017 р. частки витрат на дану сферу в загальній структурі витрат зведеного бюджету. У воєнні роки зростання фінансування відбулося за рахунок забезпечення додатковими коштами Пенсійний фонд України. Що ж до суми асигнувань, виділених на допомогу ВПО, інвалідів та інших категорій громадян, які потребують її, то вона практично не змінилася. Потрібно відмітити і те, що у 2022–2023 рр. здійснюється фінансове забезпечення даної сфери також і міжнародними донорами, зокрема Світовим Банком.

У довоєнний час видатки зведеного бюджету країни варіювалися від збільшення у 2020 році на 3,3% ВВП до зменшення у 2021 році на 4% ВВП порівняно з попереднім роком.

7. Для модернізації публічної політики соціального захисту населення необхідна належна нормативно-правова база, що передбачає створення комплексної системи соціального захисту. Це дозволить усунути повторення і суперечності в законодавстві, а також забезпечити внутрішню узгодженість нормативних актів. Важливим кроком є розробка та прийняття закону, який встановлює єдиний порядок надання пільг, передбачає результативні інструменти їх реалізації та фінансування, а також враховує рівень доходів і

добробут одержувача пільг та його родини. Це сприятиме упорядкуванню системи пільг та гарантуватиме соціальну справедливість. В цьому сенсі, важливим є прийняття законодавчих актів, що регламентують впровадження загальнообов'язкового медичного страхування, а також запровадження системи державного пенсійного накопичення, удосконалення нормативної бази щодо державного нагляду у сфері накопичувальних пенсій.

Ще одним важливим кроком є розробка національних стандартів виховання, освіти, медичного й соціального захисту дітей. Особливо це необхідно для подолання розбіжностей у забезпеченні соціальними благами і послугами для різних соціальних груп населення, насамперед соціальноязливих. В нашій державі саме завдяки діяльності лікарняних кас уперше було створено державний формуляр регулярного лікарського засобу, який оновлюється, а також запроваджено реалізацію лікувальних протоколів. Для ефективної діяльності лікарняних кас необхідно щоб лікарі-практики теж брали участь в управлінні та контролі за використанням фінансових ресурсів. Потрібно внести зміни в організацію соціальної роботи на рівні регіону, території, оскільки це пов'язано з впровадженням децентралізаційних процесів, діяльністю територіальних громад. Специфіка публічного управління соціальною роботою полягає у підвищенні самостійності та відповідальності населення щодо вирішення життєвих проблем, співпраці з органами соціального захисту.

В Україні наявна політика соціального захисту не ефективна та й її фінансове забезпечення бажає бути кращим. Основний Закон України визначає нашу державу соціальною, проте прогресуючим є рівень бідності населення та різко знижується його добробут.

Необхідно розвивати державно-приватне партнерство в напрямку визначення норм, стандартів соціальних послуг недержавними установами, залучати волонтерів через надання їм пільг щодо оренди житлового приміщення, витрат на проїзд або ж віднесення терміну волонтерської діяльності до трудового стажу.

8. Важливими напрямками удосконалення соціального захисту у воєнний час та післявоєнне відновлення мають стати:

1. Зростання соціальної допомоги соціальноязливим категоріям населення, зокрема малозабезпеченим, військовополоненим.
2. Фінансове забезпечення допомоги інвалідам та сім'ям загиблих.
3. Фінансування соціальних програм військовослужбовцям, їх сім'ям та забезпечення виплати пенсій ветеранам війни.
4. Фінансування реабілітації тим, хто постраждав через війну.
5. Впровадження програм по створенню нових робочих місць з врахуванням підтримки у переїзді, адаптації.

Для виведення на новий рівень співпраці державних та недержавних установ необхідним є активний розвиток соціального замовлення. Незважаючи на те, що в зарубіжних країнах цей інструмент є доволі поширеним у співробітництві державного і недержавного секторів, в нашій державі він є лише однією із соціальних інновацій, про які тільки йдуть розмови. Він включає запровадження організаційно-правових дій, спрямованих на реалізацію точкових соціальних програм і проєктів як загальнодержавного, так і місцевого рівня, які фінансуються з бюджету або ж інших джерел, таких як реалізація соціальних контрактів, укладених внаслідок відкритого конкурсу.

Цей підхід відрізняється від інших тим, що кошти виділяються лише після конкурсного розгляду послуг і можливості недержавних організацій вирішувати визначені місцеві проблеми. Тобто, це передбачає цільове спрямування коштів для реалізації послуг недержавних організацій. При цьому, укладається соціальний контракт між державним органом та недержавною організацією на нетривалий термін (кілька років), в якому передбачено надання відповідних послуг в зазначеному обсязі, відповідної якості. Крім того, для проведення контролю якості та ефективності надання послуг та виконання соціального замовлення вказані показники ефективності надання послуг.

Цей підхід має певні переваги: більш якісний рівень роботи з клієнтами, невелика вартість послуг, гнучкість адміністративних і бюджетних процедур.

Він дозволяє заощаджувати фінансові, адміністративні ресурси, а це особливо важливо в сьогоденних умовах, адже створення нових органів, їх забезпечення серйозно скорочує бюджетні кошти. Значно вигідніше придбати необхідні послуги. Крім того, соціальний договір передбачає можливість припинення співпраці з некормерційними організаціями, які надають неякісні послуги чого неможливо зробити установою державного значення. Наразі, маючи значні проблеми не лише соціального, але і правового, методичного, організаційного, фінансового характеру, Україна не приділяє достатньої уваги впровадженню даного підходу.

9. Зважаючи на вищенаведене, основними заходами в напрямку інформаційного забезпечення системи соціального захисту є:

- впровадження проєктів технологічного і інноваційного спрямування у даній сфері, зокрема формування цілісної електронної бази даних, яка міститиме дані про тих, хто отримує соціальну допомогу, пільги, соціальні послуги, забезпечити всі наявні соціальні процеси відповідною технікою, обладнанням, що сприятиме діджиталізації соціальної діяльності;

- проведення заходів інформаційного характеру з метою роз'яснення населенню впроваджених заходів модернізації публічної політики в галузі соціального захисту, що забезпечить позитивне уявлення про багатодітні сім'ї, усиновлення дітей-сиріт і дітей, позбавлених батьківського піклування;

проведення результативних заходів, спрямованих на “запобігання соціальному сирітству, безпритульності та бездоглядності дітей.

Розвиток соціальної сфери та реформування системи соціального захисту населення дасть можливість отримати такі результати:

- оптимізувати бюджетні асигнування та заощадити кошти, спрямувавши їх на покращення якості надання соціальних послуг;

- розвинути конкурентний ринок надавачів послуг;

- підвищити якісні характеристики та зменшити видатки на соціальні послуги;

- забезпечити максимальний доступ населенню до соціальних послуг;

- зменшити кількість повноважень, наданих держслужбовцям для прийняття ними управлінських рішень, що знизить рівень корупції;
- сприяти розвитку громадянського суспільства завдяки активнішому залученню громадян до процесів діяльності держави, передусім збільшивши їхню відповідальність;
- запровадити міжнародні соціальні стандарти;
- проводити моніторинг та контроль діяльності владних інституцій громадськістю;
- сприяти росту соціальної активності громадян;
- замінити професійні пільги на надбавки до зарплати або ж зменшити її оподаткування;
- скасувати професійні пільги, оскільки вони суперечать принципам ринкової економіки, а саме народним депутатам, депутатам місцевих рад, суддям, працівникам прокуратури та ін.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Баштанник В.В. Публічне управління у сфері соціальної безпеки у контексті формування механізмів соціального захисту: протидія викликам війни. *Публічне управління та адміністрування в Україні*. 2023. №36. С. 155-159. URL: <https://pagjournal.iei.od.ua/36-2023>.
2. Безусий В. В. Форми соціального захисту державних службовців в Україні. *Прикарпатський юридичний вісник*. 2019. Вип.4(29). Т. 2. С. 3-7. URL: <https://dspace.univd.edu.ua/server/api/core/bitstreams/6891dea8-8beb-4372-8eba151df22c76f2/content>.
3. Белоусов В. Д. Зміст системи соціального захисту України. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету*. 2023. №66. С. 88-91. URL: <https://www.vestnikpravo.mgu.od.ua/archive/juspradenc66/21.pdf>.
4. Білозір О. В. Формування механізму адаптації соціального захисту до європейських стандартів. *Інвестиції: практика та досвід*. 2020. №4. С.93-96. URL: <http://www.investplan.com.ua/?op=1&z=7054&i=15>.
5. Бліщук К. М. Особливості управління системою соціального захисту в Україні. *Публічне адміністрування та національна безпека*. 2023. № 6. URL: <https://www.internauka.com/issues/administration2023/6/9042>.
6. Бліщук, К. Реалізація політики соціального захисту на регіональному рівні. *Економічний простір*. 2023. № 186. С.119-123. URL: <http://prostir.pdaba.dp.ua/index.php/journal/article/view/1303>.
7. Боднарчук О.Г. Теоретична сутність понять «соціальний захист» та «соціальне забезпечення»: окремі дискусійні питання. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2020. № 4. URL: http://www.lsej.org.ua/4_2020/24.pdf
8. Болотіна Є.В., Шубна О.В., Бившева Л.О. Особливості фінансування та управління системою соціального захисту населення в Україні. *Вісник економічної науки України*. 2021. №1 (40). С 120-126. URL: <http://dspace.nbu.gov.ua/handle/123456789/180113>.

9. Бородин Є. І. Державна молодіжна політика в Україні: механізм формування та реалізації в контексті розвитку: навчальний посібник. Дніпро : Грані, 2018. 120 с.
10. Відомості Земельний кодекс України. *ВВР України*. 2002. № 3-4, ст.27. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2768-14#Text>.
11. Горемикіна Ю. В. Україна на шляху до Європейського Союзу: інновації у сфері соціальних послуг. *Вісник Хмельницького національного університету*. 2009. №5. Т.1. С.101-104. URL: https://issuu.com/nikolaychuk/docs/vis_2009_5_t1
12. Грень Т.Я. (2022) Особливості реалізації політики соціального захисту територій в умовах війни. *Вчені записки ТНУ імені В.І. Вернадського*. 2022. №6. Т.33(72). С. 80-84. URL: https://www.pubadm.vernadskyjournals.in.ua/journals/2022/6_2022/13.pdf
13. Данилюк О. І. Соціальний захист населення та фінансовий механізм його реалізації. *Ефективна економіка*. №5. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=7056>.
14. Декларація МОП про соціальну справедливість в цілях справедливої глобалізації. URL: <https://www.ilo.org/resource/ilo-declaration-social-justicefair-globalization-0>.
15. Державна казначейська служба України. Офіційний веб-сайт. URL: <http://treasury.gov.ua>.
16. Державна служба статистики України. Офіційний веб-сайт. URL : <https://www.ukrstat.gov.ua>.
17. Длугопольський О. (2009) Державна політика у сфері соціального захисту населення: аспекти відповідальності суспільного сектора. *Наука й економіка*. 2009. № 16 (4), Т. 2. С.148–156.
18. Європейська конвенція про здійснення прав дітей. Верховна Рада України. URL: https://zakon.rada.gov.Ua/laws/show/994_135#Text.
19. Європейська соціальна хартія. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_062#Text.

20. Житловий Кодекс України. URL:
<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5464-10#Text>.
21. Іващенко Т. О. Напрями удосконалення інституційного забезпечення функціонування механізму соціально-економічного захисту. *Економіка та держава*. 2010. №2. С.75-79. URL:
http://www.economy.in.ua/pdf/2_2010/22.pdf.
22. Клименко А. Л. Соціальний захист і соціальне забезпечення в умовах євроінтеграції України: окремі аспекти. *Теорія і практика правознавства*. 2017. № 2 (12). URL: <https://dspace.univd.edu.ua/items/952e2a1b-ff9e-4d43-bca4-1ba73604aa1a>
23. Клименко О. Ю. Ключові складові соціальної підтримки дітей в Україні. *Вісник Харківського національного університету ім. В. Н. Каразіна*. 2015. Вип. 34 (1148). С.151-156. URL:
http://nbuv.gov.ua/UJRN/VKhISD_2015_1148_34_28.
24. Колосовська І., Нєма О. Удосконалення публічного управління у сфері соціальної роботи на регіональному рівні. *Державне управління та місцеве самоврядування*. 2018. №4(39). С. 110–114.
25. Комітет із питань соціальної політики, зайнятості та пенсійного забезпечення. URL:
https://komspip.rada.gov.ua/news/Pro_komitet/73203.html.
26. Конвенція про права дитини. URL:
https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_021#Text.
27. Конвенція Ради Європи про захист дітей від сексуальної експлуатації та сексуального насильства. URL:
https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_927#Text.
28. Конституція України. Відомості Верховної Ради України № 30, ст. 141. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>.

29. Кочемировська О. О., Пищуліна О. М. Основні напрями оптимізації системи соціального захисту в Україні. Київ : НІСД. .2012. 88 с. URL: https://niss.gov.ua/sites/default/files/2013-02/Sots_zahust-c0056.pdf.
30. Кришень О. В. Сфера соціального забезпечення як соціальний пріоритет: порівняльний аналіз регіональних Стратегій-2020. *Публічне адміністрування та національна безпека*. 2019. № 6. DOI: <https://doi.org/10.25313/2617-572X-2019-6-5527>.
31. Кришень О. В. Сучасні тенденції формування, реалізації та розвитку регіональної соціальної політики в Україні. Державне управління та місцеве самоврядування. 2020. №1 (44). С. 52-57.
32. Кришень О.В. Теоретико-методологічні аспекти регіональної соціальної політики в період сучасних трансформацій: дис. ... канд. наук з держ. управл.: 25.00.01. Дніпро, 2020. С. 241.
33. Лопушняк Г. С. Державна соціальна політика як передумова економічного розвитку України. Львів : ЛРІДУ НАДУ, 2011. 372 с.
34. Малуґа Л. Ю. Теоретико-правові основи адаптації соціального законодавства України до законодавства Європейського Союзу. Херсон : Видавничий дім «Гельветика». URL: https://fpk.in.ua/images/biblioteka/3fmb_pravo/malyuha--teoretyko-pravovi-osnovyym-preview-2.pdf.
35. Миколюк С.М. Соціальна допомога та виплати в умовах воєнного стану. *Трансформаційні процеси соціально-гуманітарної сфери сучасної України в умовах війни: виклики, проблеми та перспективи*: Матеріали міжнародної науково-практичної конференції. Тернопіль: Університетська думка, С. 92-94. 2-3 червня 2022. URL: <http://nauksgf.wunu.edu.ua/index.php/npsgf/article/view/126/122>.
36. Міністерство фінансів України. Офіційний сайт. URL: <http://minfin.gov.ua>.

37. Мікуляк К.А., Красноноженко В.О. Вплив війни на реалізацію соціального захисту громадян України// *Modern Economics*. 2023. № 42. С. 85-90.
38. Наказ Міністерства соціальної політики України «Про затвердження Стратегічного плану діяльності Міністерства соціальної політики України на 2022 бюджетний рік і два бюджетні періоди, що настають за плановим (2023 - 2024 роки)». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0090739-22#Text>.
39. Наказ Мінсоцполітики України «Про деякі питання діяльності об'єднаної територіальної громади щодо соціальної підтримки населення та захисту прав дітей». URL: www.msp.gov.ua/files/890.pdf.
40. Николаєва В. І. Сучасні моделі державного управління в країнах ЄС: досвід впровадження. *Університетські наукові записки*. 2019. № 4 (72). URL: https://unz.univer.km.ua/article/view/72_38-47.
41. Павлова Л.О. Політико-економічний аналіз системи соціального захисту населення в Україні: дисертація на здобуття наукового ступеня к.е.н. за спец. 08.00.01. Київ, 2016. 230 с. URL: https://www.lnu.edu.ua/wp-content/uploads/2015/12/dis_pavlova.pdf.
42. Павлова О. Особливості соціальної роботи з сільською громадою. *Науковий вісник Національного аграрного університету*. 2007. С. 115-118.
43. Павлюк Т.І., Юрчик І.Б. Перспективи удосконалення системи соціального захисту найбільш вразливих верств населення: закордонний досвід. *Приазовський економічний вісник*. 2022. № 2 (31). С. 88-95. URL: <https://sel.vtei.edu.ua/repository/g.php?fname=27903.pdf>
44. Панасюк С. В. Проблеми та перспективи удосконалення конституційного права на соціальний захист. *Часопис Національного університету "Острозька академія"*. 2014. №2 (10). URL: <https://lj.oa.edu.ua/articles/2014/n2/14psvnsz.pdf>.

45. Пенсійний фонд України. Офіційний сайт. URL: <http://www.pfu.gov.ua>.
46. Податковий кодекс України (2011). URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2755-17#Text>
47. Постанова Кабінету Міністрів України «Порядок проведення моніторингу надання та оцінки якості соціальних послуг». 2020. № 2755-1. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/449-2020-%D0%BF#Text>.
48. Постанова Кабінету Міністрів України «Про запровадження експериментального проекту щодо запровадження першої черги Єдиної інформаційної системи соціальної сфери». 2020. № 1278. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1278-2020-%D0%BF#Text>.
49. Постанова Кабінету Міністрів України «Про координаційні центри підтримки цивільного населення». 2023. № 470. URL : <https://www.kmu.gov.ua/npas/pro-koordynatsiini-tsentry-pidtrymky-tsyvilnoho-s470-90523>.
50. Основи законодавства України про охорону здоров'я: Закон України від 1992. № 2801-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2801-12#Text>.
51. Про державні соціальні стандарти та державні соціальні гарантії: Закон України від 2000. № 2017-II. URL: <https://ips.ligazakon.net/document/T002017>.
52. Про державну соціальну допомогу особам, які не мають права на пенсію, та особам з інвалідністю: Закон України від 2004 № 1727-IV . URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1727-15#Text>.
53. Про житлово-комунальні послуги: Закон України від 2017 № 2189-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2189-19#Text>.
54. Про Загальнодержавну програму адаптації законодавства України до законодавства ЄС: Закон України від 2004 № 1629-IV. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1629-15>.

55. Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування на випадок безробіття: Закон України від 2000 № 1533-III. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1533-14>.

56. Про місцеве самоврядування: Закон України від 1997 № 280/97-ВР. URL : zakon.rada.gov.ua/laws/show/280/97-%D0%B2%D1%80#top.

57. Про основи соціальної захищеності осіб з інвалідністю в Україні: Закон України від 1991 № 875-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/875-12#Text>.

58. Про реабілітацію осіб з інвалідністю в Україні: Закон України від 2005 № 2961-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2961-15#Text>.

59. Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту: Закон України від 1993 № 3551-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3551-12#Text>.

60. Про статус ветеранів військової служби, ветеранів органів внутрішніх справ, ветеранів Національної поліції і деяких інших осіб та їх соціальний захист: Закон України від 1998 № 203/98-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/203/98-%D0%B2%D1%80#Text>.

61. Реалізація Конвенції ООН про права дитини в Україні: досягнення, проблеми, перспективи : держ. доп. про становище дітей в Україні. Аксьонов С. Ю., Балакірєв О. М., Т. В. Бондар та ін. (ред.). URL : <https://www.msp.gov.ua/timeline/Konvenciya-OON-z-prav-ditini.html>.

62. Рудкевич І. В. Регулювання системи соціального захисту населення України: теорія, методологія та державна політика: монографія. Донецьк : Ємельянова Т.В., 2011. 463 с.

63. Русак Г. В. Пенсійне забезпечення в системі соціального захисту населення. *Аналітично-порівняльне правознавство*. 2022. № (1). С. 109-112. URL: <https://app-journal.in.ua/wpcontent/uploads/2022/05/22.pdf>

64. Семигіна Т. Соціальні послуги у територіальних громадах України: інновації правового регулювання. *Вісник АПСВТ*. 2019. № (4). С. 65-75.

65. Середній розмір пенсій в Україні становить 4370 гривень. Укрінформ. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-society/3473717-serednij-rozmirpensij-v-ukraini-stanovit-4370-griven.html>.
66. Сидоренко А. О. Соціальний захист членів сімей військовослужбовців в Україні: проблеми та шляхи їх вирішення. *Аналітично-порівняльне правознавство*. 2022. № (6). С. 151-155.
67. Сидорчук О.Г. Соціальна безпека: державне регулювання та організаційно-економічне забезпечення. *Львівський регіональний інститут державного управління НАДУ*. URL: https://fpk.in.ua/images/biblioteka/3bac_pravo/sydorchuk_mon.pdf
68. Сіленко А.О., Коляденко В.А. Соціальна держава: тернистий шлях до визнання. Світовий досвід і перспективи України: монографія / за наук. ред. В.П. Горбатенко. Київ. 2002. 357 с.
69. Соціальний захист – в “Дії”: простий спосіб подати документи / Департамент соціального захисту населення. URL : <https://dszn.smr.gov.ua/sotsialnij-zahist-v-diyi-prostij-sposib-podati-dokumenty>.
70. Стопчак А. Ю. Перспективи застосування ринкових механізмів у соціальному захисті. *ScienceRise*. 2015. №7(3). С. 60-64. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/texc_2015_7%283%29_12.
71. Туленков М. Соціальний захист у науковому дискурсі. Релігія та соціум. 2016. № (1-2). С.104-113. URL: nbuv.gov.ua/UJRN/relsoc_2016_1-2_16.
72. Українські Закони. Соціальний кодекс України: Проект / В.С. Журавський та ін.; Християнсько-демократична партія України. Київ: Логос, 1998. 319 с.
73. Шмигаль Д. У 2024 році зростуть видатки на соціальну сферу, медицину та освіту. Урядовий портал. URL: <https://www.kmu.gov.ua/news/denysshmyhal-u-2024-rotsi-zrostut-vydatky-na-sotsialnu-sferu-medytsynu-ta-osvitu>.

74. Юрійчук І. Належне врядування та надання адміністративних послуг у сфері соціального захисту. Соціальні права та їх захист адміністративним судом: матеріали III Міжнародної науково-практичної конференції. С. 129-133. Київ: 04 вересня 2020. URL: <https://rm.coe.int/materialsocialrights-2020/1680a165f8>.

75. Ящук С. Реформування системи соціального захисту у Франції: управління соціальною діяльністю. *Актуальні питання гуманітарних наук*. 2021. 4№6 (2). С. 216-220. DOI <https://doi.org/10.24919/2308-4863/46-2-34>.

76. Countries commit to strong action on human capital to drive economic growth (2017). The World Bank. Retrieved from: <https://www.worldbank.org/en/news/feature/2017/10/20/countries-commit-to-strong-action-on-human-capital-to-driveeconomic-growth>.

77. Jason Nickless (2002) European Code of Social Security Short Guide. Council of Europe Publishing, Strasbourg, Council of Europe . Retrieved from URL: http://www.coe.int/t/dg3/socialpolicies/source/socialsecurity/shortguide_en.pdf

78. Nykolaieva V. (2018) Specification of the organization of the social work system in developed European countries . Global and national problems of economic security. Ivane Javakhishvili Tbilisi state university. Tbilisi. 74-79. URL: <http://www.conferenceconomics.tsu.ge/?mcat=0&cat=arq&leng=eng&-arq=2&arqdata=2>.

79. The French White Paper on Defence and National Security. (2008) Retrieved from: <https://www.cairn-int.info/the-french-white-paper-on-defence-andnational-sec--9782738190444.htm>.

80. Ukraine (2024). Third Rapid Damage and Needs Assessment (RDNA3). February 2022 – December 2023. The World Bank, the Government of Ukraine, the European Union, the United Nations. Retrieved from <https://documents1.worldbank.org/curated/en/099021324115085807/pdf/P1801741bea12c012189ca16d95d8c2556a.pdf>.

